

**ЎЗБЕКИСТОН ССР
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ**

**А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ
ТИЛ ВА АДАБИЕТ ИНСТИТУТИ**

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ

ТЎРТ ТОМЛИККА ИЛОВА

УЛУФ ОКТЯБРЬ
СОЦИАЛИСТИК
РЕ ВОЛЮЦИЯСИГАЧА

ҒА ФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
Тошкент — 1968

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ

БЕШИНЧИ ТОМ

ИККИНЧИ КИТОБ

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ БАДИИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
Тошкент — 1968

Ўзбекистон ССР
Фанлар Академиясининг академиги
ВОҲИД ЗОҲИДОВ
тахрири остида

Редакторлар:

Раҳмат МАЖИДИЙ, Порсо ШАМСИЕВ

Ўзбек адабиёти. Улуғ Октябрь социалистик революциясигача. ЎзССР
Фан. Акад. академиги, фалсафа фанлари док. В. Зоҳидов тах-
рири остида. Ред. Р. Мажидий, П. Шамсиев. Т., Ғафур Ғулом
номидаги бадий адабиёт нашриёти, 1968.
352 бет. (ЎзССР ФА А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт
ин-ти).

Т. 5. К. 2. 1968, 352 бет. Тиражи 15000.

Ўзбекская литература, Т. 5. Кн. 2.

Уз2

Индекс 7—4—3

Б

РЕДАКТОРЛАРДАН

у нашрдаги Ҳакима, Мутриба, Сиддиқий ижодларидан олинган намуналарни М. Маҳмудов, Ниёзий асарларидан олинган намуналарни Э. Иброҳимова, Рожий асарларидан олинган намуналарни В. Мўминова, Мутриб Хонахароб, Чокар, Фақирий асарларидан олинган намуналарни В. Мирзаев, Табибий асарларидан олинган намуналарни Ф. Фанихўжаев, Девоний асарларидан олинган намуналарни Ф. Мусамўхамедова, Анбар отин асарларини Ф. Ҳусайнова, Нодим асарларидан олинган намуналарни А. Халилбеков, Абу Али ибн Сино қиссаларини А. Ирисов, араб тилида ижод этган шоирлар асарларидан олинган намуналарни И. Абдуллаев тайёрлаган.

ҲАКИМА

Ш

Шоира Ҳақима Абдурахим қизи 1840 йилда Каттақўрғоннинг Алижон қишлоғида мактабдор домла оиласида туғилди. У болалигидаёқ ота-онадан етим қолиб, кичик акаси Абдорқулнинг қўлида тарбияланди. Замонасининг талантли шоири ва олими Муҳаммад Шариф Шавқий билан қўшни ва дўст бўлган шоиртабиат Абдорқул ёш Ҳақиманинг ўқиб маълумот олиши учун кўп раҳмхўрлик қилди.

Ҳақимани 20 ёшида шаҳарнинг Мавриқўрғон маҳалласида яшовчи Мирсултон номли этикдўз-косибга турмушга берадилар. Оилада кўп ўғил-қизлар туғилган бўлса-да, улардан фақат икки қиз омон қолади: Нигина ва Олима. Олимадан икки фарзанд бўлади: Муҳаммади ва Ҳалима. Олима жинни бўлиб, эри Қаримбойвачча томонидан икки боласи билан ҳайдалади. Ҳақима қизини кўп табибларга кўрсатса ҳам нафи бўлмайди...

Алам-кулфатлар, жудолик ва моддий қийинчиликлар билан эзилган шоира бадавлат, ўзига тинч қариндошларидан ҳам ҳеч қандай «меҳру вафо» кўрмайди. Бу ҳол униң айрим шеърларида акс этган. Ҳақима 1919 йилнинг 20 декабрида вафот этди.

Шоира меҳнаткаш халқ ҳаёти ва ўзининг аччиқ тақдир устида чуқур муҳокама юргизади, фарёд солади. Ўзи яшаган шароитда инсоннинг бахтли бўлиши мумкин эмаслигига кўзи етгач, келажакда бундай адолатсиз дунёнинг ўзгаришига («тасрифи дунё») зўр умид боғлайди:

Ўтубдур қанча олам халқи қилмай тасрифи дунё,
Ҳақима ҳам ўтар уммид билан — ҳасрат-фигони бор.

Ҳақима бу ғазалда улкан шоирларнинг дунё, шоҳ, бой ва гадо ҳақидаги қарашларини ўзича ривожлантиради.

Шоира ўзининг «Бурга» шеъри билан салафларнинг ҳажвчиликдаги традициясини ҳам давом эттирди.

Ҳакима ўз давридаги ғайри инсоний ижтимоий воқеаликка ва бемеҳр, зулмкор одамларга танқидий муносабатда бўлиш билан бирга ҳаёт ва умрни, дўстлик ва садоқатни, муҳаббат ва вафони, ғазал, куй ва табиат гўзалликларини бутун қалби билан қадрлайди ва севади.

Умуман айтганда, Ҳакима жафокаш халқнинг куйчиси сифатида майдонга чиқди. Унинг асарлари ҳаёт иллатларини фош этиши, мазмундорлиги ва самимийлиги билан диққатга сазовордир.

Шоиранинг автографлари бизгача етиб келмаган. Бу ердаги шеърлар унинг шогирди Мутриба қўлидаги дафтар ва хотиралардан ёзиб олинди.

ҒАЗАЛЛАР

К

* * * *

ел, эй кўнгул, ҳаво домин тутуб, дил берма дунёга,
На хуш давлат, ўзунг банд айладинг зулфи сумансоға.

Работи кўҳна дунёнинг вафоси йўқ, биродарлар,
Ғаниматдур сиза айём, на етгай бундай асноға.

На хуш кундур баҳор айёми, олам сабзапўш, рангин,
Йигитлик ҳам анингдекдур тушунган аҳли маъноға.

Эрур фасли баҳор янглиғ азиз ёшлик, на хўб роҳат,
Қариган сўнг зимистондур, кўнгул қолмас таманноға.

Келинг, ёшлар, қуруб суҳбат, кўнгулни хуш этинг бул
чоқ,
На етгай ҳофизу, дўсту ширин сўз бирла мийноға.

Бу дунё бир саройдек манзилу, одамлари меҳмон,
Ҳакима, ўтди умринг, етмадинг ул маҳфилороға.

* * *

Жаҳон барнолари, эй шўх, кирдорингдин айлансун,
Муқобил бўлса, ҳар ойна дийдорингдин айлансун.

Малоҳат гулшанида ғунча янглиғ, эй пари пайкар,
Очилса гул юзунг, булбул кўруб хорингдин айлансун.

Балоғат бобида яктои даврондурсан, эй гулрух,
Уқурда булбули хушхонлар ашъорингдин айлансун.

Хиром этсанг чаман сори, аё эй дилбари раъно,
Кўрубон кабки хушрафтор рафторингдин айлансун.

Қаёнда ганжи зардур ҳалқа урган аждаҳоси бор,
Жаҳон ганжи сенинг зулфи сияҳ торингдин айлансун.

Жаҳон шоирлари мафтун бўлуб ширин мақолингга,
Асирингдур Ҳакима, келди гуфторингдин айлансун.

* * *

Ажойиб турфа савдо кўҳна дунёи дағо ичра,
Бу мискин бошима минг турли ғам бул бевафо ичра.

Ғаҳи гирён, ғаҳи нолон, ажаб афтодаман ҳайрон,
Эрурман зору саргардон бу золим пуржафо ичра.

Кўзим ёши оқар тинмай, кеча-кундуз надур билмай,
Анисим, мунисим бўлмай бу ҳасратхона — жо ичра.

Кўрубон бир неча фарзанд, нечун ҳеч бўлмади дилбанд,
Бири ҳам қилмади хурсанд жаҳони бебақо ичра.

Ичиб жоми жафодин май, бу бўлса қисматим қайтай
Кима йиғлай, кима айтайки бу зулматсаро ичра.

Қани манга қариганда, боламни бири ёнимда —
Бўлуб ғамхўр маконимда меҳр янглиғ само ичра.

Уғул-қизлар сафар қилди, ҳамаси бир йўла кетди,
Қари она кейин қолди, бутун оҳу наво ичра.

Мени бечорани ташлаб, нетай икки кўзум ёшлаб,
Либосим танда ўт яшнаб, жаҳон жоми намо ичра.

Ҳакима зор йиғлайдур, куюб дардини куйлайдур,
Ҳамон бир чора излайдур бу дарди бедаво ичра.

* * *

Адамдин ҳар киши дунёга келди пешвоси бор,
Ки ҳар ким кўнглида бир ўй илан кўп муддаоси бор.

Скандар бистари кимхобу бахмал узра хоб этса,
Аларнинг қолини бўлса, гадонинг бўрёси бор.

Такаббур аҳлига зинҳор салом-алик демай ўтгил,
Аларнинг бошида шайтони малъуннинг ҳавоси бор.

Жаҳоннинг боғидин гуллар очилур ранг-баранг, кўргил
Агарчи яхши одам кўп, ичида ҳам ёмони бор.

Ҳамиша хушфёълик бўл халойиқ ичра сен зинҳор,
Кўнгулни оқу пок этсанг, ҳама коринг барори бор.

Қарама бад назар бирла, бу душман, деб, ҳақир айлаб
Магар бир кун бўлур дўст ул киши, сирри ниҳони бор.

Эрур ҳар дам ғанимат, хуш тутуб ўткар азиз умрунг,
Бу дунёнинг каму кўстин на суду, на зиёни бор.

Утубдур қанча олам халқи қилмай тасрифи дунё,
Ҳакима ҳам ўтар уммид билан—ҳасрат-фигони бор.

МУХАММАСЛАР

* * *

Нечук айлай, ёронлар, мен ғариби мазлуми ночор,
Ҳама туққан оғо-ини, опаларим қилибон ор,
Бўлиб бегона кетдилар, бўлиб мандин бари безор,
Қолиб танҳо ўзим ғурбат уйида кўз ёшим хунбор,
Ўзимга машқ этиб ҳасрат била гоҳида бу ашъор.

Алардин кўрмадим меҳру вафо дунёда бир кун ҳам,
Улиб кетди ўғил-қизлар, фароғат кўрмади дийдам,
Сени фарзанд дебон меҳру муҳаббат айладим бул дам,
Саломат бўл, қизим, дунёда кўрма зарра кулфат, ғам,
Будур мендин васият ҳам дуо, эй оқилу ҳушёр.

Ки бир кун катта оғам уйига бордим мани маҳзун,
Юмубон кўз, қабоқ солиб деди:— Келдинг нима учун?!
Дедим:—Қирдим ўтар йўлдин, кўрай деб бир йўла
акнун,
Ки бул бахтсиз қизим тиндирмади, қилди жигарни хун,
Даво истаб юрурман кўчаларда, дарду ғам бисёр...

Яна эрмиш муддаррис, жумла олимларга аълам бул,
Нечук бемеҳру бадфеъл, бўлмади одамга ҳамдам бул,
Жигар пайванд бўлмасму, қилибон силаи раҳм ул,
Узиб уммедим андин бормадиму, кўрмадим бир йўл,
Ҳакима қон ютар бахтсизлигидин, эй азиз дилдор.

* * *

Чаман зеболари, эй сарв, рафторингдин айлансун,
Тамоми хушсуханлар табъи шаҳворингдин айлансун,
Эшитса маст ўлур ҳар банда гуфторингдин айлансун,
Фалотунлар қолур лол, ақли ҳушёрингдин айлансун,
Кўролмай бағри доғ ҳар лола рухсорингдин айлансун.

Қизил гулким анинг ҳажрида юз минг булбули шайдо,
Қилур ҳар субҳи дамда тинмайин фарёду вовайло,
Гули савсан, гули насрин, гули шабюз, гули раъно,
Гули қаҳ-қаҳ, гули райҳонки, бир гул қолмасун асло,
Гулистон гуллари, эй тоза гул, хорингдин айлансун.

Замоне жустужўйингда тиниб ўлтурмадим ҳаргиз,
Босиб муҳри хамуши тилга, ҳеч дам урмадим ҳаргиз,
Сўроғинг рашк этиб, ағёрлардин сўрмадим ҳаргиз,
Сенингдек гавҳари қимматбахони кўрмадим ҳаргиз,
Ақиқу лаълу маржон гавҳари борингдин айлансун.

Ҳакиманинг кўрар кўзи, жаҳон ичра саломат бўл,
Дуо айлай, гулум, доим, ҳамиша бофазилат бўл,
Баланд иқболу роҳатлик, илоҳи босаодат бўл,
Дейин беҳад санолар, то абад кони шарофат бўл,
Саховатлик, мурувватлик бу кирдорингдин айлансун!

МАСНАВИЙЛАР

* * *

Эй сўзи ширин гулўзорим,
В-эй ваъдада турмаган нигорим.

Гар бўлсаки менда неча минг жон,
Айларман ани йўлунгда ихсон.

Қўйғил қадамингни бошим узра,
Йўқ, йўқ, қора кўзу қошим узра.

Эй ёри ситамгару жафожўй,
Зулму ситамингни айлама, қўй.

Эмди менга айлагил тараҳҳум,
Қил кулбама бир сафар тақаддум.

Аҳд айладингу, нега бузарсан?
Сен буздингу, лек бузмадим ман.

Жондин кечадур Ҳақимаи зор,
Жон бергучи чун ўзингсан, эй ёр.

* * *

Ёзиб байт бургадин, мен айлайин дод,
Ширин уйқумни золим қилди барбод.

Қоронғуда нечук йўлни топадур,
Тузуб лашкар, ўнгу сўлга чопадур.

Чақадур ҳеч бир парвое қилмас,
Фақиру бойларни кўзга илмас.

Чақадур неча бир гул-ғунчаларни,
Қўли боғлиқ, бешикда баччаларни.

Гаҳи тез ўрмалаб сакраб учадур,
Гаҳи шум тулкидек боқмай қочадур.

Тутуб бўлмас, кўринмас майда нарса,
Ётолмас чақса роҳатда кимарса.

Ҳакима ҳолини этти кўп абтар,
Йўқолиб бургалар, қолсун бу дафтар.

ҚИТЪА

Аё эй гулшани диллар сафоси,
Юзунгдин ахтари гардун жилоси,
Баҳор айёми бўлди, келди наврӯз,
Муборакбод этарман, эй дилафрӯз.

НОДИМ

Сулаймонхўжа Улуғхўжа ўғли Нодим 1844 йилда Наманган шаҳрининг Жоме (ҳозирги Байналмиал) маҳалласида зиёли оиласида дунёга келди. Унинг отаси Улуғхўжа Зокирхўжа ўғли Намангандаги Саидқулбек мадрасасида бир неча йил мударрислик қилган. Сулаймонхўжа бошланғич маълумотни уйида олди, сўнгра Саидқулбек мадрасасида таҳсил кўрди.

Нодим ёшлигиданоқ адабиётга, санъатга жуда қизиқади. Ўзбек, форс-тожик ва озарбайжон классикларининг асарларини зўр иштиёқ билан ўрганади.

У ғазаллари ва мухаммасларида, айниқса Навоий анъаналарини давом эттиради. Барча ижод кишилари кўнглига илҳом солган чин инсоний муҳаббат Нодим лирикасининг ҳам асосий темаси бўлиб қолади. Бундай лирик шеърларга шоир бир қатор ижтимоий мотивларни ҳам сингдириб кетади.

Нодимнинг адабий мероси орасида ҳажвий асарлар катта ўрин тутади. Ҳажвий шеърларда даврдаги ижтимоий ҳодисаларга ўз муносабатини билдиради, шу ҳаёт картиналарини реалистик асосда чизиб беради, бойлар, маҳаллий амалдорлар, чор чиновниклари ва руҳонийларни фош қилади.

Нодим ўзбек демократик адабиётининг етакчи намояндалари—Муқимий, Фурқат ва Завқийлар билан дўст ва ижодда ҳамкор эди. Бу дўстлик ва ҳамкорлик изларини Нодим асарида яққол кўрамаиз. Муқимий, деярли, ҳар йили Наманганга келиб, Нодим уйида меҳмон бўлиб турар, шунда Намангандаги кўзга кўринган шоирлар, санъаткорлар Нодим уйига тўпланишар, адабий-бадий мажлислар уюштиришарди.

Нодим ҳам Қўқондаги ва Тошкентдаги адабий ўтиришларда кўп қатнашган.

Нодим 1910 йилда Наманганда вафот қилди. Шоирдан унинг ўзи баёз шаклида тартибга келтирган қўлёзма «Девони Нодим» мерос қолган. «Девон»нинг бир нусхаси Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Шарқшунослик институтида 4179 инвентарь номери остида сақланмоқда. Тўпламнинг иккинчи нусхаси — шоирнинг ўғли Музалламхон ота Бобохоновда сақланган. Нодим шеърлари айрим баёзларга ҳам киритилган.

Э

ҒАЗАЛЛАР

* * *

р этиб азми сафар, ман зори гирён қолмишам,
Нолау афғон чекиб, бесабру сомон қолмишам.

Ул гули навраста ҳижронида йиғлаб зор-зор,
Булбули шайдо каби ман тортиб афғон қолмишам.

Ул неча аҳбоби дилхоҳи била айлаб сафар,
Ман ғаму ҳасратда ёлғуз сийна бирён қолмишам.

Офтоби осмони ҳусн этиб ногаҳ ғуруб,
Соядек ман нотавон ер бирла яксон қолмишам.

Кўз кўруб, кўнглум асир ўлди каманди зулфига,
Войким, зулмат аро табъим паришон қолмишам.

Неча кундурким хаёлидан даме бўлмай халос,
Кўзга уйқу келмайин то субҳ ҳайрон қолмишам.

Дўстлар, бир чора айланг дардима, ўлмай ҳалок,
Доғи ҳижронига топмай ҳеч дармон қолмишам.

Қайси кун бўлғайки, Нодим, васлиға маҳрам бўлуб,
Арзи ҳолимни десамким:—Сансиз, эй жон,
қолмишам.

* * *

Эзур кўнглум паришон, токи айрилдим диёримдан,
Диёрим йўқки, ёру ошною, ғамгусоримдан.

Кўзум намнок, сийнам чок, бағрим таҳ-батаҳ қондур,
Қачонким айрилибман ул нигори гулғузоримдан.

Сунурлар дам-бадам ишрат майин аҳбоб ғурбатда
Талаттиф кўрсатиб минг навъи, тушмасман
хуморимдан.

Хазон япроғидек сўлдум самуми ҳажридин, ҳайҳот,
Насимо, муждаи еткурмадинг файзи баҳоримдан.

Деманг, эй дўстлар, бир гўшае тут, истиқомат қил,
Нечук қилғум дурур, йўқ хуш ила сабру қароримдан.

Фигоним раъд, оҳим барқ, ашким сели тўфондур,
Қочинг зинҳор, эй аҳбоб, мўҳлик рағуззоримдан.

Қуюндек дашт ила водида саргардон бўлубдурман,
Қачонким айри тушдим хоки пой шаҳсуворимдан.

Қадардандур бу ғурбат, инжима, сабр айла, эй Нодим,
Иноят бўлса етгайсан ватанга, биру боримдан.

* * *

Фиғонким, чарх бедоди била кўнглум паришондур,
Балоу дарду ғам қайдида зору, дийда гирёндур.

Баҳори гулшани оламда осибӣ ҳаводисдин,
Очилмай ғунчаи пажмурда янглиғ таҳ-батаҳ қондур.

Кеча то субҳидам шабнам каби кўздан тўкуб ёшин,
Суруди ноладин булбул каби дойим дарафғондур.

Хаёли лолагун рухсоралардин, гоҳ савдодин
Самандардек кириб ғам оташига сийна сўзондур.

Гаҳи қаттиқ мусибатдин фалакфарсо эрур оҳи,
Сиришкидин гаҳи кўз мардуми ғарқоби тўфондур.

Тани фарсуда, бағри пора-пора, чок домони,
Ҳамиша дарди-доғу гусса бирла ашк резондур.

Фано сарманзилин истар кечиб бу хонумонидин,
Бу дунё гулшани аҳбобсиз гўёки зиндондур.

Паёпай тут қадаҳ, эй соқий, ўзлукдин халос айла,
На хуш улким, адам кошонасида масти ҳайрондур.

Вужудим най каби сўрох-сўрох ўлди, эй ҳамдам,
Фиғону нола ҳар бир банд-бандидин намоёндур.

Қолиб бу кўҳи ғам остида юз минг доғлар бирла;
Таажжубким, уриб юз печтоби ўлмаган жондур.

Ҳазин жонимни, эй гардун, мени оғритма, дилшод эт,
Даме бир ўткучи бу даҳри фоний ичра меҳмондур.

Гаҳи вобастаи занжири ҳасрат, гаҳ асири ғам,
Тутолмай ҳеч бир домони мақсад, доғи хирмондур.

Физо бобида аҳволини, ё раб, мустақим айла,
Қулинг Нодим мусоҳиблар кетиб, бесабру сомондур.

* * *

Баҳор айёми келди, дашту саҳро лолазор ўлди,
Замин сар сабзу гулшан тоза, ер ойинавор ўлди.

Кўтарди қумрию булбул фиғону нола ҳар ёндин,
Басе ҳусну назокат сарви гулдин ошкор ўлди.

Насими руҳпарвар ҳар тарафдин юрди боғ ичра,
Димоғ ўлди муаттар, бўйи гулдин мушкбор ўлди.

Терилди барги гулга дона-дона гавҳари шабнам,
Этарда сайри гулшан ёр аёғина нисор ўлди.

Замони айшу ишратдур, шароби лолагун тутғил
Менга, эй соқий гулчеҳра, кўнглум кўп хумор ўлди.

Ғаниматдур замоне сайри гулшан, бўмағин ғофил,
Неча сандек сиҳи қад лоларуҳ бундоғ ғубор ўлди.

Фиғонким, ғунчаи бахтим очилмай ушбу гулшанда,
Самуми ҳажридин пажмурдаи бебару бор ўлди.

Фано машшотасидин ёзмайин то уқдалар, Нодим,
Бу олам боғидаким комёби комкор ўлди.

* * *

Ҳарфи ишқингни ёзарда куйди дил жонигача,
Хома ҳам кул бўлди, эй бедард, девонигача.

Ул шафақ эрмас, кўзум қон ёши шоми фурқатинг,
Мавжлар айлаб етибдур чарх домонигача.

Анжум эрмасдур бу оҳимнинг шарори, бу кеча—
Равшан айлар олами то кўкни кайвонигача.

Маснади ҳусн узра то бўлдунг азиз, эй сарвнот,
Шоҳлар даргоҳинга қул бўлди ҳоқонигача.

Ҳар қачонким новаки мужгонинг, эй абру камон,
Ўтди ўқи сийнадин жонига пайкониғача.

Қайси кунким давлати васлингдин ўлди ноумид,
Кетди кўнглумнинг қарори сабру сомониғача.

Бул нечук жавру ситамдурким чекиб тийғи ситез,
Қасд этарсан ошиқи бечорани қонигача.

Нодим ўлди ажз ила хижлат тариқатда фано,
Шояд ўлғай маҳв деб бу журму исёниғача.

* * *

Токим бошимга тушди ситамкор эҳтиёж,
Қилди кўнглумни сарбасар афғор эҳтиёж.

Бир лаҳза гар фароғати топсам бу даҳрдин,
Андуҳу ғуссалар бирла тайёр эҳтиёж.

Косид матоменки, биров сўрмагай мани,
Ҳар қайда бўлса лек харидор эҳтиёж.

Келса кўзумга бир кеча гар хоби роҳати,
Албатта, айлагай мани бедор эҳтиёж.

Бор эҳтиёж ҳар куни, аммоки кўп эмас,
Қилгай ҳужум ҳар шаби бозор эҳтиёж.

Ҳарчанд юз ўгурсаму сўксам келур яна —
Олдимга тўғри, шилқиму беор эҳтиёж.

Дунёда ёру ғор анисим эрур мағар,
Ҳар дарду ғам етишса, мададкор эҳтиёж.

Йўқтур жаҳонни молу матои каминада,
Ҳар қанча сўрар эсалар бор эҳтиёж.

Масти майи нашоту фароғат эди кўнгил,
Қилди мукаддар, айлади ҳушёр эҳтиёж.

Бўлмам ўз ихтиёрим ила эҳтиёжманд,
Тушгай бошимга бир йўли ночор эҳтиёж.

Муҳтожликдин энди бориб кимга дод этай,
Этти ёруғ жаҳонни менга тор эҳтиёж.

Фарзанди аржуманди жигарбандлар учун
Бергай ҳамиша жонима озор эҳтиёж.

Ё раб, халос айла мани эҳтиёждин,
Жону дилимдин айлади безор эҳтиёж.

Солсам назар тамоми оламга сарбасар,
Албатта, бўлгай анда падидор эҳтиёж.

Ҳар субҳу шом бесару сомон кезар, баса
Изҳор этиб бу гумбази даввор эҳтиёж.

Умру саломатию маошу беҳиштдур,
Ҳар одабийга лозими бу чор эҳтиёж.

Зоҳидга ҳуру жаннату кавсар мурод эса,
Ишқу муҳаббат аҳлига дийдор эҳтиёж.

Нодим, сипосу шукр қил, изҳор айлама,
Билгай худой, ҳеч кима зинҳор эҳтиёж.

* * *

Илоҳи, бўлмасун ҳеч одамига ошно безгак,
Мани бечорага кўп айлади жавру жафо безгак.

На бедоду ситамдур ҳар кеча тутса тонг отгунча,
Қиши кўрган эмасдур мунча золим беҳаё безгак.

Таним куйдурди, сабрим кетди, аҳволим хароб ўлди,
Узидин ҳам баттарроқ дардга бўлғай мубтало безгак.

Дилу жонимда осори фароғат қолмади ҳаргиз,
Худовандо, қачон бўлғай бу жисмимдин жудо безгак.

Нашоту айшу роҳат кетди, дард ила алам етди,
Бу жисми нотавонимға қадам келтурди то безгак.

Жаҳон танг ўлди, олам бу жафожў ҳамнишинимдин,
Тўюндим жондин эмди, ман турай бу ерда ё безгак!

Тилар ҳар дардким бордур паноҳ оламда безгакдин
Ювулсин оти, лавҳи кавндин бўлсун фано безгак.

Агар тушса қўлумға тийғ тортиб қаҳру кийн бирла,
Кесиб қўлу оёғин айласам бедаступо безгак.

Баҳаққи анбиё тарки жафою зулму бедод эт,
Пўқ эрса ҳаққа илкингдин бўлурман додхоҳ, безгак.

Видоъ айлаб агар кетсанг, кўруб бу ҳолу зоримни,
Чу жоним борича айлай сени дойим дуо, безгак.

Агар бу илтижою илтимосим бирла кетмассан,
Қиёмат кун муаззаб бунда бўлғил бенаво, безгак.

Бу дарду меҳнатиким тортаман сандин иложим йўқ,
Нечукким ҳақ таолодин эрур бўлдим ризо, безгак.

Қилурман шукрким, бир неъматидур жумла мўминға
Демиш аҳли салаф куффорни журму хато, безгак.

Агарчандики кўпдур нафъи ухро бобида, лекин,
Манға берди бу дунё ичра бағоят жазо, безгак.

Деди Нодим бу безгак зулми бедодин халойиққа,
Илоҳо, қилмасун ҳеч кимсани ҳаргиз худо безгак.

МУХАММАСЛАР

Навоий ғазалига мухаммас

Токи савдодин думоғим куйдурур хирмон иси,
Чарх домонин тутар бу нолау афғон иси,
Ғунчадек қон этди дил бир Юсуфи Қанъон иси,
Ғар баҳор эл топса бўстондин гулу райҳон иси,
Келур ул райҳон ила гулдин манга ҳижрон иси.

Махфили имконда ишратдин сабуи топмадим,
Нашъайи кайфи бақодин тоза рўи топмадим,
Ушбу гулшан ичра ранги орзуи топмадим,
Менки бир гулдин жаҳон боғида бўи топмадим,
Найлайин қилса муаттар даҳрни бўстон иси.

Орзуи васлидин кўнглумда юз минг можаро,
Сурмасо кўзлар фироқидин бу жон мотамсаро,
Зору маҳзунман, эрур бағрим яро, эй ошно,
Лаъли ҳажринда ниҳон ашким сўзин ағёр аро,
Деса бўлмаским келур бу навъ сўздин қон иси.

Қайси боғу дашт аро ул сарвиноз этди хиром,
Сабзау гуллар унуб топди саботи мустадом,
То дами маҳшар муаттар бўлғуси андин машом,
Қайдаким жон бахш лаълидин Масеҳосо калом —
Сўрди, ул ердин келур юз қарндин сўнг жон иси.

Эҳтиёжингдин худодин ўзга оғаҳ демаким,
Тут қаноат домонин, султон ила шаҳ демаким,

Мунъиму муҳсин ҳақиқатда сувалло демаким,
Эй гадо, олам элиға шайъалиллаҳ демаким,
Бу чамандин келмади ҳаргиз гули эҳсон иси.

Олами мадҳушдир ул зулфи анбар бўйиға,
Риштаи жонлар эрур пайванд ҳар бир мўйиға,
Топшириб жон ила кўнглумни қади дилжўйиға,
Жон иси тутди жаҳонни, мен борурман кўйиға,
Ким тилар эл жон иси, мен истарам жонон иси.

Лолаю гул бирла саҳрою чаман жаннат, намуд,
Чекди сарви гул шоҳида қумрию булбул суруд,
Гулситон ҳар баргидин Нодим фалак айлаб ҳусуд,
Чун Навойиға келур ҳижрон иси ҳар дам, не суд,
Гар баҳор эл топса бўстондин гулу райҳон иси.

Махмур ғазалига мухаммас

Дер сани манзалату қадрингга аҳсанта малак,
Раъд ила барқ сани шавкату жоҳингга чафак,
Гарчи одобдин эрмас сиза афсона демак,
Эй жаҳондори зафар кавкаби даври фалак,
Эшитинг қиссаи қишлоғи хароби Ҳафалак.

Қамбағал жумла бу қишлоқ элини бандалари,
Малаху, бургаю, бит, тошбақа, даррандалари,
Заъфдин йўл юра олмас ҳама чаррандалари,
Турфа қишлоғи жин урган ани паррандалари,
Товуқу игначию, ўрдагу ғози — кафалак.

Ери шўр, аҳли қўтир, паст ҳаво иссиғ дам,
Мутааззир юрмоқ ёғса агар қатраи нам,
Қаламушдек қозибон ерни ётарлар беғам,
Дари йўқ уйларини, банда баён, гар қилсам,
Бир қапа, икки қапа, уч олачуқ, тўрт каталак.

Эртадин кечгача кетмон чопиб, иссиғда куюб,
Емагайлар зоғора, арпани нонига тўюб,
Эру хотин талашиб қўлини кўлмак била юб,
Ажириғ томирини келисида майда туюб,
Қайнатиб кунда ичар, отини дерлар сумалак.

Бирини эғнида йиртиғ тўну, кўйлаклари тор,
Томга таппи ёпадур (кўкси) очуғ, очу наҳор,
Аралаш эркак ила модалари кунда қатор,

Гар таҳорат қилур ўлса сув тополмай ночор,
Юзини қум била юб (қўлига) суртар гувалак.

Ҳамаси мустаҳиқи садқаю эҳсону закот,
Ярамай ишга ётар оч, на тирикдур на мамот,
Келсалар ой ила йилда агар баҳри салот;
Масжиди ертўла, бир эски қоронғу зулмот,
Кўр қилур кирса киши кўзга уруб кўршапалак.

Кўчди бўйнига илиб эшаку отин ипини,
Қочди кўзлаб Қоракўл, Балху, Бадахшон йўлини,
Ушлашиб йиғлашибон бир-бирисини қўлини,
Кеча ногаҳ эшитиб, шухрати тилло пулини,
Ҳафалак қўрқусидин учди мисоли кафалак.

Шоҳким, бўлса дуогўйи Ажам бирла Араб,
Ноумид ўлмас ани давлатидин аҳли талаб,
Деди Нодим: бу шаҳаншоҳа қилиб тарки адаб,
Кечса Махмури учун шоҳ карамдин, не ажаб,
Ҳафалак юртига тушган пул агарчи лак-лак.

* * *

Ғам даштида бу оху овора экан мендек,
Тоғу туз аро ёлғуз сайёра экан мендек,
Кўз ёши равон, жисми кўп ёра экан мендек,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Банд айламағил они, кўз ёшига раҳм айла,
Саргаштаи ҳар води бу бошиға раҳм айла,
Чўх жавру ситам қилма, бардошига раҳм айла,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Кўп ҳоли забун эркан, афтодау дилхаста,
Қўйғил они, то бўлғай авлодиға пайваста,
Бўлсун ғаму кулфатдин роҳат била вораста,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Кўп қийнамаким, жисми домингда фигур ўлмиш,
Ўз хайлидан айрилғач, маҳзуну низор ўлмиш,
Минг дард ила ҳасратга илкингда дучор ўлмиш,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Эрди бу Хўтан дашту тоғи била саҳроси
Ушбу қора кўзларни ўйнар жойи маъвоси,
Кўнглида эди мушкин сочларни таманноси,

Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Домингни гирифтори ўз ҳолига ҳайрондур,
Бошдин оёғи захму сандин юраги қондур,
Бу зулму ситамлардин пайваста дарафғондур,
Сайдинг қўябер, сайёд, сайёра экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Гуллар очилиб эмди айёми баҳор ўлди,
Ҳақ раҳмати бу тоғу саҳрога нисор ўлди,
Сарсабзи зумурратгун бегарду ғубор ўлди,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Мажруҳ эрур жисми оё на кабоб ўлғай,
Гар бўлса ҳам, аммо ул фарзанди хароб ўлғай,
Ул икки қаро кўзлар йўлларда пуроб ўлғай,
Сайдинг қўябер, сайёд, сайёра экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Қесма они бошини, жониға ситам қилма,
Бўйниға суруб тийғинг, роҳини адам қилма,
Бу нахли ҳаётини раҳм айла, қалам қилма,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Ўз ёру диёридан маҳжуру жудо бўлғон,
Дарду ғаму ҳасратни кўп тортиб адо бўлғон,
Вобастаи занжири бедоди бало бўлғон,
Сайдинг қўябер, сайёд, сайёра экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Қўй ўйнасун ул оҳу ҳар водию тоғ узра,
Ҳар бешаи сарсабзу анҳору булоқ узра,
Лолаю гул очилган ҳар гулшану боғ узра,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Мажнуни биёбони исёну хато Нодим,
Савдозадаи ишқи оҳу-ю Хито Нодим,
Сайёди ажал бир кун етгай санга, ё Нодим,
Сайдинг қўябер, сайёд, бечора экан мендек,
Ғам тийғи била бағри садпора экан мендек.

Мухаммаси Нодим ба аҳволи замон

Бўлди авзон замона била даврон ғалати,
Расм ойин ила атвори ҳар инсон ғалати,
Муфтию, аъламу, қозию қаламдон ғалати,
Кийиму лафзу ёзув, лампау шамдон ғалати,
Лампау печкау курсию кайвон ғалати.

Кўчаю кўйда фанор равшану йўллар сангин,
Беибо жумла тарантос ила избош нишин,
Беҳаё кўчада бебок очиб элга жабин,
Тенг ўлуб олим ила жоҳилу, ёлгон била чин,
Бир-бирисига қилиб ҳар киши бўҳтон ғалати.

Ёш йигитлар кезибон лафкау ҳар раста аро,
Қўлида шишаи май, оғзида куфр ила наво,
Хар каби ҳанграшибон шаҳрни айлаб ғавго,
Йўқ алар юзларида ҳеч дами шарму ҳаё,
Бўлубон хар каби ўтгай ҳама хандон ғалати.

Эл этиб мансаб учун бир-бирига жангу талош,
Ёрилиб фурсати сайловда кўп кўз ила қош,
Берибон ришва бўлур қозию аллома тарош,
Пул олиб макру ҳиял бирла қилур айшу маош,
Бўлди аҳволи тамоми Намангон ғалати...

Баъзи даъво чўзилур неча ою неча йил,
Муддаий бирла бўлур хасми бу эҳмол ила сил,
Муфтии можину суллоҳу вакил хайли далил,

Пулу молини қилур ғорат, ўзин зору залил,
Тўлдурур ақча била киссаю ҳамён ғалати.

Халққа тухмату бўҳтону хусумат бисёр,
Даъвий кизбу анонияту ифсод шиор,
Ҳаққи мардумга қилиб зуъмлиғ ила инкор,
Қизитиб маҳкамалар ичра дамодам бозор,
Бўлди суллоҳу вакил зумраси шайтон ғалати.

Аҳли зиндиқу зино эғнида кимхобу самур,
Остида аблаҳи хушгашту тарантосу кўчур,
Баъзиси растаю шаҳр ичра бўлуб гоҳи жужур,
Хамр ичиб, маст бўлуб, зоҳир этиб кибру ғурур,
Фисқ жойиға бориб, бўлғуси меҳмон ғалати.

Сайланг элликбошиға одами донолардин,
Мунсифу аҳли хирад кўнгли мусаффолардин,
Содиқулқавлу расо, марди тавонолардин,
На гадо табъи жафокор ҳаюлолардин,
Гар ёмон сизга бўлур доғ ила армон ғалати.

Саъй этинг, мингбоши то соҳиби эҳсон бўлғай,
Халққа марҳамату лутфи фаровон бўлғай,
Фуқаропарвару одил, ўзи чаққон бўлғай,
Юртнинг аҳли била бир тану бир жон бўлғай,
Бўлса ҳайрот тарийқида шитобон ғалати.

Ахтаринг қозига бир аҳли диёнат бўлсун,
Олиму хўб боинсофу фатонат бўлсун,
Элга анфоси ани субҳи саодат бўлсун,
Наки бир омии сармашқи залолат бўлсун,
Токи бўлманг, фуқаро асру пушаймон ғалати.

Топсангиз яхши киши, қўймай амалдор қилинг,
Шаръи бўстонин ани даврида саршор қилинг,
Мадад айланг ишига, лутф ила исор қилинг,
Гардани жонга ани сўзини тумор қилинг,
Сизга то бўлғуси ул яхши ниғаҳбон ғалати.

Оҳ, афсуски, бундоғ кишини ахтармай,
Яхши инсофлик одамни бу мансабга демай,
Порау ришва олиб сайлагани бир чиғатай,

Хўмгўзал, гунгу саранг аблаҳу нодон мамай,
Кўрмаган бўйла киши дийдаи даврон ғалати.

Йиғилиб бир неча жаллоби шарорат пеша,
Кам этиб жангда олур пахтани беандеша,
Беҳу бунёду диёнатга урубон теша,
Қолмайин зарраи инсоф алардин реша,
Қилдилар дину диёнатга нуқсон ғалати.

Аҳли дўкону саро фикри ҳаво бирла ҳавас,
Доми бу зийнат ила зеби жаҳонга побас,
Зикри савдои Қизилжар била Маскову Адас,
Охират амрини ёд айламайин ҳеч нафас,
Айлади мўътақиди шаръини вайрон ғалати.

Яхши от узра миниб саллани харротий қилиб,
Сўфии харкалла бас орқаю олдида елиб,
Гоҳ мастона бўлуб, ҳар қадамида йиқилиб,
Ўзин ул хомтамаъ муршиду аллома билиб,
Бузди оламни солиб шўришу тўфон ғалати...

Бу мухаммаслар эрур гарчи маонидин дур,
Бир ҳикоят эрур халқни айлар масрур.
Бўлса гар зумраи аҳбобга ногаҳ манзур,
Этмагай Нодими маҳзунни дуодан маҳжур,
Умрини зое этиб, айлади хусрон ғалати.

* * *

Экмак экин кўмаксиз, эй дўстлар, гумонда,
Онборинг ичра ғалла кўп бўлса, ақча ёнда,
Анқони тухмидур бу муҳтожи нотавонда,
Осон эмас, биродар, деҳқончилик жаҳонда,
Харжию зўр бозу даркор ҳар замонда.

Ҳарёна совурусан қўлда на бўлса мавжуд,
Жонингни ўртагайсан меҳнат ўтиға чун уд,
Аҳлу аёл барча бошдин-оёқ кир-олуд,
Қўшу аробау от, ағдармау тараддуд,
Тишу омож-тиркиш, авқоти чарчагонда.

Қўп жусту-жў керакдур деҳқончилик ишига,
Ёзида ер пишитгач, гўнг тошигай қишига,
Қолгай неча замонлар оламини ташвишига,
Буғдой дема осон ҳосил бўлур кишига,
Гаҳ йилда бўлмай ул ҳам, деҳқон қолур зиёнда.

Экмакка пахта тухмин кўп боғлар бузулди,
Сахроу даштларда ҳангомалар қўзулди,
Бир неча сарою ҳовли чигитга тўлди,
Бу пахтаи амиркон нархи зиёда бўлди,
Мундин бўлак амал йўқ яхши била ёмонда.

Ғаллотларга бўлди нархи баҳода фойиқ,
Қўп одам экди пахта ўз қувватига лойиқ,
Бу йўлда сарф айлаб илгидаги алойиқ,

Ёмғири бемаҳалдан қўрқиб ҳама халойиқ,
Қиш эрта тушмагай деб кўзлари осмонда.

Бир неча камбағаллар авқотин ўткузолмай,
Қишлик маошларини асбобини тузолмай,
Ҳар кимсадин олиб пул, мингдин бирин узолмай,
Пахтага пул кўториб, вақтида еткузолмай,
Орқасидин маҳосил, деҳқончилик товонда.

Ҳўкузлари похол дер, қўшчиси ош ила нон,
Нақдина йўқ қўлида, бисёр дил паришон,
Юз минг хаёл бирла дармонда у харосон,
Онбор пулию ўлпон бағрини айлабон қон,
Қўрқуб, чўчуб тушодур туш кўрса ухлагонда.

Деб пахта сарф айлар ерга ҳама кучу зўр,
Тиккай чигит жўякка, бошида юз туман шўр,
Ёз ҳам ўтуб бородур, деб бўлмагай туротур,
Кўсақлари очилмай урди бу қору ёмғур,
Ҳайрон бири бу ишдин, нафъ олмоғи гумонда.

Ҳар сийнага тўлубдур савдосидин таманно,
Сахроу шаҳрларда бисёр шўру ғавғо,
Зикр ила фикри пахта, ҳеч йўқ ёди мавло,
Ваҳмим ҳарифларидин шул кун дегай мабодо,
Гўр ичра «пахта-пахта», «манраббика?» дегонда...

Кўп тақя айлагонлар дунёи бевафога,
Синдию парча-парча бўлди қолиб балога,
Ҳолини танг қилгач пулдор олиб арога,
Баъзиси қочди Қашғар, баъзиси Олмаотога,
Баъзини кўрди мардум Афғону Бомиёнда.

Бозор кўп кишининг айшини қилди барҳам,
Бори-йўғини берди кўрдингми, қанча одам?
Ҳар раста ичра элдин топти шикаст кам-кам
Баззозу чойфурушлик-мушкил бу иккиси ҳам,
Кўплар синиб туганди моли қолиб жавонда.

Синмак бу кеча-кундуз кўп элга ом бўлди,
Тужжорларни субҳи ғам бирла шом бўлди,
Тўкулиб обрўси бенангу ном бўлди,

Масковчи бирла девкор —бу ҳам тамом бўлди,
Синганни йўқ ҳисоби Хўқанду Андижонда.

Елғуз ўзум деганлар тоғлар ошиб юрубдур,
Ешин чу абри борон тинмай сочиб юрубдур,
Расволик илки бирла кетин очиб юрубдур,
Ёрмаҳд бирла Виктор пинҳон қочиб юрубдур.
Ҳаргиз булар топилмас дунёни излагонда...

Фаввос то пишилмас сувга олурми гавҳар?
Роҳат жафоу меҳнат чекмай эмас муяссар,
То нофа бўлмайин хун ҳаргиз бўлурми анбар?
Алқисса, ҳеч бир иш осон эмас, биродар,
Бекулфату машаққат роҳат санга қаёнда?!

То ҳақ иноят этмай, етмас қўлингга давлат,
Лекин умид бирла ҳар кимса чекса заҳмат,
Ё олим ўлғай охир, ёким бир аҳли санъат,
Ҳар бир ҳунарга бордур мушкил баса машаққат,
Бе ранж муфт давлат — бор элга ногаҳонда.

Элни асир кўрдум дунёни ташвишига,
Босмас фароғат ила бир парча нон тишига,
Саргаштаи жаҳондур ёзи била қишига,
Машғули жумла олам ўз нафсининг ишига.
Фикри танур ичинда, андишаси қозонда...

Холи эмас хавониқ сар ҳалқаси риёдин,
Тазвиру ҳийла нақшин кашф этди бурёдин,
Мақсуди молу зардур азкору инзуводин,
Бўйини топмадим ман бир фақр ила фанодин,
Кўп сўфиларни кўрдим икки кўзи шилонда...

Эй Нодими камина, токай сенга бу гафлат,
Ногоҳ марг етгай бу умрдур ганимат,
Айёми навжувонлиғ ҳайф ўтди яхши фурсат,
Эндики пири бўлдинг, йўқдур мадору қувват,
Тоат қилурға ҳаргиз бу жисми нотавонда.

* * *

Гар подшаҳи тамоми кишвар,
Хуршид лиқоу тож барсар,
Соҳиб ҳашаму ливоу ханжар,
Дороу Фаридуну Скандар,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Ул зумраки зӯр паҳлавондур,
Ҳар жангда тийғи хунфишондур,
Ғайратда шажеу арслондур,
Ханжарлари тезу жонситондур,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Ул шайхларики бериёдур,
Сажжолада соҳиби ридодур,
Жаҳрию хужаста порсодур,
Кӯи халқларга пиру пешводур,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Қуззодки, шарънинг амири,
Дин чархини бир маҳи мунири,
Мазлуму шикаста дастгири,
Минг хавфу хатар миҳан асири,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Муфтики қаламкаши замона,
Тун-кун они жойи қозихона,
Хат битмоқ аларга жовидона,

Ижрои шарнати баҳона,
Мақсуди аларни сийму зардур,

Ҳар аҳли мударрису муаллим,
Айлар ҳама элга дарс таълим,
Ё аҳли ҳақиму ё мунажжим,
Бордур бу замона ичра, билким,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Савдогари ашрафи жаҳонгард,
Қилгон ватанини кўнглига сард,
Рухсораси фикр бобидин зард
Ташвиш ила умри ғусса парвард,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Бу жумла саронишин дўкондор,
Саррофу саҳобу аҳли нажжор,
Бу пахтачию тарозубардор,
Ҳар касбиким даҳр аро бор,
Мақсуди аларни сийму зардур,

Ҳар сарв қадеки дилрабодур,
Даҳр аҳлиға офату балодур,
Киприклари ўқу қоши ёдур,
Шерозаи базми хуш адодур,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Мутрибки эрур баса хуш илхон,
Лаҳнида олур кўнгул, берур жон,
То субҳи суруд этар фаровон,
Элдин олибон саботу сомон,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Созандаи дилнавозким бор,
Қонун ила қўлга олса сетор,
Бўлғай нағамотлар падидор,
Таъсирида сехрдур намудор,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Ул жамъи мусофири паришон,
Автон ғамидан жигарлари қон,
Ошифта дилу, асири ҳижрон,
Ғурбатда наҳийф ўлуб, чекиб жон,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Деҳқон эли айлагай зироат,
Тун-кун чекибон жафоу меҳнат,
Сарф айлаб анга куч ила қувват,
Бу ҳирфадин, эй завил басорат,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Саҳрони кезар ҳамиша сайёд,
Сайд айламак анга бўлди муътод,
Гаҳ тоғ узадур мисоли Фарҳод,
Бу саъиларидин, эй шаку зод,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Шаҳларки жаҳонни айлагай танг,
Бир-бирига қилиб ситез ила жанг,
Юргай неча мийлу неча фарсанг,
Қилмай бу юришда ном ила нанг,
Мақсуди аларни сийму зардур.

Бир зумрани халқ дер қаландар,
Кезгай ҳама ҳол баҳр ила бар,
Илгида асоу хирқа дарбар,
Эй дўст, билингки, билмуқаррар,
Мақсуди аларни сийму зардур.

МАҚТУБИ МУҲАББАТ УСЛУБ

Аё боғи умримда битган ниҳол,
Кўзум чашмаси бирла топган камол,
Дилим қуввати-ю, уйим зийнати,
Кўзум нури, ёлғуз бошим давлати,
Дуоғўйи бу мустаманди ғариб,
Ризоғўйи афтодан бенасиб,
Муҳаббат жаҳонида бир тоза боғ,
Мани рўзғоримда ёнган чироғ.
Даме бермаган хотиримга малол,
Тавозуьдин айлаб қадин мисли дол,
Қаноат қилиб ҳарна бергонима.
Қилиб эътимод аҳду паймонима,
Мени айлаган эл аро аржуманд,
Қилиб рўзғорими қадрин баланд,
Боқиб жумла фарзандими субҳу шом,
Тутуб гўшаи уйда дойим мақом,
Саранжом этиб ишни шод айлаган,
Неча мушкулумни кушод айлаган.
Сенга, эй вафодор ёрим, салом,
Гуландоми гулгун узорим, салом.
Салом, эй мен хастанинг ҳамдами,
Салом, эй ҳарими кўнгул маҳрами.
Ҳама нури чашму ақрабоға салом,
Ағо-инию ошноға салом.
Салому таҳиёт адо айлабон,
Қилай ҳасби ҳолимни бир-бир баён:
Танимиз эрур соғ, юз шукрким,
Фароғатдадурмиз, ҳамиша салим,

Етиб ҳар диёр аҳлидин шодлиғ,
Бузулган кўнгулларга ободлиғ,
Саёҳат ишим, гоҳ сайри чаман,
Дамо-дам зиёфат, гаҳи анжуман,
Кўруб тоғлар узра ёмғуру қор,
Булардин ўтуб чун насими баҳор,
Гаҳи дашт ила кўҳсор узра ман,
Гаҳи чашмау марғзор узра ман.
Тамомиси сарсабзу шодобу тар,
Раёҳину анвои гул сарбасар.
Оқиб чашмалар ишқ эли ёшидек,
Унуб дола анда ақиқ тошидек.
Етиб энди, алқисса, биз бенаво,
Турубмиз бу ердаки—Авлиёто.
Ажаб жою хушфайзу осор экан,
Баланду фараҳбахш кўҳсор экан.
Суви оби кавсар каби оқ эрур,
Ичган кимсага таъми шакар берур.
Эрур ғарбу шарқу жанубида тоғ,
Ҳама сабзау настарину булоқ.
Элотия атрофида беҳисоб,
Таомининг бойвуччаси бениқоб.
Ўти сийнадин, молу коли фузун,
Келур эмчагидин сути чун қуюн,
Соғарлар соғин ҳар кун тўрт йўл,
Қадам-барқадам ҳайма бирла овул,
Қимиз, сув-масаллиқ ичар мардуми,
Бўлур наҳру дарё қуюлса ками.
Сутининг тамомийси қаймоқ эрур,
Кини ичса таъми сариёғ эрур.
Дуо бирла ёзди бу Подим салом,
Сўзум кўн эрди, қисқа қилдим калом.*

* Бу хатни Нодим 1890 йилда Авлиётадан ўз рафиқасига ёзган.

НИЁЗИЙ

Отаниёз Охун — Ниёзий 1844 йилда Хоразм область Шовот район Бўйрачи қишлоғида деҳқон оиласида туғилган.

Ниёзий илк билимини ўз қишлоғида олиб, кейинчалик Хиванинг Арабхон мадрасасига келади. Бу ерда ўн саккиз йил истиқомат қилади. Араб, форс тилларини яхши эгаллайди, математика ва астрономия фанларини қизиқиб ўрганади.

Отаниёз ёшлик чоғлариданоқ поэзияни севиб қолади. Ўзбек адабиёти, шунингдек, Шарқ классиклари асарларини меҳр билан ўрганади. Тез фурсатда «Ниёзий» тахаллуси билан шеърлар ёза бошлайди.

Ниёзий умрининг охирига қадар ижод этишни давом этдиради.

Шоир ўз ижодида даврининг муҳим социал масалаларини, кишиларнинг шахсий ҳис-туйғуларини чуқур мазмун ва юксак санъат билан акс этдиради. У ўз замонини гамхона деб рад этади ва хоксор қилинган халқнинг дард ҳамда қайғусини чекади, дод-фарёдини ифодалайди, золим ва боёнларни кескин танқид остига олади.

Отаниёз уста каллиграф ҳам бўлган. Хон топширигига биноан ва ўз истаги бўйича ўзбек классик адабиёти ва шарқ халқлари адабиётида бўлган яхши асарлардан бир қанчасини кўчирган. Жумладан, Хоразмдаги «Мажмуатуш шуаро»нинг литографик нусхаси Ниёзий томонидан кўчирилган нусхадан босилган. Ниёзий бир қанча вақт Хива мадрасаларида мударрислик қилган ва 1928 йилда (84 ёшида) вафот этган.

Ниёзий ўзининг баракали ижоди билан XIX аср ўзбек адабиёти тарихига каттагина ҳисса қўшган. Унинг бизгача иккита мукамал девони етиб келган бўлиб, бу-

ларда шоирнинг ғазал, мухаммас, мусаддас, маснавий, тарих ва бошқа жанрларда ёзган шеърлари тўпланган.

Бу девонлар Ўзбекистон Фанлар академияси Бируний номидаги шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида 793, 902 инв. номерлар билан сақланмоқда.

Бундан ташқари шоирнинг ғазаллари айрим баёзларда ҳам учрайди.

Шу китобда келтирилган намуналар шоирнинг ўғли Қомилжон Отаниёзовнинг қўлида бўлган Ниёзийнинг ўз қўлёзмаси ва юқорида кўрсатилган девонлардан олинди.

ҒАЗАЛЛАР

М

* * *

анзурым ўлди бир гўзал, эй дил, букун гулзор
аро,
Ҳусн ичра якто, мабдаи ҳилму адаб, кони ҳаё.

Гулбунға гуллар ул замон қилди муборакбодлик,
Ҳам таҳния оҳангида булбуллар этгандек садо.

Хўбларға султон бўлмоқи шаъниға ансабдур баса,
Ким билдилар ҳукмин карам фармонини кулфатзадо.

Бу турфадулким топмади истаб назирин ишқ эли,
Гўёки чекмиш бебадал сурат анга килки қазо.

Меҳри жамоли тальати ҳусн осмони узрадур.
Ишқ олами ҳар кун топар онинг шуоидин зиё.

Дайри фаноға қилдилар зуҳд аҳли масжиддин ружуъ,
Маҳбуб васли анда деб гўё эшитмишлар нидо.

Ишқиға бўлса мубтало ҳар ким Ниёзийдек анинг,
Қўрғай фироқи даштида ҳар лаҳза юз турлук бало.

* * *

Кўнглим ичра тушди ўт ўтлиғ узоринг бир кўруб,
Раҳм қилмассан фироқинг заҳматин кўб еткуруб.

Доим ишқингга асир ўлғонлиғим билдинг, ва лек—
Келмадинг кулбам сориға лутф этиб, ҳолим сўруб.

Тан уйига солди ҳижронинг базе ўт, оҳким,
Кетди сўндирсанг висолинг чашмасидин сув уруб.

Лабларинг лаълин кўнгул ичра ниҳони фикр этиб,
Шуълаи шавқи била бағрим кул этдим куйдуруб.

Гарчи жисмим байтул-аҳзонимда эрди мустақим,
Жони зорим даргаҳингда турса, тонг йўқ, телмуруб.

Фақр-ажзин туҳфа қилмоқға кўнгул кўйинг сари,
Қилди оҳанг, эмди етгай гаҳ йиқилса, гаҳ туруб.

Даргаҳинг тавфи Ниёзийға қачон бўлгай насиб,
Дашти ҳижронинг ичида тинмайин йўртуб юруб.

* * *

Дедим: мени бир ларзаи ҳажрингда қўйма титратиб,
Дедики: қўйғум рашк ўтин кўнглунгда эмди ўртатиб.

Дедим: тараҳҳум айлагил атрофим олди хайли ғам,
Деди: алардур мунисинг танҳо қолурсан тарқатиб.

Дедим: дариф этма манга саҳбой васлинг журъасин:
Деди: кетар ҳушу, хирад, неткунг аларни тебратиб.

Дедим: жафоу жаврдин озурда бўлмасму дилинг,
Деди: демакка бошладинг ҳар сўз забонинг ўргатиб.

Дедим: қилурсан зулму кийин, журмим на эркан
билмадим,
Дедики: ишқинг сиррини фош эттинг, элга англадиб.

Дедим: келурдин кўйингга, комим рикобинг бўсидур,
Дедики: эмди келмагил, келсанг юборгум қавлатиб.

Дедим: Ниёзий хотирин ҳаргиз паришон қилмағил,
Деди: фироқ андуҳидин ўлтургум они ингратиб.

* * *

Эй, солиб меҳри жамолинг чашми хунборимға ўт,
Ахгари шавқин урубдур жони беморимға ўт.

Тийғи ҳажрингдин етушган захмларда қон эмас,
Гўйё бу тийғ солмиш жисми афгоримға ўт.

Оразингнинг оташи бир турфа машъал ўтидур,
Ким тушар парвонадек андин дили зоримға ўт.

Сақламоқ ишқингни пинҳон жон аро душворким,
Шуълаи оҳим солур ҳар дам йўқ боримға ўт.

Субҳи васлингда узоринг меҳри гар қилса тулуъ,
Зоҳир ўлғай фурқатинг ичра шаби коримға ўт.

Лабларингнинг ҳасрати тан кулбасин ёқди тамом,
Кўзларинг, бас, солди жони меҳнат осоримға ўт.

Эй пари пайкар, Ниёзий қайда сокин бўлғуси
Ким, солибдур фурқатинг ҳомуну кўҳсоримға ўт.

* * *

Маю майхонадин ман нотавонни манъ этар зоҳид,
Магар файзи илоҳий бориға, бу иккида жоҳид.

Вараъ аҳлиға жаннат ичра бўлсун ҳур ила кавсар,
Манга дайр ичра саҳбо бас эрур, тутғай ани шоҳид.

Бўлур маҳбуб қоши олдида мажнун кўнгул манқуб,
Анингдекким, жунун аҳли бўлур меҳроб аро соҷид.

Жаҳон шавқи аро беҳуда истарсан вафо, эй дил,
Бу бозор ичра билгил ул матоъ асру эрур қосид.

Ҳама ишқ аҳли бўлса муттафиқ бардошт бермаслар,
Муҳаббат бориғаким онча бўлмишдур манга ворид.

Тараҳхум қилмоқин дунё арусидин тамаъ қилмоқ,
Хаёледурки, зиллат мужиби бўлғай дағи фосид.

Назар қилмас нисор этмак учун маъшуқ аёқиға,
Дилу жон бирла дин нақдин муҳайё қилса ҳар ноқид.

Инониятни қўй, эй нафс, аслинг тийра туфроқдур.
Ададсиз умр кўрсанг, ложарам бўлғунг анга оид.

Ниёзий, чарх золин ақд қилғонлар ҳама борди,
Талоқ эткил ани бўлсанг агар ўз нафсингга оқид.

* * *

Лабларингнинг шарбатидур оби ҳайвондин алаз,
Оби ҳайвон демайинким, бал эрур жондин алаз.

Куфри зулфинг ишқ элининг коми бўлди негаким,
Шаҳдин онинг кўрмиш онлар шаҳди иймондин алаз.

Кўзларинг иймосидин лаззат етар дилларғаким,
Рамзиға лаззат рамузи чашми хубондин алаз.

Дарди ишқингдин ўлум ҳолиға етгонларғадур,
Нутқи жонбахшинг Масеҳ анфоси даврондин алаз.

Васл умиди бирла бўлгон фурқатинг ушшоқ аро,
Ноумидликдан етишган доғи хирмондин алаз.

Зулмати ҳижронда қолгонларғадур шамъи руҳинг,
Дарҳақиқат, юз туман шамъи шабистондин алаз.

Хотирингдин маҳв қилма бир даме маҳбубни,
Эй Ниёзий, ёр ёди зикри султондин алаз.

* * *

Битмайин дунё арусидин муруду комимиз,
Не тақаррур дашт аро, не шаҳр аро оромимиз.

Не ибодат масдаримиз, не саховат мазҳари,
Бир киши йўқким сурурига сабаб инъомимиз.

Билмади ҳилму адаб ҳаргиз шиорим эл аро,
Кимса кўргандур замоне иззату икромимиз.

Қайда дониш қалбимиздур жаҳл нақдин махзани,
Не ажаб топса жаҳолат ичра шуҳрат номимиз.

Ложарам кирдик фано дайрига, бўлдуқ майпараст,
Дайр аро пири муғоннинг турфа дурд ошомимиз.

Майдин этмас манъ агар аҳли вараъ ҳушёрдур,
Бодаким гам мусқати гитинамодур жомимиз.

Эй Ниёзий, сайд этарға васл ваҳшийсин кўруб,
Қилмади беҳуда макру ҳийламиздин домимиз.

* * *

Муҳаббат даштига раҳбарсиз ургондек қадам ёлғуз,
Кўрарман даҳри дундин дам-бадам зулму ситам ёлғуз.

Тараб ишратгаҳида бўлмоқимни орзу айлаб,
Дами йўқ кўрмаганман зорға ранжу алам ёлғуз.

Фано бўлмай фазои ишқ аро кирган киши янглиғ,
Замон ўтмас мани маҳзунга етмай дарду ғам ёлғуз.

Эмасдур хублар султонини севмак манинг ҳаддим,
На мумкиндур тадоға бу сифат урмоқға дам ёлғуз.

Ҳиёнат зоҳир этди чархи кажрафтор ҳар соат,
Қачон бағримни қилмай қон қилур кўзларда нам ёлғуз.

Етишмай дарду ғам, ранжу алам зулму ситам ҳар дам,
Манга, оё, етарму даҳр шўҳидин карам ёлғуз.

Ниёзий айлагил аъмоли солиҳ ҳарна мумкиндур.
Умид эт, кетмагайсан ногаҳон мулки адам ёлғуз.

* * *

Ман ҳазинни, дўстлар, сайр ичра йўлдош айлангиз,
Ким грифт ўлмиш димоғим, базм аро бош айлангиз.

Иттифоқи қилсангиз ҳар ерга ташрифи қудум,
Ҳамроҳингиз айлабон асрорингиз фош айлангиз.

Гарчи адноман манга зиллатни нисбат бермайин,
Чокарингиз бўлғали ўртада қаллош айлангиз.

Ҳар қусури содир ўлса айб-қилманглар мани,
Кўзларимда, панд бермаклик била, ёш айлангиз,

Тушсангиз маъшуқ кўйи итлари ўртосига,
Анда онлар туъмасига жисмими лош айлангиз.

Ишқ сиррин англамас бўлсам агар мажлис аро,
Англатурға рамзни, албатта, сирдош айлангиз.

Гар жунун ортар Ниёзийға тани урёниға,
Отқоли санги фалохунни қатиг тош айлангиз.

* * *

Фалак, нетдим сани, комимча даврон қилмадинг ҳаргиз,
Дами йўқким юрак бағрим тўлуғ қон қилмадинг ҳаргиз.

Наким мақсудим эрди айлабон ондин мани маҳрум,
Замони бормидур чашмимни гирён қилмадинг ҳаргиз.

Гуруҳи ғам таҳассур хайли кўнглум кишварин олди,
Бу кишварда фараҳ шоҳини меҳмон қилмадинг ҳаргиз.

Ажалнинг бистариға дарди меҳнат йиқди жисмимни,
Мунга гарчи шууринг бўлди, дармон қилмадинг ҳаргиз.

Замона аҳлидин ўтлуғ ситам ҳар дамда еткурдинг,
Топилмас муддате бағримни гирён қилмадинг ҳаргиз.

Эмасму мунча бас бир дилрабо ишқида зор айлаб,
Замон борму асири дарди ҳижрон қилмадинг ҳаргиз.

Мани бегона қилдинг ақлу диндин аҳли ишқ ичра,
Киши бормуки дин мулкани вайрон қилмадинг ҳаргиз.

Ниёзий ложарам дашти адамни илтизом этди,
Нединким йўқ киши, ер бирла яқсон қилмадинг ҳаргиз.

* * *

Зиндалик сури мамоти кулфатиға арзимас,
Асру роҳат жонға назъи меҳнатиға арзимас.

Айш агар имкондин ортуқдур вале айш аҳлиға
Даҳр аро чеккан замони ҳасратиға арзимас.

Ҳаддин афзун сайр бордур кимсагаким, даврдин
Бир дами етган малоли усратиға арзимас.

Эй кўнгул дунё арусидин муродинг орзу
Қилмағил, васли балои фурқатиға арзимас.

Ишрат асбобин тамаъ бирла муҳайё айламак
Лозими жаннат, валекин зиллатиға арзимас.

Қилмағил равшан замирингни сирожии ҳирсдин,
Эй Ниёзий, ул надомат зулматиға арзимас.

* * *

Дил аҳли дилбаридин ўзга ҳикоят этмас,
Ҳар неча зулм еткач, андин шикоят этмас.

Ўз маҳвашидин айру маҳвашлар илтифотин,
Гар кўрса ҳаддин афзун, ҳаргиз сироят этмас.

Чин ошиқ ул эрурким, маъшуқдин егушса
Ранжу алам ададсиз, шавқин ниҳоят этмас.

Ҳар навъ бўлса қилғай маҳбубининг ризосин,
Ўзга ҳабибларнинг васлин риоят этмас.

Кўнгли рамида бўлмай ҳижрон гамин чекардин,
Қўйидин ўзга ерга, асло, ҳидоят этмас.

Ужбу риё музирдур, эй шайх, таркин этгил,
Йўқ эрса ёр қурбин лутфу иноят этмас.

Васл аҳли дарғаҳидин қувмаиғ Ниёзийниким,
Ўз ҳолин онглагандур эмди жиноят этмас.

* * *

Хонақоҳ ичра кириб ҳар жеча гавго қилди шайх,
Сода дил бечораларни асру расво қилди шайх,

Чину ёлгонин каромат англагон элни мурид
Айлабон, суфи деб ахлоқиға шайдо қилди шайх.

Гарчи феъли зишт эди, макр айлабон, атрофида
Неча нодонларни ўз таврида пайдо қилди шайх.

Жаҳри зикри ушбу деб, бу барчаға таълим учун,
Лафзи қайни оғзидин ҳар лаҳза ифшо қилди шайх.

Ҳар дами фарёд этиб, секреб, қоқиб ангиштарин,
Ҳалқада чандин мушаъбидлиқ ҳувайдо қилди шайх.

Ичкаридин тўқ чиқиб, хорижда ўзни рўза деб,
Кизб ила ўз жонига зулмини амдо қилди шайх.

Дайр пирининг иродат бирла бўлғил бандаси,
Қим улусдин моли дунёни таманно қилди шайх.

Истасанг хомушлиқ дайр ичра кир, эй аҳли хуш,
Кўрки ҳардам хонақоҳ ичра алола қилди шайх.

Шукри борий, эй Ниёзий, манъ этиб майдин мани,
Бил ахир, сажжодасини раҳни саҳбо қилди шайх.

* * *

Кўрубдур кимса эл бедошдин озор, ман янглиғ,
Лакадкўб замондин, ким экан безор, ман янглиғ.

Фалакнинг зулмидин йўқтур манга осуда ҳол ўлмоқ,
Киши бормуки қилсам дардими изҳор, ман янглиғ.

Етиб осийби даврон нотавон кўнглим эрур мажруҳ,
Топилмас дилшикаста даҳр аро бемор, ман янглиғ.

Ҳаводис шаҳнаси торож қилди хонумонимни,
Магар ул топмади яғмоға фақр осор, ман янглиғ.

На хушдур улки кўрмай аҳли давроннинг жафосини,
Замон ўткарса бўлмай кўзлари хунбор, ман янглиғ.

Харош этса тонг эрмас оҳу зорим кўкниким, қилди,
Балият тоши кимнинг кўксини афгор, ман янглиғ.

Ниёзий, оқил эрсанг қатъ этиб элдин маошингни,
Ўзингни анжуманға солмағил зинҳор, ман янглиғ.

* * *

Дилбарим қилса не айлай майли ағёр, эй рафиқ,
Рашк тийғидин қилиб кўксимни афғор, эй рафиқ.

Ул кўзи кофир париваш маҳжабину дилрабо,
Еткурур жонимға ҳар дам жавру озор, эй рафиқ.

Кўргали мафтуни шайдоу асири бўлмишам,
Ул парини кўрмагай эрдим мани зор, эй рафиқ.

Ул суманбўларни шоҳи кўргузуб расми ситам,
Борҳо бўлғуси ағёр аҳлига ёр, эй рафиқ.

То ул ойни кўргали рухсори оламтобини,
Бўлмишам юз меҳнату ғамға сазовор, эй рафиқ.

Бўлмайин десанг агар олам аро хору залил,
Қил ўзингга доимо яхшилиғ атвор, эй рафиқ.

Олди оромин Ниёзийнинг адоу ноз ила,
Бир пари рухсор ёру шўхи ғамхор, эй рафиқ.

* * *

Дарду ғам шикаста бошим узра ғавғо қилдило,
Олди атрофим жунун хайли алоло қилдило.

Оҳким, онлар муҳаббат олами ичра мани,
Аҳли ишқ ўртоларида асру расво қилдило.

Кечалар маҳбуб фикри тонгғача ҳаддин*фузун,
Қисматим бўлдим қазо ишқ ичра шайдо қилдило.

Жони зоримни солиб оташгаҳи ичра фироқ,
Коми ранжитмак экан сўзиш ҳувайдо қилдило.

Орзуйи васл ҳар дам, дарди ҳижрон дам-бадам,
Сабру ҳушим мулкини торожу яғмо қилдило.

Ишқ асрорини пинҳон сақлар эрдим найлайин,
Чашми хунборим сиришки, элга ифшо қилдило.

Эй Ниёзий, ишқ ўтиға ёнмоқинг қилки казо
Гўйё лавҳи замиринг узра иншо қилдило.

* * *

Фироқинг шиддатидин субҳ ила шомимни билмасман,
Шуурим бўлмайин жунбишға оромимни билмасман.

Не ман огоҳ эрурман хеш кимдур, ажнабий кимдур,
Не исмиға аларнинг, балки ўз номимни билмасман.

Не етди ақлу ҳушим қайси жонибда эрур беҳбуд,
Азимат қай тарафға, қайда иқдомимни билмасман.

Жунун андоғ ихота айлади бу нотавонингни,
Бараҳна ёки мастур эрди андомимни билмасман.

Не хористони фурқат, не гулистони висолингдур,
Муродим маъмани, бу турфақим комимни билмасман.

Қаюдур хонақаҳ, масжид қаюдур, дайр қайсидур,—
Дебон кимдин сўрарни қайда онжомимни билмасман.

Ниёзий, сафҳаи ишқ ичра сабт этди неча сўзни,
На сўз мазмуни маълумдуру арқомимни
билмасман.

* * *

Не тонг афғону зорим кўкка етса ёрдин айру,
Анингдек нола булбул чекмаги гулзордин айру.

Хуморим бода ичмоқ бирла қайдин мандафиъ
бўлсун,
Маишатхона ичра кўзлари хумордин айру.

Не янглиғ маскани сайр ўлғусидур нотовон кўнглум,
Ҳамиша фурқат ичра васл файз осордин айру.

Маҳалли ҳайрат эрмас оҳ-фарёдим фалак хавфин,
Харош этса юзи хуршеддек дилдордин айру.

Эмас кўнглум банди хўбрўлар суҳбати ҳаргиз,
Масехосо нафислиғ шаккарин гуфтордин айру.

Нечук топғай машомим боғ аро гул исидин роҳат,
Гулосо ораз узра зулф анбарбордин айру.

Ҳазин тутма ўзингни ҳамнишин агёр бўлди деб,
Қачон гул бўлғусидур, эй Ниёзий, хордин айру.

* * *

**Эй солиб меҳри жамолинг чашми хунборимға ўт,
Ахгари шавқинг урубдур жони беморимға ўт.**

**Тийғи ҳажрингда етушган захмларда қон эмас,
Гўйё бу тийғ солмиш жисми афгоримға ўт.**

**Оразингнинг оташи бир турфа машғал ўтидур,
Ким тушар парвонадек ондин дилозоримға ўт.**

**Сақламоқ ишқингни пинҳон жон аро душворким,
Шуълаи оҳим солур ҳар дам йўқу боримға ўт.**

**Субҳи васлингда узоринг меҳри гар қилса тулуъ,
Зоҳир ўлгай фурқатинг ичра шаби торимға ўт.**

**Лабларингни ҳасрати тан кулбасин ёқти тамом,
Кўзларинг бас солди жони меҳнатосоримға ўт.**

**Эй пари пайкар, Ниёзий қайда сокин ўлғуси,
Ким солибдур фурқатинг ҳомуну қўҳсоримға ўт.**

* * *

Сабоҳ пайки сабоҳ вақтида дилдоримни бедор эт,
Манинг ҳоли низорим қўймайин олдида изҳор эт.

Тағофул шеваликдур гульзорим ёнида зинҳор,
Қилурда шарҳи ҳолим ўксумай бир неча такрор эт.

Фироқим дардини айтурда манъ этса такаллумдин,
Мани маҳзун тарафдин маъзарат бобин намудор эт.

Улар ҳолатга етдим, эй кўнгул, сан ҳам сабо бирлан
Бориб ёнига ажзим бирла ўз ажзингга иқрор эт.

Эмас бесабру беоромлик ишқ аҳли даъби деб,
Итоб этса қасамёд айлабон, албатта, инкор эт.

Фано зарбафти била нақди динни тухфаси айлаб,
Ҳарими дарғаҳида нолаи зорим падидор эт.

Ниёзий, сан, доғи жон тандадур, кўйига азм этгил,
Бориб бу кўй аро қабринг учун бир ерни тайёр эт.

* * *

Эй фалак, комимға юрмай, зоҳир этдинг эъвижоғ,
Етмади сендин замирим ичра бир дам ибтиҳож.

Макр ила дунё арусига мани домод этиб,
Гарчи йўқдур хоҳишим ўртаға солдинг издивож.

Улки мақсудим эди андин байд айлаб мени,
Кўрсатурсан нега кўз тутсам манга юз эҳтиёж.

Басталик солдинг тамоми корима зулм айлабон,
Бир ишимга саҳв этиб, бермай хушомад ичфиरोғ.

Мунча бас эрмасу бир гулчеҳрани ишқи аро
Нотавон кўнгулға солдинг изтиробу ихтилоғ.

Ҳажрида қилдинг баче бемор, ҳужжат истасанг,
Чеҳраи зардим била заъфим қилурман эҳтижоғ.

Эй Ниёзий, шиква қилма чархи дундинки қазо,
Дарду гамға айламиш жисми хамирим имтизоғ.

* * *

Воқиф ўл, эй жону кўнгул, жононингиз келмакчидур,
Тонг йўқ десам, жононингиз ҳам жонингиз келмакчидур.

Неча висоли ваъдасин қилган ҳамон этган хилоф,
Айлаб карам, ул ваъдаси ёлғонингиз келмакчидур.

Йиллар анинг ҳажри аро муштоқ эрурсиз кўргали,
Бу дам сўрарға ҳолингиз сирдонингиз келмакчидур.

Омода айланг кўз уйин, мардум хабардор ўлмасин,
Ағёрдин пинҳон ўлуб, меҳмонингиз келмакчидур.

Ҳажрида бемор айлабон ишқида зор этган баче,
Бу тун шифобахш ўлгали дармонингиз келмакчидур.

Гулгун узори партави оламга солган рустахез,
Исонафас, лаъли гуҳар афшонингиз келмакчидур.

Тил чек, Ниёзий, васфидин токи шуурсиз қолмағил,
Ким кишвари ҳусн аҳлиға султонингиз келмакчидур.

* * *

Нигоро, мен нетай фирдавси файзосорни сенсиз,
Фародис ичра андоқки гулу гулзорни сенсиз.

Ниҳоли қаддинг эрди сайрдин бўстон аро мақсуд,
Вагар найлагумдур ўзга хушрафторни сенсиз.

Қарорим бўлмағай саҳрода ҳам шаҳр ичра, эй дилбар,
Не қилғим боғни, не боғ аро асморни сенсиз.

Тузардин мажлис анда эрди мақсудим сенинг васлинг,
Не янглиғ истарам бир соҳиби асрорни сенсиз.

Агарчи ҳурвашдур базм эли бўлмиш манга ағёр,
Ки онда истамасман кўзлари хуморни сенсиз.

Жаҳон маҳвашларидин қайси биридур сенга матлуб,
Демай, эй маҳвашим, неткум пари рухсорни сенсиз.

Ниёзий маҳв қилмас хотиридин бир даме фикринг,
Нечук маҳв айлаб истар ўзга бир дилдорни сенсиз.

* * *

Не навъ лаҳн эди бу жонға офат, эй ҳофиз,
Ки олам аҳлиға солди қиёмат, эй ҳофиз.

Унунгда нармаи Довудға ҳусул эмди
Бўлурму булбули жонға саломат, эй ҳофиз.

Ажабки савтинга жонлар қулоқлари сомий,
Магар анга эди асру шарофат, эй ҳофиз.

Ул эрди — аҳли надомат тиловатинг вақти
Ёнингда қилмади бир дам иқомат, эй ҳофиз.

Ўлук тирилмаги коми эди Масиҳ дамидин,
Не қасдинг этгали жонни каромат, эй ҳофиз.

Эшитса аҳли вараъ мустақим лаҳнингни,
Кетар алар ишидин истиқомат, эй ҳофиз.

Ўқурда келди Ниёзий, жанобингга акнун,
Не ҳуш қасрида бўлгай давомат, эй ҳофиз.

* * *

Эй, дил, жаҳон айвонида мумкин эмасдур шодлиғ,
Не фарҳат ул манзилдаким эрди хароб ободлиғ.

Шўҳиға мағрур ўлмағил, бўйи вафо йўқ андаким,
Домиға банд этмак учун кўргузгай ул сайёдлиғ.

Андин етушган ҳузну ғам бир дамда nobуд ўлғуси.
Айшу тарабдекким топар бир лаҳзада барбодлиғ.

Жавру жафо ойинидур, фикр этса арбоби хирад,
Англарлар онинг эрканин эл бошиға бедодлиғ.

Маҳкамасос эрмаслиги келди муайян негаким,
Бу гунбази аҳзаргадур сув устига бунёдлиғ.

То бордур имкон халқининг хайриятин андиша қил,
Бу хислатининг шуҳрат толиб бўлғай улусға ёдлиғ.

Дунё аруси ақдини қилма, Ниёзий, ихтиёр,
Ҳуш аҳли бўлган айламас ҳаргиз анга домодлиғ.

* * *

Васл умиди бирла урдим пўя чандон ҳар тараф,
Тонг эмас, бўлса манга фарҳунда зиндон ҳар тараф.

Бўлмағандин ишқ дашти ичра комимға вужуд,
Нотавон кўнглимга бўлмиш нори сўзон ҳар тараф.

Кўзларимдин лолагун ашким тўкарман дам-бадам,
Не таҳайюр эмди гар бўлса тўлуғ қон ҳар тараф.

Масканим дашти жунун бўлди муҳаббат дардидин,
Навҳа қилдим, бўлди ваҳшийлар намоён ҳар тараф.

Ишқ иксири азалдин даҳр аро мавжуд эрур,
То абад осор эрур андин паришон ҳар тараф.

Кимга кўнгли сафриға бу кимёдин заррае
Етса, файз олса, ажаб йўқ, қилса жавлон ҳар тараф.

Эй Ниёзий, водийи фақр ичра бўлсанг, маҳвашинг
Боқгач-ўқ манзуринг ўлмасга не имкон ҳар тараф.

* * *

Англағил элни жаҳон қасрида меҳмон, эй рафиқ,
Сўнгра падруд айламасликка не имкон, эй рафиқ.

Дарҳақиқат, саҳв эрур миҳмонлиқ исноди, недин
Ким ўлумлиғдек олар маҳбуси зиндон, эй рафиқ.

Қилмак уммиди масарратдур абас даҳр ичраким,
Чарх кимнинг комича кўргузди даврон, эй рафиқ.

Кимсага ногаҳ замон ўлса, хиёнат кўрмайин,
Қолдиму, бўлмай фалак андин пушаймон, эй рафиқ.

Қил тафаҳҳуским, ҳама амсолу ақронингга ҳол,
Даҳрдин авқотида ютмоқ эрур қон, эй рафиқ.

Кимни гардун этди амният шароби бирла маст,
Қилмади ул кимни ер остида пинҳон, эй рафиқ.

Қилмағил дунё арусига Ниёзийдек назар,
Бўлмайин десанг анинг ҳуснига ҳайрон, эй рафиқ.

* * *

Эй фалак, турлук хиёнатларни изҳор айладинг,
Билмадим, журмим не эрди, эл аро хор айладинг,

Ҳодисоти даҳрдин ранжида айлаб хотирим,
Турфа иллатлар била жисмимни бемор айладинг.

Фош этиб афъоли ношойистами даҳр аҳлиға,
Ижтиноб айларга мандин асру бадкор айладинг.

Қўрсатиб бир дилрабонинг орази гулгунини,
Ишқида чандин балоларға гирифтор айладинг.

Бермайин васлиға йўл ҳаргиз анинг ҳижрониди,
Қўзларим гирён қилиб, бағримни афгор айладинг.

Нотавон жонимни ташлаб водийи фурқат аро,
Неча муддат бир кўрарга гул юзин зор айладинг.

Бир даме очмай Ниёзийнинг муроди чеҳрасин,
Ҳар адоватким анга олам аро бор айладинг.

* * *

Бўлмағил ҳаргиз вафосиз ёрға ёр, эй кўнгул,
Баста бўлма зулфи қулобида зинҳор, эй кўнгул.

Даҳр шўҳидин вафо кўз тутмаким айёрадур,
Бўлмоқинг келди абас васли учун зор, эй кўнгул.

Хўблар ҳусниға наққоши азал берганда зеб,
Қилмади қатъо вафо нақшини изҳор, эй кўнгул.

Ишваи нозиға ман янглиғ бўлуб ошуфта ҳол,
Қилма ўзни қайди ишқиға гирифтор, эй кўнгул.

Бўлмоқингдин чашми фаттониға мафтун суд йўқ,
Бешуур алданмаким, ул асру маккор, эй кўнгул.

Орзу айлаб висоли бодасини, фурқатин
Ихтиёр этма, ўзингни қилма хумор, эй кўнгул.

Маст ўлуб саҳбойи рафлатдин Ниёзийдек давом
Зоеъ этма умрингни, бўл эмди ҳушёр, эй кўнгул.

* * *

Бир парининг ишқи қўҳсорида ҳайрон бўлмишам,
Телбадек ваҳшийлар ичра дийда гирён бўлмишам.

Ўткариб фарёди афғоним фалакдин фурқати
Фикрати қурби аро чоки гирибон бўлмишам.

Азм этиб дашти муҳаббатға, ўгут қилмай қабул,
Эмди билкул мубталои дарди ҳижрон бўлмишам.

Айлабон васлин тахайюл, пўя урдим дам-бадам,
Англадим айру алохону аломон бўлмишам.

Англингиз токи суруримни кўруб, эй дўстлар,
Тушда кўйида анинг бир кеча меҳмон бўлмишам.

Қисматим ҳажрида меҳнат чекмак ўлмиш, эй ажал,
Жонни чекким, даҳр аро маҳбуси зиндон бўлмишам.

Асраёлмайман Ниёзийдек муҳаббат сиррини,
Ишқ қофи қулласи узра намоён бўлмишам.

* * *

Маҳвашо, ҳуснинг гули бир неча кун хандон эрур,
Қадрини бил, эсқуча боди хазон меҳмон эрур.

Бўлди чун фарсуда, андин сўнг пушаймондин не суд,
Вақтини тутмоқ ғанимат шеваи жонон эрур.

Ошиқи ошуфта ҳолидин тағофул айламак
Лойиқ эрмасдур валекин хислати жонон эрур.

Маст эмас васлинг майидин ишқинг аҳли негаким,
Қисмат айланган аларға сўзиши ҳижрон эрур,

Фурқат айёми аро ушшоқингга раҳм этмасанг,
Жонлари кошонасида оташи сўзон эрур.

Шод эрур васлинг таманшоси била маҳзун кўнгул,
Бўлмаса бу орзу олам анга зиндон эрур.

Эй Ниёзий, бу паришон сўзларингни тарк этиб,
Узрини қилгил, йўқ эрса мужиби хирмон эрур.

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Сурат ичра келди инсон зумраси ашбоҳлар,
Топди фарқ аммо ҳидоят аҳлидин гумроҳлар,
Ишқ дардин билмас онлардин фалак хиргоҳлар,
Улки солғай шуъла аъзосиға ўтлиғ оҳлар,
Қайда билгай куймагин зарбофт кийган шоҳлар.

Эски тўн бечораларни кўзларига илмагай,
Зулм кўксини адолат тийғи бирла тилмагай,
Мустағис мазлумлар этган ноласиға келмагай,
Бағридин қон томғучи ушшоқ захмин билмагай,
Тийғидин қон томғучи бераҳм олий жоҳлар.

Айламас ҳижрон ғамидин ишқ эли парҳезким,
Васл жомин англағай ҳар дам аро лабрезким,
Ошиқ эрсанг бўл адам, ошифтогона хезким,
Шиддатин Фарҳод қилғай, фаҳми йўқ Парвезким,
Дардни хокийлар англар, йўқ фалак даргоҳлар.

Қасд этибдурму ажал умрим гулини юлғали,
Қим етушмишдур ҳаётим нахли барги сўлғали,
Ишқ аро манзилғаҳим сонсиз балодин тўлғали,
Жону кўнглим кирдилар ғам даштиға гум бўлғали,
Ман ҳам этдим жазм, чун азм этдилар ҳамроҳлар.

Улки бошиға муҳаббатдин балолар келтурур,
Дашти фурқат ичра саргардон кўрунган шул турур,
Роҳларким андадур, лекин қатифроқ йўл турур,
Бўлсалар оғаҳки бир беғамни маҳжур ўлтурур,
Фикр этар ҳолиға ҳижрон дардидин огоҳлар.

Урғанимдин пўя билмаслар тарабгоҳим недур,
Ишқ майдони сориким анда жонкоҳим недур,
Васл агар бўлса муяссар изз ила жоҳим недур,
Ваҳ, не билгай ҳажр занжирида дилхоҳим недур,
Ҳалқа урған базм айши даврида дилхоҳлар.

Бўлмаған янглиғ ғанийларда қаноат шукри йўқ,
Ҳам фақирларға тамаъ сармоя келди, зикри йўқ,
Муддатедурким Ниёзий жони тайри даври йўқ,
Эй Навоий, шоҳларға чун гадонинг фикри йўқ,
Айлагил ҳам тангри даргоҳиға шайъиллоҳлар.

МУСАДДАС

Ҳодисоти даҳрдин хотир паришон бўлмишам,
Мубталои фитнаи ошуби даврон бўлмишам,
Чарх бедоди жафосидин бағр қон бўлмишам,
Чеҳраи комимни кўрмай дийда гирён бўлмишам,
Ўтқариб ғафлатда умримни пушаймон бўлмишам,
Ҳасрату ғам чиркидин олуда домон бўлмишам.

Кўрдим анвои хиёнатни фалақдин дам-бадам,
Қолмади мунглиғ кўнгулга етмаган ранжу алам,
Кўксими чок этди ҳасрат ниши бирла тиғи ғам,
Етди даврон аҳлидин ҳар лаҳза юз турлук ситам,
Ҳодисоти даҳрдин хотир паришон бўлмишам,
Ҳасрати ғам чиркидин олуда домон бўлмишам.

Кўргали дунё арусини эрурман беқарор,
Айлагум васли таманноси била афғону зор,
Еткаман деб саъй ила йўлида бўлдим асру хор,
Қолмади жисмимда они эмди истарга мадор,
Чеҳраи комимни кўрмай дийда гирён бўлмишам,
Ўтқариб ғафлатда умримни пушаймон бўлмишам.

Кўрмадим аҳли замон ичра муруватдин нишон,
Топмадим ҳаргиз алар бедодидин бир дам омон,
Оташин, оҳим била гардунға еткурдим фиғон,
Бўлмади мумкин манинг фарёдима ғавси замон,
Ҳасрату ғам чиркидин олуда домон бўлмишам,
Ўтқариб умримни ғафлатда пушаймон бўлмишам.

Қилмадим асло қаноат маъмани ичра мақар,
Нафси амора муродин истабон қилдим сафар.
Айши роҳатдин талаб ичра дами топмай асар,
Балки бу афъоли ношойистадин кўрдим зарар,
Мубталои фитнаи ошуби даврон бўлмишам,
Ҳасрату ғам чиркидин олуда домон бўлмишам.

Хонақаҳ сорига майл этдим не топдим инбисот,
Доҳил ўлдим дайр аро юзланмади ондин нашот,
Ранжу меҳнатдин дигар кўргузмади эски работ,
Ноилож акнун ажал меҳмониға ёздим бисот,
Чарх бедоди жафосидин бағр қон бўлмишам,
Мубталои фитнаи ошуби даврон бўлмишам.

Эй кўнгул, солдим Ниёзийдек паришонлиқға йўл,
Сунмадим қатъо убудийят таноби сори қўл,
Топмадим ҳақ йўлниким ҳар неча истаб соғу сўл,
Даҳр золи қайда кўргай ман каби нодон ўғул,
Ўтқариб ғафлатда умримни паришон бўлмишам,
Ҳасрату ғам чиркидин олуда домон бўлмишам.

РОЖИЙ

Р

ожий XIX асрнинг иккинчи ярмида ўтган хоразмлик, талантли шоир, моҳир таржимондир.

Рожий — Муҳаммад Юсуф Маҳдум Хева шаҳрида туғилган. Туғилган ва ўлган йили номаълум. Унинг отаси қози бўлган, Рожий ёшлигидаёқ мадрасага кириб илм олган. Адабиётни севган ва ўз замонасининг ўткир шоирларининг ижодлари билан танишиб Рожий таҳаллуси билан шеърлар ёзган. Араб, форс тилини яхши билган. Хева хонларининг фармойиши билан бирмунча адабий ва тарихий китобларни ўзбек тилига таржима қилган «Равзатус-сафо»нинг IV, V томини Рожий таржима қилган. Рожий ўз ижодида замондан олган таассуротларини ёзади, подшо, амалдорларни адолатли бўлишга чақиради. Унинг ижодида севги темаси ҳам куйланади. Рожийнинг бизгача етиб келган учта девони бор. Бу девон УзФА Бируний номли Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида сақланади.

Бу девонлар асосан бир бўлиб бир-бирини тўлдирди. Бундан ташқари Рожийнинг асарлари Хоразмда ёзилган қўлёзма баёзларда, босма баёзларда ҳам бор. Бу ердаги намуналар унинг девонларидан олинди.

ҒАЗАЛЛАР

Х

* * *

ушо, улким жаҳон аҳлига майли имтизож этмас,
Тутуб улфат халойиқ бирла айшу ибтиҳож этмас.

Алойиқ риштасин тажрид тийғи бирла қать айлаб,
Куҳан золи жаҳонға майли аҳди издивож этмас.

Ҳаводис зулматистонида қолса чарх зулмидин,
Тазаллум кўргузуб, элдин тамаъ шамъи сирож этмас.

Бошиға ёғса борони алам меҳнат саҳобидин,
Биравга бош эгиб дардиға уммиди илож этмас.

Фано хокистаридан маскан этган фақр кўйида,
Жаҳонда шаҳлиғ истаб, орзуйи тахти тож этмас,

Шаҳаншоҳеки қилмас эрса ройиж нақди эҳсонин,
Қазо саррофи онинг давлати нақдин ривож этмас.

Кел эй, Рожий, ғанимат тут қаноат кунжи оромин,
Эр ўғлон, ҳар киши оллида арзи эҳтиёж этмас.

* * *

Айлаб сипеҳр зулмини мен мубталоға хос,
Ҳар дам қилур бир ўзгача ранжу балоға хос.

Даврон жафоси бормудурур барча элга ком,
Ёхуд эмишму жумласи аҳли вафоға хос.

Топди бир ишға ҳар киши оламда хослиқ,
Жоҳилға роҳат ўлди-ю, доно аноға хос,

Махсус бўлди риндға дайр ичра жоми май,
Бор хонақоҳда зухд эли, зарку риёға хос,

Кўндур собаҳат ичра париваш нигорлар,
Келди малоҳат ул кўзу қоши қароға хос.

Ҳар кимса англай олмади анжоми корини,
Ғайб илми, филҳақиқат, эрур бир худоға хос.

Қуллуқ тарийқи бими умид ўлди, Рожиё,
Қил ўзни бандалик аро хавфу рижоға хос.

* * *

Бўлмиш манго ул ёри вафодор мухолиф,
Тонг йўқ, гар эса чархи жафокор мухолиф.

Ашк ўрнига қон тўксам эмас айбки, бўлмиш ---
Мен телбага ул ғамзаси хунхор мухолиф.

Даврон ситаму чарх жафо, эл қиладур зулм,
Мени бедилга бўлғоли дилдор мухолиф.

Беҳудман ул ой фурқати андуҳида ғам еб,
Андакки озор айласа бемор мухолиф.

Ул ёр манга бўлса мувофиқ, не ғамим бор,
Юз кийн айла гар бўлсалар агёр мухолиф.

Бир ёри мувофиқ санго ҳақ айласа рўзи,
Бўлма анга ҳар ҳол ила зинҳор мухолиф,

Рожийга мувофиқ гар эмас даҳр эли, тонг йўқ,
Бўлмиш неча кундурки, анга ёр мухолиф.

* * *

Оҳким, умр ўтти топмай ранжу кулфатдин фароғ,
Бермади даврони дун бир лаҳза меҳнатдин фароғ,

Дер эдилар ҳар машаққат кейнидин роҳат дурур,
Етти шиддат гардуми, топдим машаққатдин фароғ.

Ҳар балият ичра қолғонлар фароғат топтилар,
Бир мени ғаммодага йўқдур балиятдин фароғ.

Гоҳ даврондин етар заҳмат, гаҳи давр аҳлидин,
Топмон, алқисса, даме мен ҳаста заҳматдин фароғ.

Етса аъдадин ситам, аҳбоб қилмас ёрлиғ,
Хотирим тонмиш жаҳон аҳлига улфатдин фароғ,

Эй кўнгул, майл этма дунё бирла мофиҳо сари
Истасангким, топғосен ранжу суубатдин фароғ.

Соқие, ҳар лаҳза Рожийга тараб жомини тут,
То толай бир умрлиғ андуҳу кулфатдин фароғ.

* * *

Ул париким, барча бўлмиш ошнолар ёт анга,
Ётларга ошно бўлмиш, недур ҳолот анга.

Ўзгаларга ёру олмас тилга ушшоқ отини,
Тонг эмас гар бевафо деб қўйсалар эл от анга.

Оразин очғон паривашлар бошидин эврулур,
Не ажабким ул қуёшдур, бу бари заррот анга.

Қўрган ул дўливашимнинг қомати рафторини,
Қул бўлурлар гар қиёт ўлсун ва гар қўнғирот анга.

Айланиб ул ҳусн шоҳи чиқса майдон ичра маст,
Рух қўюб йўлида шаҳлар бўлғусидур мот анга.

Меҳри рухсориға кун боқса уётдин сув бўлур.
Қайси ваҳж ила муқобил бўлғуси миръот анга.

Ҳусн даврони ғаниматдур, нигоро, раҳм қил,
Ҳар баҳор ўлса хазон осиб бордур бот анга.

Ул пари қўйи дурур ишқ элиға дорил-амон,
Эй кўнгул, олам ғамидин қочсанг ўзни қот анга.

Ваҳки Рожий кулбасиға келмас ул ой бир кеча,
Ҳар кун айлаб арзи ҳол ирсол этар абёт анга:

* * *

Эй ҳаё маъдани кони адаб,
Сари кўйинг эрур дўкони адаб.

Адаб эрмаски отинг зикр этмак,
Деса бўлғай сани жаҳони адаб.

Оразингдин ҳаё бўлур зоҳир,
Талъатинг фош этар нишони адаб.

Лаби лаълинг такаллумин кўрсун,
Кўрмаган руҳ ила равони адаб.

Киприкинг новаки отарға ниҳон,
Эгма қошингдурур камони адаб.

Адаб эрмас дами фаромушинг,
Сан-сан оламда қадрдони адаб.

Рожий ашъорин айласун такрор,
Ҳар ким истар эса баёни адаб.

* * *

Букун ул дилрабо дилдорлиғ расмин аён айлаб
Олиб бурқаъ юзидин жилван хуршид сон айлаб.

Хиромон айлабон зебо қадин нозу адо бирла,
Қадам қўйди бузуқ кулбам аро рашки жинон айлаб.

Келиб бошим уза сўрди тағофул бирла аҳволим,
Деди: эй хаста, дардингни манга билдир баён айлаб.

Гаҳи беҳуд ётарсан, беҳўрду беҳоб ўлик янглиғ,
Гаҳи ер-кўкни кўзғарсан фиғон узра фиғон айлаб.

Бўлиб гирён анго ман хаста изҳор этмадим чун сўз,
Кулуб дедики: ҳолинг неткасен мандин ниҳон айлаб.

Бошим ердин канориға олиб лаъли равонбахшин.
Равон оғзимға қўйди сўз сўроға комрон айлаб,

Сўрубман лаълинию ул сўриб ҳолимни оҳиста,
Сўрушмоқ бу экан маъшуқу ошиқ иқтирон айлаб.

Қилиб ўлғон танимға бу сифат жонбахшлиғ зоҳир,
Мақомин азмин этти қомати сарвин равон айлаб.

Кел, эй Рожий, бу янглиғ ҳарза гўйлиқ таркини эткил
Таҳайюрға қолур эл бу сўзингни чин гумон айлаб.

Эй маъдани жуди кони ҳиммат,
Гулзори баҳору боғи беҳжат.

Бу хастаки коми ҳимматингдин,
Бахшишдур шафқату муруват.

Айлар бу сифат мақол бирла,
Изҳори ғаму, баёни ҳожат.

Қим чой эдики бир тасалли.
Рафъ эткали ҳар нафас малолат.

Ул ҳам кўзидин учубдур андоқ,
Қим йўқдир анга етарга қудрат.

Асру буюк эрмиш ошёни,
Йўқ кимсада еткурурга ҳиммат.

Рожий, караминга кўз тутубдур,
Дафъ айласа деб бу навъи кулфат.

* * *

Ҳайфким они дедим маъдани эҳсону саховат,
Жамъ бўлмиш экан анда ҳам авсофи асосат.

Ўзи васфини дер эркан, уки доим қилур эрди,
Неча одамни хасосат сифати бирла шикоят.

Санар эрдим они фаҳм аҳлидину, дониш элидин,
Билмас эрканмен, эмиш бошдин-аёқ лофи жаҳолат.

Тилабон чой юбордим анга ул навъ кишиким,
Қилур атворию афъоли улуғлиқға далолат.

Рутбаси паст эса ҳам эрди таманной буюклик,
Суврати тифл эса ҳам эрди қорилик анга одат.

Қилибон бўйла киши ранжа қадам чой юбормиш,
Ки бир-икки йўли дамларга қилур қилса кифоят,

Рожийё, ўз тамани элдину қил ҳаққа таваккул,
Пеша айлаб ўзунга олам аро сабру қаноат.

* * *

Жон берурда лаълига қилмиш оби ҳайвон баҳс,
Уйлаким бирав қилгай жаҳл бирла ёлгон баҳс.

Ой узориға не юз бирла баҳс этак олғой,
Шарм айлар этмакдин анга меҳри рахшон баҳс.

Сарв қомати бирла дер эмишки, баҳсим бор,
Айласун қила олса қоматин хиромон, баҳс,

Баҳс айлагандекдур боғи жаннату дўзах.
Кўйи бирла ул гулнинг айласа гулиетон баҳс.

Гунча баҳс қилгондин оғзининг ичи қондур,
Айлаган жиби нодон айбини намоён баҳс,

Турфа вақт бўлмишдур сифла иртифоидин,
Бек бирла қул айлар, ориф ила нодон баҳс,

Баҳри назми Рожийнинг дарға уйла бўлмишиким,
Барқи шари ўлур қилса анга баҳри Уммон баҳс.

Еткурур кўнглимга олам ранжу озор, алғиёс,
Не илож эткум мачи ранжур ночор, алғиёс.

Гоҳ ҳазину, гоҳи маломат, гоҳ кулфат, гоҳи ғам,
Еткурур жонимға даврони ситамкор, алғиёс.

Бир киши етмас мани дил хастанинг фарёдиға,
Телмуруб йиғлаб десам ҳар лаҳза садбор, алғиёс,

Бир ғамимға чора топмоқ истасам юз сайъ ила,
Даҳр этар улдам манга минг ғам падидор, алғиёс.

Рози эрдим ҳар жафо етса манга ағёрдин,
Ҳар нафас юз жавр этар ман зорға ёр, алғиёс.

Алғиёс, эй қозийюл-ҳожат, ўзинг қил ёрлиғ,
Қилмади фарёдраслик кимса изҳор, алғиёс.

Юкланур бошиға Рожийнинг дамодам бори ғам,
Айлагил бир лутф ила они сабукбор, алғиёс.

* * *

Менинг заъфимга сўрса ёр боис,
Эрур ҳажрида минг озор боис.

Туну кун оҳу афгон этмакимга,
Эрур ул зулф ила рухсор боис.

Дамодам буки чашмимдин оқар қон,
Онга ул наргиси хунхор боис.

Висол айёми йиғлаб нола қилсам,
Нетонг, ул базм аро ағёр боис.

Гулистон ичра булбул ноласидин,
Чу сўрдум, деди, бордур хор боис.

Дедим ул ойға, недин жавр этарсан,
Деди: сўрма анга кўп бор боис.

Ажабдур лутфиға боис топилмас,
Вале зулм этгали бисёр боис.

Фано даврида гар лояъқил эрсам,
Тонг эрмас, соғари саршор боис.

Деманг Рожий надиндур банди ғамда,
Анга тўти киби гуфтор боис.

* * *

Билмон ул ойға нечун ўлубдур хаёл каж,
Доим мани ҳазинға қилур қол каж.

Каж дер жавоб, итоб этибон, туз саволима,
Дер туз жавоб, ўзгалар ётса, савол каж.

Бордур рақибларнинг анга каж мақоли туз,
Мен бенаво дер эрсам эрур туз мақол каж,

Ҳар кимса долдек каж эрур туздур оллида,
Ул ким алифдек ўлди туз ондоқки дол каж.

Мумкин эмас жаҳон аро тузларга эътибор,
Беэътибор бўлмоғи, лекин муҳол каж.

Тузларгадур жаҳон аро ҳар навъ дарду ранж,
Ҳар ерда бўлса бордурур осуда ҳол каж.

Десанг спеҳр авжима айлай маконингни,
Бўлғил мудом эл ичра начукким ҳилол каж.

Ёшликда пеша тузлик этса асло туз ўлмағай,
Улғойғонида ёшдин эса ҳар ниҳол каж.

Зебо қадрини сарв деса Рожий, ул пари—
Дерким бу навъ айламагил кўп хаёл каж.

* * *

Олмиш ўтлиғ оразидин бурқаъ ул дилдор субҳ,
Тонг эмас, тортар фалакка оҳи оташбор субҳ.

Еткурур жон муждасин гулзордин ҳар дам сабо,
Кўйи сайри гулшан этмиш ул масеҳ атвор субҳ,

Бир қуёш ҳажрида ҳар тун бордурур мандек ҳазин,
Буки сориг юз уза ашкин сочиб йиғлор субҳ.

Демагилким кун тулуъ айлаб бўлур ғойиб нужум,
Дилбарим оллида айлар нақди жон ийсор субҳ.

Ҳажр номи зулматиға сабр қил ҳар ҳол ила,
Кўз ёритгунг бир қуёш васлидин ийсовор субҳ.

Гар десонг заҳмат зилолидин топай шодоблиғ,
Юммағил андоқки нарғис дидаи бедор субҳ.

Сорғориб рухсори ғамдин чок эрур кўкси агар,
Рожи янглиғ бир қуёш меҳрин ниҳон асрор субҳ.

* * *

Эй вужудинг келибон маъдани эҳсони саховат,
Остонингда икки қул дурур иқболу саодат.

Хотиринг кўзгусини айламасун даҳр муқаддар,
Етмасун кўнглингга ҳеч важҳ ила осори малолат.

Манки даргоҳи фалак жоҳи дуоғўйдурурман,
Арзи ҳожат қилурам гар караминг берса ижозат.

Бор эди бир кишига беражак икки тиллоким,
Ваъдалиғ вақти етиб, бергани йўқ манда бизоат.

Келадур ҳар кун олурға ҳаққини қаҳрлар айлаб,
Совутиб чеҳрасини, кўргузуб анвоъи шиноат.

Мани бекас қилибон ҳар кун анга ўзгача ҳийла,
Қайтарурман неча ёлғон сўз ила, бу не қабоҳат.

Кўргач онинг юзини титрашадур жон ила кўнглум,
Соладур бошима ҳар кун менинг ошуби қиёмат.

Агар иҳсонинг онинг дафъига айлар эса чора,
Топғай эрдим мани бечора жанобингда фароғат.

Арзи ҳол айлади хома тилидин Рोजийи маҳзун,
Қилган учун тилини лол ўзи деса хижолат.

Мустазод

Эй киприки ўқ, қошлари ёй, ғамзаси жаллод,
эй кўзлари жоду,
Бир лутф ила қилсанг недурур хотирими шод,
чекдим базе қайғу.
Офоқ аро бордур неча маъшуқ ила ошиқ,
гулчеҳраи мафтун,
Мендек хиради волау сен киби паризод
олам аро борму.
Кўб жавр ила жонимни хароб айлабон этдинг
ҳажрингга гирифтор,
Оз лутф ила ҳам айла бузуғ хотирим обод,
ҳардам келиб ўтру.
Бог ичра санга гул ўзини мингзатур ўлса,
йўқдир кўзи, тонг йўқ.
Булбул сани кўрдию они айлади барбод,
деб: ҳожат эмас бу.
Наргис бошини солди қуйи, кўзини кўргач,
қайғуга тушубдур,
Сарв ўлди қадингга қул, они этмагил озод,
саркашдурур асру.
Хуршед демокка юзингга ўзни мушобиҳ
йўқдир тили, оғзи,
Ой қилсун ўзин санга баробар тутубон ёд,
бўлғум деса кулги.
Рожийки қолибдур ғами ҳижронинг ичида
қилгил онга раҳме,
Тун, кун чекадур тинмайин афғон ила фарёд
сандин тушуб айру.

Навойй ғазалига мухаммас

Кўнгул даврон элин тутма ўзингга ошно асру,
Тилаб меҳру муҳаббат чекмагил ранжу ано асру,
Вафо айлаб, вафо кўз тутмоғинг бордур хато асру,
Вафо аҳлига даврондин етар жавру жафо асру,
Жафосидин анинг озурдадур аҳли вафо асру.

Фалакдин топмоғунг жуз ранжу меҳнат бил муайянким,
Туну кун айшу роҳат истаб этма жусту жў фанким,
Манга кўб озмойиш бирла бўлмиш бўйла равшанким,
Бу ким аҳли вафо ноёб эрурлар оиндин эрканким,
Бу эски тоқ аларга ёғдурур гарди бало асру.

Таманно қилма олам ичра ўзни айламак хушнуд,
Балоу ранжидин ўзга санга мумкин эмас бир суд,
Фано баҳрига киргил барча будинг айлабон нобуд,
Гаронжонлиқни қўй, жон бер, тилар бўлсанг дури
мақсуд—

Ки оламда оғирдур ушбу гавҳарга баҳо асру.

Қими кўрсам жаҳон аҳлидин, они ошно билдим,
Туну кун тинмайин истаб, ризосин ел киби елдим,
Ажаб нодон эмишмен билмай ўз комимдин айрилдим,
Фидо жонимни айлаб, олам аҳлидин тамаъ қилдим,
Вафо, астағфируллах, қилган эрмишмен хато асру.

Кел, эй Рожий, санга жаҳл ила ғафлат мунча басдур,
Жаҳон аҳлидин ўз пайванд, бори дуну нокасдур,
Ҳама мол ила жоҳи ориф эл олдида бир хасдур,
Ҳавойи гулшани қудс эт Навоййким, хуш эрмасдур,
Зағанлар бирла бу гулшанда бўлмоқ бенаво асру.

МУТРИБ ХОНАХАРОБ

8 «Ўзбек адабиёти, V том, 2-китоб»

Мутриб 1852 йил Хивада туғилди. Унинг адабиёт ва музыкага бўлган ҳаваси анча эрта бошланади. У, адабий ижодда даврининг илғор шоирларига эргашади ва маърифатпарвар шоир, етук музикант сифатида танилади. Мутрибнинг асли исми Муҳаммад Ҳасан бўлиб, Мутриб Хонархароб унинг тахаллуси бўлган. Шоирнинг революциягача, революциядан кейин ёзган ғазал-сатира ва бошқа асарлари халқчиллиги билан алоҳида диққатга лойиқ. Мутриб 1920 йил Хоразм халқ революциясини хурсандчилик билан қарши олди, 1921 йилдан чиқа бошлаган «Хоразм хабарлари», кейинчароқ номи ўзгарган «Инқилоб қуёши» газетасида адабий ходим бўлиб ишлади.

Мутриб мероси ҳалигача ўрганилгани йўқ. Абурайхон Бируний номли Шарқшунослик институтида 903-V 906-VII рақамли инвентарь билан сақланаётган девонлар мажмуасида Мутрибнинг алоҳида девони бор. Мутриб ўз асарлари билан совет тузумини мустаҳкамлаш ва улуглаш йўлида хизмат қилган шоирдир. У 1923 йил 70 ёшида вафот этди.

Бу тўпламга Мутрибнинг девонидаги ва «Юғурми гўплами»га киритилган шеърларидан намуналар берилди.

ҒАЗАЛЛАР

Ж

* * *

онон, юзинг мен зордин бир лаҳза пинҳон
айлама,
Тийғи фироқинг захмидин бағрим тўла қон айлама.

Доим жунун саҳросида Мажнун каби қон ютдуруб,
Зиндони ҳажр ичра ики чашмимни гирён айлама.

Зотинга ҳар саҳву хато қилсам, кечиргил ёзуқим,
Ҳар дам фироқинг ўтиға жонимни сўзон айлама.

Ширин тилингдин истасам бўйи вафонинг муждасин,
Бир нуқта изҳор этмайин ноз ила ҳайрон айлама.

Васлинг шабистонига юз қўйсам бурунғи аҳд ила,
Юз турфа афсунлар қилиб, эй гул, пушаймон айлама.

Ажзу ниёз айлаб қўнгул комин таманно айласам,
Ул лаҳза ғамза тийғини қатлимға буррон айлама.

Шамъи руҳингға истасам парвоналиғ, эй гульюзор,
Мутрибни ҳижрон қайдиға ташлаб, паришон айлама.

* * *

Айлай нечук ишрат мен, ул оромижоним келмаса,
Бермакка жон оромини руҳи равоним келмаса.

Топгай ҳазин кўнглум нечук ғам қайдидин озодлиғ,
Айларга ҳижрондин халос Азро нишоним келмаса.

Партав солиб рухсоридин, маст этгали саршоридин,
Жон бергали гуфторидин, ширин забоним келмаса.

Фарёдким, андуҳу ғам давр этмиш атрофим шукун,
Тарқатғали ғам лашкарим соҳибқироним келмаса.

Тузмакка ишрат созини, билмак учун дил розини,
Айлаб малак парвозини, сирри ниҳоним келмаса.

Ҳар дам боқиб мастонғина, лутф этгали жононғина,
Лаъли лаби хандонғина, қоши камоним келмаса.

Ваҳ, не қиёматдур букун мен Мутриби бечораға,
Ҳусн авжининг сардафтари, олий маконим келмаса.

* * *

Ҳижрон ўтига мунча кўп, эй меҳрибоним, ўртама,
Айёми ишрат бўлди, кел, ороми жоним, ўртама.

Ҳуснинг хуморидин кўнгул беихтиёр ўлган чоғи,
Бир лаҳза раҳм айлаб манга, жисм ичра жоним, ўртама.

Васлинг таманноси учун ошуфта ҳол ўлсам агар,
Дарди фироқ ичра қўйиб, сарви равоним, ўртама.

Лаълинг зулолин истасам, ғайр ила сен ишрат тузуб,
Эй орази гул, сарв қади, қоши камоним, ўртама.

Нутқи каломингдин ҳазин кўнглум вафо истар эса,
Ноз айлабон, эй тўтйи ширин забоним, ўртама.

Эҳсони лутфингдин мени маҳрум этиб ишрат аро,
Ҳусн авжининг сардафтари Азро нишоним, ўртама.

Изҳор лутфингни сўрар чоғда табассумлар била,
Юз нукта ёлгондин деб, эй шаккарфишоним, ўртама.

Лаълингдин истаб жонфизо, нутқингга зор ўлсам агар,
Тишлаб дурафшон лабларинг, эй нуктадоним, ўртама.

Ноз айлабон қошинг қоқиб, оҳиста Мутрибга боқиб,
Ҳар жилвада жоним ёқиб, эй навжувоним, ўртама.

* * *

Қатл этарга кўзларинг қилса ғазаб,
Бергусидур жисмима жон икки лаб.

Гар муяссар бўлса васлинг суҳбати,
Нўш этарман тинмайин жоми тараб.

Бодаи лаълинг хумори ичраким,
Ҳажр даштида юрурман ташналаб.

Солди ўт жонимға чашминг ғамзаси,
Кўрмишам васлинг тилаб ранжу тааб.

Базми васлингдин даме шод этмайин,
Йиғлатурсан зору ҳайрон рўзу шаб.

Ваҳ, қачон васлингга етгайман дебон,
Тортиб ҳижрон жаврин айларман талаб.

Фурқатингда дам-бадам қон йиғлатиб,
Бўлмағил Мутрибни қатлиға сабаб.

* * *

Тушди ҳажрингдин тану жон ичра ўт,
Зулфи зуннорингдин иймон ичра ўт.

Солғусидур икки чашминг ғамзаси,
Бир боқишда бу дили қон ичра ўт.

Гулшани ҳуснингни жонон ҳажридин,
Тушди кўкда моҳи тобон ичра ўт.

Не гуноҳим бор эрур, ҳар дам солур,
Дарди ишқинг жисми вайрон ичра ўт.

Чеккан оҳимдин ғамингда ўртаниб,
Тушғуси гардуни гардон ичра ўт.

Ишқ аро Мутрибни чеккан оҳидин
Тонг эмас тушса гулистон ичра ўт.

* * *

Ҳар кун юзинг кўрмак тилаб икки кўзум гирён эрур,
Топмай ҳазин кўнглум лабинг шаҳдини, саргардон
эрур.

Кўргач тазарруъ айласам, дерман висол уммидидин,
Билмам насибам не учун хунобаи ҳижрон эрур.

Тийғи фироқингдин тани зоримда сар тосар яро,
Қилсанг мурувват заррача ҳар мушкулим осон эрур.

Комиға йўл топмоқ учун, эй тўтийи ширин мақол,
Етмай жанобингга тану жонимда минг армон эрур.

Вобастаи зулфинг бўлиб, бўйи вафо истар эсам,
Мажнун каби йиғлаб, ики чашмимда ашким қон
эрур.

Мен хастага эрмас ажаб, кўргач сени топсам шифо,
Нечунки айш ичра менга лаълинг майи дармон эрур.

Ишрат этарга майл этиб, кулбамға келсанг ноз ила,
Бу Мутриби бечоранинг жони сенга қурбоқ эрур.

* * *

Эй кўнгул, ўртанма кўп сарви хиромонинг келур,
Васлидин шод этгали гулбарги хандонинг келур.

Шому фурқат ичра бўлган кўзларингни тийрасин.
Қилғали равшан бу тун хуршиди рахшонинг келур.

Тўкмағил ҳажр ичра йиғлаб кўздин ашки лолагун,
Ким тараҳҳум айлаб ул ёри ниғаҳбонинг келур.

Лутф бирла заҳр ҳижронидин ўлган жисминга,
Тозадин жон берғали Исои давронинг келур.

Бодаи васли била бу кеча сармаст эткали,
Хуш такаллум, гулбадан, шўҳи суҳандонинг келур.

Гул юзи бирла машомингни муаттар қилғали,
Сарв қомат, маҳжабин, себи занахдонинг келур.

Бўлма ғамгин, Мутрибо, гар етса ишқ ичра ситам,
Ҳолингга раҳм этгали ёри қадрдонинг келур.

Эрмасам ошиқ, кўзум ҳайрони бўлғайму эди.
Танда жон парвонадек сўзони бўлғайму эди.

Истамас эрсам агар сарви қади зебосини,
Жисми зоримда ғами ҳижрони бўлғайму эди.

Гар ҳазин кўнглумни шавқ ўти мақом этмас эса,
Икки чашмим рўз, шаб гирёни бўлғайму эди.

Бўлмаса вобаста икки наргиси шаҳлосига,
Нотавон кўнглумда юз армони бўлғайму эди.

Тори зулфи жонима қуллобдек банд эрмаса,
Риштаи жоним онинг қурбони бўлғайму эди.

Интизор ўлмас эсам юз узра мушкин ҳолига,
Қумридек ҳар кун ишим нолони бўлғайму эди.

Отмаган бўлса агар ҳар ғамзасида новакин,
Жисмида Мутрибни юз пайкони бўлғайму эди.

* * *

Кел, эй дилбар, чаман сайриға, гулшан лолозор ўлди,
Тамошойи жамолингға кўзим беҳад хумор ўлди.

Нихоли қоматинг ёдида қаддим хам, кўзум пурнам,
Висоли базмига маҳзун дилим кўп интизор ўлди.

Гули ҳуснингни шавқида чекиб булбул каби афғон,
Нетай зуҳд аҳлиға пинхон розим ошкор ўлди.

Ишим ҳижрон тунида кеча-кундуз оҳ-воҳ бирла,
Икки чашмим фироқинг шиддатидан ошкор ўлди.

Асир бўлмас эса кўнглум сочинг ториға, эй гулруҳ,
Не деб жисмимда жоним зарра янглиғ беқарор ўлди.

Бўлиб мажнуни беморинг фироқинг кишвари ичра,
Чекиб ташвиши ҳижронингни жисмим бемадор ўлди.

Агар раҳм этмасанг, эй нозанин, Мутрибни ҳолиға,
Улусға нолишидин дойимо бе эътибор ўлди.

* * *

Билинглар, эй халойиқ, сизга бу бир яхши даврондур,
Тамоми юртимизда нозу неъматлар фаровондур.

Тоғиб осойиши пиру жувон, озурдадил бўлмай,
Бари маҳзун ўлан эллар дамодам шоду хандондур.

Худойим раҳм этиб бизга, биродарлар бўлиб ёру,
Кўрунг эмди ситамгарларни, саргардону ҳайрондур.

Бўлуб қурултою Ижрон Қўмита шаҳр аро барпо,
Бу давлат файзидин бизларга ҳар мушкиллар осон-
дур.

Биродарлар, ўзин ҳар кеча бизга посбон айлаб,
Биҳамдиллаҳ, аларнинг мақдами осойиши жондур.

Алардин баҳра олмоққа тараддуд айламак лозим,
Буларнинг эътиқоди мунча бизларга фаровондур.

Мудом, эй сода диллар, Мутрибосо шод ўлунгларким,
Бори душманлар аҳволини кўрким хонавайрондур.

МУСАДДАС

Хурриятлиғ етиб чархи фалак кайфиятидин,
Осори маломат чиқиб эл табъиятидин,
Зийнат топиб олам Русия хосиятидин,
Жонларға ҳаловат билиниб тарбиятидин,
Ғам кетди биродарлари берган мадатидин,
Хоразм эли осуда бўлиб наҳсиятидин.

Хоби ғафлатни қўюб, бедорлиғни пеша эт,
Жусту-жў айлаб яна ҳушёрлиғни пеша эт,
Ўзни токи барчаға даркорлиғни пеша эт.
Бўлса хизмат, жон била тайёрлиғни пеша эт,
Юртимизга яхшилиқ бунёдлик айёмидир,
Қишвари Хоразмнинг ободлик айёмидир.

Шукр этинг, эй халқларким, бир балодин қол-
дингиз,
Қўлларида неча тийғи жонситондин қолдингиз,
Кунда юз минг мартаба оҳу фиғондин қолдингиз,
Хўб саломатлик аро фикри ёмондин қолдингиз,
Юртимизга яхшилиқ бунёдлик айёмидир,
Қишвари Хоразмнинг ободлик айёмидир.

Рўзу шаб авқот этингким яхши одиллик била,
Чун бўлурсиз барча ишларда саломатлик била,
Юргуси Машраб каби даҳр ичра роҳатлик била,
Бўлса ҳар ким шоду хуррамдур саломатлик била,
Юртингизга яхшилиқ бунёдлик айёмидир,
Қишвари Хоразмнинг ободлик айёмидир.

БУЛДИ ОБОД

Бу ҳурриятда олам бўлди обод,
Қувониб, эй халойиқлар, бўлинг шод.
Ҳаммалар бир-бирига меҳрибондур.
Бу эмди катта давлатдин нишондур.
Тамоми эл бўлуб осуда хурсанд,
Бари ёшлар бўлуб турли ҳунарманд.
Очиб мактаб муаллимларга чандон,
Бериб ёшларга таълими фаровон.
Фароғат юртимиз, чоллар гўдаклар,
Бу ишга эътиқод айлаб юрунглар.
Бу ҳурриятни аҳкомин унутманг,
Қўнгулни ўзга бир ишларда тутманг.
Қўрунг золимлар этди юртни ғорат,
Олиб юртдин хирож, этди иморат.
Солиб ҳар ерда юз айвону кайвон,
Қўрунг бўлғусидур охирда вайрон.
Дамодам ўртатиб бечораларни,
Солиб меҳнатга бағри пораларни.
Бу ғафлат бирла бермай юрта зийнат,
Анинг учун тутошиб ранжу меҳнат.
Қўрунг аскарни, не янглиғ тарбиятда,
Анинг учун бари ҳўб хосиятда.
Қилур ақлингни лол этган низоми,
Дағи соҳибқирондурлар тамоми.
Агар Рустам била бўлса Жанодил,
Бўла олмас алар бирла муқобил.
Қўрунг ёшларни эмди, эй халойиқ,
Бўлурлар ҳар бири ҳар ишга лойиқ.

Ки бизларга ғаниматдур бу даврон,
Яна ғафлат аро бўлманглар ҳайрон.
Сенга Хоразм эли, будир ишорат,
Қилингла ҳуррият аҳлин зиёрат.
Сўзингни айла бас, эй зору ношод,
Сени ҳам нотавон кўнглунг бўлур шод,
Муборак бўлсун эмди ушбу даврон,
Дуойи хайр эт, эй Мутриб, сен альфон.

СИДДИҚИЙ

С айид Аҳмад Сиддиқий (Ажзий) — XX аср бошида етишган маърифатпарвар шоир.

У 1864 йилда Самарқандда камбағал тўқувчи оила-сида туғилди. Гўдаклигида отадан етим қолди ва тур-ли касбларни ўрганиб, улар билан шуғулланди. Муҳ-тожлик, мактаб ва мадрасалардаги схоластик таълим унинг мунтазам ўқишига имкон бермади. У рус мада-ниятига қизиқиб, рус тилини ўрганди. Халқ ўртасида рус маданиятини кенг пропаганда қилиб, 1904 йилда Ҳалвойи қишлоғида меҳнаткашлар ёрдами билан кам-бағал болалари учун янги мактаб очди ва ўзи рус ти-лидан дарс берди.

Шоирнинг маърифатпарварлик ғоялари унинг поэ-тик ижодида ҳам ўз ифодасини топди. У классик ада-биётнинг илғор традицияларини янги шароитда давом эттирди. Ҳазал ва дoston жанрларида катта социал мазмунни ифодалашга, поэтик шаклни ҳам шу мазмун-га бўйсундиришга интилди. У бадий ижодда Фузулий, Собир Қулизодаларга эргашди. Бу эса унинг тилига ҳам таъсир қилди.

Ижтимоий масалалар устида чуқур муҳокама юрги-зувчи санъаткор илғор Россиянинг прогрессив-маъри-фатпарварлик ролини яхши тушунди, унинг порлоқ исти-қболига ишонди, улуғ дўстликни, рус тили ва фан-техникасини зўр куч билан тараннум этди. Мамлакатни хароб қилган, маънавий тушкунликка учраган Бухоро амири ва руҳонийларини фoш қилди; уларнинг ҳукм-ронлигидан озод бўлган ҳамшаҳарларини эса чин қалб-дан табриклади:

Бале, ҳоло шумо дар мулки Русед,
Чй некў бахту маъмун аз нуҳусед...

Дар ин чо сабз гаштан метавонед,
Бигўям, қадри ин неъмат бидонед.

Санъаткор меҳнаткаш халқнинг «хору зор»лиги, «ҳуқуқсиз»лигини кўриб ачинди ва уни маърифатли қилиш билан жабру зулмдан қутқазиб мумкин деб ўйлади; бу йўлда тўсқинлик қилаётганларни эса имкони борича танқид қилди.

Ўзбекистонда илғор рус маданиятининг илк тарғиботчиси Аҳмад Дониш эди. «Аҳмад Донишнинг илғор ғояларини,— деб ёзади «Наводирул-вақоеъ»нинг сўз бошида академик Иброҳим Мўминов,— унинг замондошлари — Фурқат, Муқимий, сўнгра Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Садриддин Айний, Сиддиқий каби мутафаккирлар — ажойиб фикр эгалари қабул қилиб олдилар ва давом эттирдилар¹».

Февраль революциясидан кейин Сиддиқий «Иттифоқ» жамиятининг аъзоси сифатида жамоат ишларига актив қатнашди; ижтимоий-сиёсий мақолалар ёзди. Октябрь революциясидан кейин Самарқанд область адлия комиссари, кейинчалик эса халқ терговчиси сифатида ички душманларга қарши курашди. Халқ маорифи системасида ишлади. Майна, Гина-гина, Алмос тахаллуслари билан ҳажвий шеърлар ёзди. Гоголнинг «Шинел» ини таржима қилди.

У 1927 йилда Самарқандда вафот этди.

Шоирнинг февраль революциясигача ёзган асарларида заиф томонлар ҳам бор. У феодал-колониал тузумнинг айрим иллатларини танқид қилса-да, бу тузумни йўқотмасдан халқни чинакам маданий ва бахтиёр қилиш мумкин эмаслигини тушунмади. Айрим ҳолларда эса жадиidler таъсирида бўлди.

Унинг «Анжумани арвоҳ», «Миръоти ибрат» (1912), «Ганжинаи ҳикмат», «Миръоти ибрат» (1914), «Айнул-адаб» ва «Тажвид» (1916) номли асарлари Ўзбекистон ФА Шарқшунослик институтида сақланади. Биз танлаган асарлар шоирнинг «Айнул-адаб» номли шеърлар тўплами ҳамда «Машраб» журналидан олинди.

---

* Иброҳим Мўминов, Аҳмад Дониш ва унинг «Наводирул-вақоеъ» асари ҳақида. Аҳмад Донишнинг «Наводирул-вақоеъ» китобида Ўзбекистон ССР «Фан» нашриёти, Тошкент, 1964 йил, 29-бет.

ҒАЗАЛЛАР

А

* * *

момали шайтонларинга «шукр», худоё!¹
Бу фоқиди иймонларинга «шукр», худоё!

Сад чекмака ирфон йўлина амр эдамишлар,
Бу фикрли султонларинга «шукр», худоё!

Ғайрат-ла қамаб мактаби савтийлари, ҳайҳот,
Бу зумраи нодонларинга «шукр», худоё!

Мактаблара хас узра чўжуқлар ўхудурлар,
Дилдодаи ирфонларинга «шукр», худоё!

Ислом на деюр, биз на дериз, сан на деюрсан,
Йўлдан чихан инсонларинга «шукр», худоё!

Ўз кайфина дунёни тасаллут эдажаклар,
Қозиларинга, хонларинга «шукр», худоё!

Чойхоналара мактаб очиблар рамазонда,
Атфоли ғазалхонларинга «шукр», худоё!

Созандалара бахш эдажаклар кумуш, олтин,
Бу соҳиби эҳсонларинга «шукр», худоё!

Ҳақ сўйлаян инсонлари такфир эдажаклар.²
Иймонли мусулмонларинга «шукр», худоё!

¹ Сиддиқийнинг бу шеъри Собирнинг «Бимарҳамат аъёнларина шукр, худоё!» ғазалига назирадир.

² Такфир эдажаклар — кофир деб ҳукм чиқарадилар.

Ҳар соата юз дурлукда зайфимиз ўлмиш,
Даъватсиз у меҳмонларинга «шукр», худоё!

Дўхтурлари-мўхтурлари ҳайрон буроҳурлар,
Жиндори парихонларинга «шукр», худоё!

Ҳар бесару сомон сару сомона эришмиш,
Бу бесару сомонларинга «шукр», худоё!

Дунёни кечуб, охирати алдан отублар,
Бу фоили хусронларинга «шукр», худоё!

* * *

Сан этма сарвати дунёдан эътибор тамаъ,
Хазондан этмамали нашъаи баҳор тамаъ.

Садаф саховатининг ҳар даввоби баҳр эдамаз,
Хасисдан ким эдар дури шоҳвор тамаъ.

Бу саҳна манзарасиндан қарор этма умид,
Ким этди киштии даробдан қарор тамаъ.

Қўнгул сижанжали занги тамаъ мукаддар эдар,
Соқий бу кўзгу сафосинадур губор тамаъ.

Қаноат аҳлининг аҳволи халқдан мастур,
Эдар разолати ҳолингни ошкор тамаъ.

Асири чангали базми меҳнат ўлмишсан,
Насил бу ҳол ила сан айлагунг шикор тамаъ?

Тамаъ қопусини зинҳор очма, эй Ажзий,
Жаҳонда этқуси таммоъи шармсор тамаъ.

* * *

Надан жаҳона аён этди эътибор садаф?
Ким этди жон гуҳарин халқ учун нисор садаф.

Сан ўйла толиби борони илму маърифат ўл.
Чунонки толиби найсондурур баҳор садаф.

Хизонаи гуҳар ул, жумла халқа ул матлуб-
Ки, баҳра чекмади ғаввоси интизор садаф.

Ҳамиша софдил ўлмоқ-ла иштиҳор эдакўр,
Кўтарди ўйлаки оламда иштиҳор садаф.

Дурри маорифа ганжина айла мағзи саринг,
Гуҳар-ла мағзсиз ўлмакдин энди ор садаф.

Тазаллум аҳли тавозуъ нуқуди-лан хижил эт,
Ҳалок эданлара лўълў эдар шумор садаф.

Рақибдан на жафо келса собир ўл, Ажзий-
Ким, ўлмади аччи сув ичра беқарор садаф.

* * *

Парирулар паришон зулфитак хотир парешонам,
Паришонам надан, хотир парешонлиқ-ла ҳайронам.

Надан овора дашти ғамда нолон кездугим билмам,
Магар Мажнуни Лайлои нашоти базми ирфонам.

Гирифтори саводи хатту холи сафҳаи дардам,
Асири кулфати ранжу балою доғи ҳирмонам.

Фақиди эътиборам сарват асҳобин қапусида,
Садафтак баҳри бесомони олам ичра урёнам.

Ҳаводис сарсари ҳар ёна кездурмақ-ла ҳар соат
Парешонам, парешонам, парешонам, парешонам.

Ғиноу сарвати мардумдан истиғнодаям, аммо—
Фақирам, гарчи тахти фақр майдонинда султонам.

Дагул ҳар зарра кам ўз оламинда қурси ховардан.
Бу янглиғ гўшаи узлатда гўё бир Сулаймонам.

Давои захми носурим эмишдур суҳбати ориф,
Вале маҳдуфи пайкони балои қавми нодонам.

Эшит, ё раб, бу Ажзий эътиборинким, деюр ҳар
дам:
—Умиди афвинг этмак нўла гар мумтози нуқсонам.

* * *

Сийнам, аҳбобларим, оташи ғамдандур доғ,
Танда руҳим неча осори аламдандур доғ.

Фазл сармоясидан дасти муродимдур танг,
Оҳким, хаста дилим мояи камдандур доғ.

Ўлмади маҳрами асрори ҳарими самадий,
Зоҳидинг сийнаси савдои санамдандур доғ.

Булбули хокнишин этди гулистон шавқи,
Қафаси ҳажрда раънои эрамдандур доғ.

Бодаи ҳирс ила арбоби карамдур сархуш,
Ажзий бу борада арбоби карамдандур доғ.

* * *

Кўнглум асрорини шарҳ этмага бир маҳрам йўқ,
Ҳамдами дард манам — дардима бир ҳамдам йўқ.

Бахт ёр ўлмадигин англадим андинким, бан —
Жисми мажруҳима марҳам тиларам—марҳам йўқ.

Хуррам ўлмақда жаҳон боғина шарт эрди баҳор,
Даҳр боғинда баҳор ўлди — дили хуррам йўқ.

Жаннат обод эди Одам ила Ҳавводан,
Жаннат аҳволи надур, шимди анга одам йўқ.

Ўлди тан қалъаси ғам лашкарин истеҳкоми,
Ғам учун ғайр танин қалъаси мустаҳкам йўқ.

Ўлма озурда мани зордан, эй кўнглумким,
Ман у соатдаки, маъдум ўларам — сан ҳам йўқ.

Сонмишам ўйлаки, Ажзий, мана махсусми ғам?
Дедилар:— Ғам емаким, даҳрда бир беғам йўқ.

* * *

Ҳилолинг суратитак, эй фалак, қаддим дуто этдинг,
Вужудум оташи ҳасрат-ла ёндурдунг, фано этдинг!

Алим озод экан, занжири истибдода банд этгач,
Танимни хаста кўргач, раҳм умид эттим-жафо этдинг!

Қаноат этмадинг жисмимни зери поя этмак-лан,
Тазаллум тиғи-лан бошим кесуб, тандан жудо этдинг!

Мани гафлат шароби сархуш этмиш жоми макринг-
дан,
Бошимга лашкари ғам фавж-фавжи-лан раҳо этдинг!

Балолар ўқларин ёғдурдунг, ижро ўлди бу бешак,
Бу мақсад-лан мани маҳдуфи пайкони бало этдинг!

Ҳаётим, шавкатим, шаъним йиқуб, туфроға паст эт-
кач,
Сару коримни вайрон айладинг, бахтим қаро этдинг!

Бузулсин чодаринг, анжумларинг назмидан айрилсун,
Хароб ўл ман кабиким, обрўйим зери по этдинг!

Тани мажруҳими қон қатраси қатъ ўлмаюб ҳоло,
Бошимга ханжари бедод чекмак муддао этдинг!

Фалак ҳам сан каби оворау саргаштадур, Ажзий,
Вале билмасмиким, раҳм этмади, чандон наво этдинг!

«ЛИГА НАЦИИ» ГА «ТАВСИЯ»¹

Жим ўтирма, жаллодга мандат бер!
Катта сен, мақсадингни англаб бир!

Тўпга тутдир арабни, яғмо қил,
Дод эшитма, кўзингни аъмо қил!

Лиги нация эрур сенинг отинг,
Панқара, Чемберлин эрур зотинг!

Бойга тегма, фақирни ўлдиргил,
Мингтасин бир чуқурга кўмдиргил!

Коммунистдан сира вакил олма.
Ўз бошингни тузоққа илдирма!

Шарқ эли «култур»ингдан айлансун,
Қул бўлиб мандатингга байлансун!

1926
Майна.

---

¹ Бу шеърда Ажзий киноя ва захархандалик йўли билан «Лига нации» («Миллатлар лигаси»)нинг реакцион моҳиятини фош этмоқда (ред.).

ЧИН ВА ЕЛҒОН ЗИЕЛИЛАР

Бугун сиздан очарман достонистон, зиёлилар,
Эрур мумтоз мадҳимдан ҳама ёлғон зиёлилар.

Ҳузури олами инсон учун даркордан бошқа,
Вужуди олами ахлоқ учун нуқсон зиёлилар!

Сўзи бир мактаби олий, ўзи бир манбаи ирфон,
Юзи миръоти ибрат, қалбида виждон зиёлилар.

Тилида заҳри афъи, ниши ақраб ҳар каломида,
Юзи инсонга ўхшар, тийнати шайтон зиёлилар.

Вужуди марҳами доруш-шифо мажруҳ танларга,
Жаҳолат тифларига ноиби Луқмон зиёлилар.

Йўл узра тошдек тўсқун бўлиб элни тўқиштирган,
Йиқилган халқнинг пешонасин ёрғон зиёлилар.

Башар наслига ҳомий, халқ авлоди ўз авлоди,
Бирав жонини ўз жони каби билгон зиёлилар.

Кийиб бошига гаҳ дастору гоҳи фас, гаҳи телпак,
Юз алвон ҳар нафас «дажжожатул-маржон» зиёлилар.

Чолишқан халқ ихёси учун бир лаҳза тинмасдан,
Бўлуб саққои оби чашмаи ҳайвон зиёлилар.

Қасофат наҳсу накбатларни дойим орқалаб юрган,
Кўринган, учрағаннинг бошиға урғон зиёлилар.

Бирав роҳатсиз ўлса тани, бўлған жони роҳатсиз,
Бирав мазлум экан, золимға ўқ отгон зиёлилар.

Ўзи жони учун минг жон қадрин бир фулус этган,
Қилиб ўз фойдасига халқни қурбон зиёлилар.

Ҳадаф бўлған балою, таъну лаън ўқиға ҳар соат,
Нажоти зумраи инсон учун қалқон зиёлилар.

Ўзидан ўзгани инсон экан деб эътироф этмай,
Ўзининг билмаганин билгилик билгон, зиёлилар.

Зиёлиларнинг анвоини тасвирини ман чекдим,
Қаюсин билгусиз, инсонлар, инсон зиёлилар.

1926

Гина-гина.

УЗИ АНГЛАВЧИГА!

Бугун, эй жўралар, ман бир тарийқ ишлашни ўргандим,
Биров уйиға бир кирганда, бир қишлашни ўргандим.

Ўз оғзим бирла ман тишлар эдим, энди тишим синди,
Биравни бошқалар оғзи билла тишлашни ўргандим.

Агар бўйнимдаги ҳалқа-тузоғимдан халос ўлсам,
Қиши бошиға бир ўрнига юз мушлашни ўргандим.

Бурун бир тусда ишлардим, бугун янги чопон кийдим,
Бу янги тўн тагида, янги тус ишлашни ўргандим.

Тишим ўсмасмукин деб ҳар замон ашкимни ушлайман,
Надан тишлашни ҳам соққолдан ушлашни ўргандим.

Қўзинг борми? Юзинг борми? — демасман қўлга
тушганга,
Ёқасидан тутиб, ҳар сори силкишлашни ўргандим.

1926
Алмос.

ТАБИБИЙ

А

ҳмаджон Али ўғли Табибий XIX асрда Хоразмда етишган шоирлардандир.

Биз «Ўзбек адабиёти» китобининг IV томида шоир Табибий ҳақида қисқача маълумот ва лирик ижодидан намуналар берган эдик. Кейинги изланишлар натижасида шоир ижодига оид жуда муҳим янги материаллар топилди. Табибий форс шоири Зоҳир Қирмонийнинг насрда ёзган машҳур «Вомиқ ва Азро» достонини ўзбек тилига ижодий тарзда назмда таржима қилган. Достон 16200 сатрдан иборат.

«Вомиқ ва Азро» асосан ишқий романтик достондир. Унда дўстлик, чин муҳаббат, илм ва ҳунарга ҳурмат, мардлик ва қаҳрамонлик, ҳақиқат ва адолатни улуғлаш каби масалалар куйланади. Шунингдек, халқнинг озодлик, адолатли шоҳ ва марказлашган давлат ҳақидаги орзулари тараннум этилади.

Шоҳ асарлардан ҳисобланган «Вомиқ ва Азро»ни ўзбек китобхонларига тақдим этиб, Табибий ғоят қимматли иш қилган.

Бу ерда шу достондан намуна тарзида парча берилди.

*Шоҳ Вомиқ бир кеча Азрони тушида кўриб тозадин
ошифталиғда ягона бўлғони ва Азронинг ҳама аҳволин
сўруб юз шавқу завқ билла йўлга равона бўлғони.*

Хуш улким бахтни бедор топғай,
Агар уйқуда васли ёр топғай.

Ҳамул ким ишқ илмида мударрис,
Эди ҳам нуқта фанниға муҳандис.

Бу янглиғ қилди бу ерда ҳикоят,
Ки Вомиқ уйқуда қилғач фароғат.

Тушида кўрдиким маҳбуби Азро.
Ҳамул кеча доғи чодирда, аммо—

Утирмиш ўзи бирла суҳбат айлаб,
Такаллум беҳаду беғоят айлаб.

Боқиб чун кўрди ул ишқи жаҳонгир,
Эрур Азро аёқи узра занжир,

Бало зиндонида маҳбус бўлмиш,
Кўзи ҳам қонлиғ ашки бирла тўлмиш.

Кўруб Азрони ул шоҳи вафокеш,
Оёқда қайд ила ғамгин дили реш.

Қилиб ҳайратни бермас ҳечгаҳ ёд,
Ки топғай банд пойи сарв озод.

Магар ошиқ эрур занжири авбош,
Ки сульфидек оёқиға қўяр бош.

Қилиб бу важҳдин зулфин паришон,
Ки ўпгай соқини занжири печон.

Кўруб Вомиқ, бу янглиғ можарони,
Чекиб афсус ила оҳу навони

Деди: «Кей ҳалқаи зулфинг гириҳгир,
Сани ким қилди мундоқ пой занжир?»

Нединдур тавқ банди сийм соқинг,
Бу зиндон не учун бўлди висоқинг?

Қафасда расм эрур банд ўлса булбул,
Киши ҳаргиз қафасда кўрмамиш гул.

Бу дам кўрдум ажаб расми дигаргун,
Ки Лайли бастаи занжири Мажнун.

Сен ўлмишсен чу занжир ила баста,
Анга лоюқ мени мажнуни хаста.

Сени қилгунча бу занжир дилгир
Менинг бўйнимға тушгай эрди занжир».

Деди Азро бўлуб хун ашк афшон:
«Ки, эй меҳру вафо шаҳрида султон.

Ҳам ул тунким бўлуб шавқим зиёда
Қўлингға бермишам бир жом бода.

Бўлуб андин пари ранжу анолиғ,
Тоғиб ишқинг ғамиға мубталолиғ.

Манга тушди бу икки банд мушкил,
Оёқ занжир топтию, гириҳ дил.

Етушди беҳаду сон ишқ доғи,
Бало базмида ичдим давр аёғи.

Вале сен салтанатда шод бўлғил,
Хилофат тахтида обод бўлғил.

Буни бил лекким ғамхонаи ишқ,
На ғамхона, буюк кошонаи ишқ.

Эмас ғаммоздин бир лаҳза холи,
Гар ошиқ дун эрур, йўқ эрса олий.

Эрур пайдо жину инс ичра ҳосид,
Қилурға ўртада радди мақосид,

Бу важҳ ила манга ҳам бир жамоат,
Ҳасад айлаб аён беҳадду ғоят.

Етурдилар қилиб кўнглумни ғамлиғ,
Отам наздида асру муттаҳамлиғ.

Бўл эмди воқиф, эй шоҳи ягона,
Эшитсанг бор узун мунда ғасона.

Мени ишқ айлади бу навъ побаст,
Балоу, дарду, андуҳ ила ҳамдаст.

Сенинг ишқ ичра аҳволинг нечукдур
Де, ўтган моҳ ила солинг нечукдур?

Менинг ҳижронда дарду меҳнатим кўп.
Машаққат бирла доғу ҳасратим кўп.

Сенинг ҳолинг нечукдур дарду ғамдин,
Фироқ ичра ниҳоятсиз аламдин?

Мени қилди сипоҳи дард помол,
Санга ҳижрон ғамидин недур аҳвол?

Агарчи мен эрурман ғамда побанд,
Бўлуб сен салтанат тахтида хурсанд.

Майи ишратни доим айлагил нўш,
Мени ҳам қилма ёдингдин фаромуш.

Раҳми меҳри вафо таркини тутма,
Мени бечорани доғи унутма».

Чу Вомиқ дилбари ҳолини билди,
Тўкуб ашкин баса фарёд қилди.

Дибон беҳадду сон ва ҳасратолар,
Ҳузун айлаб, чекиб оҳу наволар.

Дариғо, бу нечук бордур аломат,
Аломат дема, бал рӯзи қиёмат,

Ки андоқ нозанини моҳ сиймо,
Юзи гул, қомати сарви дил оро,

Менингдек бир гадони шоматидин,
Жудо бўлса бу янглиғ роҳатидин,

Ало эй дилбари яктои даврон,
Жамолинг нашъа бахши соғари жон.

Ғами ишқинг эрур дардим давоси,
Танимға жон берур кўйинг ҳавоси.

Раҳи ишқингда зору бекас эрдим,
Фироқнинг оташи ичра хас эрдим.

Сени кўрдум бу ҳолат бирла маҳзун,
Ғаму дарду малолим бўлди афзун.

Бор эрдим дарди ҳажрингда фитода,
Бу дардим барчадин бўлди зиёда.

Не янглиғ айлағум бу ишга чора,
Улай ё худ қилай ўзимни пора.

Фидо бўлсун йўлингда жисму жоним,
Санга бўлсун тасаддуқ хонумоним.

Эрур ишқинг манга ўлгунча пеша,
Сенинг ёдингда бўлғумдур ҳамиша.

Қилиб лутфу мурувватлар ҳувайдо,
Деди Вомиққа ушбу лаҳза Азро:

«Ки, эй меҳру вафо шаҳриға султон,
Хилофат маснади узра Сулаймон.

Бани одам аросидин мани зор,
Сенингдек кўрмадум ёри вафодор.

Неча кўрсанг доғи ранжу машаққат,
Ўзингга айламишсен сабр одат.

Вафо йўлидин ўлмай инҳирофинг,
Сўзингда бўлмади асло хилофинг.

Ҳамул кунким муаббад сорига сан,
Ўқур эрдинг бориб илм ила фан.

Очиб мен ишқ жангидин варақлар,
Олур эрдим вафодин кўп сабақлар.

Эди меҳрингга жо кўнглум ҳарими,
Бўлуб жоним аро ҳажрингни бийми.

Манга ул кунки ишқ ўлди мураббий,
Ўқур эрдинг сен ул кунда «алифбе».

Муаббад бир эмастур устодинг,
Менинг хаттим била чиқди саводинг.

Ҳамул важҳ ила мен ўз суратимни,
Қилиб тасвир шаклу ҳайъатимни.

Санга қилмиш эдим мен они ирсол,
Сени то ошиқ этгай деб бу тимсол.

Яна ўзни қилиб бир дилкаш оҳу,
Чиқиб ул дам сенинг қошингга ўтру.

Жудо сендин қилиб лашкарларингни,
Паришон айлабон аскарларингни,

Олиб чиқдим сени мен ул ародин,
Санга бўлмай хабар бу можародин.

Сени ул тунги базмимга чақирдим,
Ўз илгим бирла бир соғарни бердим.

Ҳамул лаҳза манга қилдинг назора,
Ғамим тиғи юрагинг қилди пора.

Бу миннат узрини мен то қиёмат,
Қила олмон адо, эй моҳ талъат.

Бўлуб ишқинг била мен ҳам аламлиғ,
Отам ёнида топдим муттаҳамлиғ.

Эрур кўнглум ғаминг қайди билан банд,
Бўлуб дардингда жоним неча парканд.

Умидим эмди сендин бор эрур бу.
Ки жаҳд эт мен сари келмакка ўтру.

Нечунким келмасанг мен сорига гар,
Етушгуси манга кулфат муқаррар».

Деди Вомиқ чекиб афғону фарёд:
«Ки, эй ширин лиқо ёри паризод,

Сенинг не навъ етгум хизматингга,
Мушарраф не навъ ўлғум суҳбатингга.

Била олмон сенинг ному нишонинг,
Не ерда эрканин жойу маконинг.

Агар билсам сенинг манзилгаҳингни,
Қилурман бош била хоки роҳингни».

Деди Азро анга: «Эй, марди комил,
Мақомим топмоқингдур асру мушкил.

Агар машриқ сори бўлсанг шитобон,
Бўлурсен восили хуршиди тобон».

Эшитгач ушбу сўзни шоҳ Вомиқ,
Бўлуб қон кўнгли андоқким шақойиқ.

Ҳануз этмай савол онинг диёрин,
Доғи мажмуъи сирри кору борин.

Кўзи уйқудин анинг бўлди бедор,
Кўзидин сочиб ашқини матар бор.

Қилиб юз навъ ташвир ошкоро,
Деди: «Ё лайта мутут қабла ҳозо».

Миниб отиға ул шоҳи ягона,
Раҳи машриқ сори бўлди равона.

Тонг отғунча йўл узра азм қилди,
Машомиға насими субҳ келди.

Замири ғарқ ўлуб файзу сафоға,
Деди диққат била боди сабоға:

«Ало, ё эй насими субҳи равшан,
Шамимим атрбахши файзи гулшан.

Бўлуб шаб зинда дору дашт паймо,
Саҳар ишқ аҳлиға сен қилғунг иймо.

Бўлуб ҳар субҳидам доим саҳархез,
Эурсен гулистонлар ичра гулрез.

Мақомингдур гаҳи оғуши ғунча,
Гаҳи гул узра урғунг кож мунча.

Гаҳи қилғунг эсиб оройиши гул,
Бўлуб машшотаи гисуйи сунбул.

Уруб гаҳ базмнинг шамъини барҳам,
Урарсен гул юзиға гоҳи шабнам.

Ҳаводоринг гулу сарви гулистон,
Санохонинг бори насрину райҳон.

Эрур саҳни гулистон сайргоҳинг,
Бўлуб райҳону насрин фарши роҳинг.

Шамиминг атри бирла тавъамондур,
Баҳори боғ аро ҳукминг равондур.

Эшит бу мултамас мен нотавондин.
Балойи ишқ ила озурда жондин.

Қи ногаҳ сайр этиб ҳар дашту водий,
Гузаргоҳ айласанг машриқ саводи,

Кезиб сайр айлагил машриқ диёрин,
Тамошо айла боғу кўҳсорин.

Сўроғ айлаб, қилиб ҳар ён таку пў,
Тажассус бирла қилғил жаҳд асру.

Топиб ул ҳур пайкарнинг маконин,
Етишгач мендин ўпкил остонин.

Адаб бирла топиб ондин ижозат,
Бажо келтургил одоби таҳият.

Агар топсанг ҳузурини баякбор,
Дуо бирла салом эт мендин изҳор.

Дегил: «Эй офтоби заррапарвар,
Малоҳат гулшани ичра гули тар.

Бор эркандур санга мажнуни ғамнок,
Ғами ишқинг била афтодаи хок.

Забун ўлмиш йўлингда ҳолизори,
Бўлуб афсурда жисми хоксори.

Эрур зикри тилида гуфтугўйинг,
Жабини саждагоҳи хоки кўйинг,

Сени деб тахти тожидин кечибдур,
Шароби шавқ ёдинда ичибдур.

Келур пўя уруб афтону хезон,
Қаён борурни билмай асру ҳайрон.

Вале билмас сенинг манзил-маконинг,
Киши топмаски то сўрғай нишонинг.

Ўзинг гар қилмасанг лутфу ҳидоят,
Анинг аҳволи қаттиғдур бағоят».

Сабоға бу тарийқа шоҳ Вомиқ,
Юрур эрди дебон сўз сўйи машриқ.

Баногаҳ ўлди мундоғ амри воқе—
Ки, бўлди шарқдин хуршид толеъ.

Тушуб кун партавиға шоҳ кўзи,
Бўлуб зоҳир тилида ушбу сўзи,

Деди: «Кей муҳташам султони ховар,
Фалак майдониға сурган таковар,

Санга зебанда келди қаҳрамонлиғ,
Мусалламдур санга гетистонлиғ.

Сенингдек ким кўрубдур қаҳрамонни,—
Ки, бир кун ичра олмишдур жаҳонни.

Камина чокаринг Бахрому Биржис,
Надими хилватинг Исойи ўрис.

Жаҳон очмоқ учун бўлсанг сувора,
Сипоҳинг бўлғуси моҳу ситора.

Сен ўлмай тарбият бирла муовин,
Эмас комил набототу маодин.

Сенинг нуринг била равшандур офоқ,
Қилурсен партавингдин ой юзин оқ.

Ёрутмассен агар кўкни ҳисорин,
Қаро қилғунг жаҳонни рўзгорин.

Чу сен тарбият айлаб ошкоро,
Бўлур тарбиятингдин лаъл хоро.

Эшитгил, эй шаҳаншоҳи жаҳонгир,
Санга арз айларам ҳолимни бир-бир,

Менинг кўнглумда бор ул борадин ғам—
Ки; ишқидур манга бу дам мусаллам.

Юзи гул, оғзи гунча, қадди шамшод,
Риёзи жаннат ичра сарви озод.

Жамоли оразингдин олам афрўз,
Фуруғи сендек айлар шомни рўз,

Санга ул юздин ўлдим меҳрпайванд—
Ки, бор рухсори рухсорингға монанд».

*Шоҳ Вомиқнинг беқарорлиғ важҳидин
Азроға нома ёзғони*

Ало, ё эй насими субҳгоҳи,
Эрурсан субҳи содиқнинг гувоҳи.

Етургунг ҳар саҳар, эй файзи довар,
Паёми субҳ то хуршиди ховар.

Етур Азроға ҳам пайғоми Вомиқ,
Ки ул хуршид эрур мен субҳи содиқ.

Етур арзим қилиб кўнглумни масрур,
Бўлай чун субҳи содиқ матлаи нур.

Дегил, кей Зуҳра чеҳра, Муштарий рўй,
Ҳилол абрў, қамар талъат, суман бўй,

Санга пайваста кўнглум эрди муштоқ,
Фироқинг тоқатимни айлади тоқ.

Қилиб меҳри руҳинг шавқинг ўтин тез,
Вужудим зарра янглиғ бўлди ночиз.

Кўнгул абрўйинга муштоқ доим,
Ҳилоли ийд учун андоқки сойим.

Қуёшинг толеъ эт, эй маҳжабиним,
Ки то юз меҳр бўлсун хўшачиним,

Бўлурму мунча ҳижрон шоми жовид,
Тулуъ этмасму ҳаргиз субҳи уммид.

Қачонга тегру бўлғум зору маҳзун,
Қилиб ишқинг манга чун насра афсун,

Манга жоду кўзунгдур сеҳр пайванд—
Ки, солмай насра сеҳри ул қадар банд,

Мени афсуни зулфинг қилди бад ҳол,
Агарчи насра сеҳрин қилдим ибтол.

Эрур кўнглум ғаминг тигидин афкор-
Фироқинг еткурур жонимға озор.

Ғамингдин, эй нигори сийм ғабғаб,
Қачон фарқ айлагумдур рўз ила шаб.

Чекиб андуҳи кулфат субҳ ила шом,
Манга не хоби роҳатдур, не ором.

Фироқинг ўт солиб жонимға асру,
Чекарман ул жиҳатдин ҳазну қайғу.

Чекарман ҳар нафас фарёду афғон,
Бўлуб бағрим ғаминг бирла тўла қон.

Кўнгулда дарду оломим фузундур,
Кўзум ашки мудомо лолагундур.

Тиларман борҳо васлингға етмак,
Майи васлингдин ўзни маст этмак,

Қачонким эгуси боди саҳаргоҳ,
Чекарман тинмай асру нолау оҳ.

Қаро бўлмиш жаҳон сенсиз кўзимга,
Такаллумлар қилурман ўз-ўзимга,

Ки, эй баргашта толеъ, бахти вожун,
Бўлурсен табакай бу навъ маҳзун.

Қилиб ишқ ичра бахтинг раҳнамолиғ,
Қачон комингға етгуси раволиғ.

Агарчи ишқ аро собит қадамсен,
Вале ҳижронда побаста аламсен.

Агарчи ўзни тутғунг марди комил,
Вале ёринг санга йўқ лаҳза мойил.

Нишоти айшдин бегонадурсен,
Жаҳон ичра баса афсонадурсен.

Агар кўрса нигоринг бу маошинг,
Сариф юз узра оқғон қонлу ёшинг,

Сўрар эрди тараҳҳум бирла ҳолинг,
Кўруб фурқатда ўтган моҳу солинг.

Вале на судким эрмас хабардор,
Санга бир лаҳза эрмас дилбаринг ёр.

Фараз айлаб бу янглиғ сўз намоён,
Чекарман ҳар кеча фарёду афғон.

Санга айлаб бу лаҳза шарҳи аҳвол,
Салому номани қилғумдир ирсол.

Салом, эй қоши ёу кирлиги ўқ,
Сенинг ҳажрингга эмди тоқатим йўқ.

Салом, эй нозанини шўхи танноз,
Бўлубдур меҳнатим кўп, роҳатим оз.

Салом, эй лаблари кони ҳаловат,
Манга йўқ сенсизин хоби фароғат.

Салом, эй нозпарвар нозипийро,
Нечук топғум висолинг базмин оё.

Салом, эй кўзлари шаҳлоу фаттон,
Ани ўпмакни истаб чеккум афғон.

Салом, эй жабҳаси хуршиди ховар,
Қачон шомимни қилғунгдур мунаввар.

Салом, эй маҳваши сарви гуландом,
Қачон илгингдин ичкумдур тўла жом.

Салом, эй инсу жинс ичра ягона,
Менинг сори қачон бўлғунг равона.

Салом, эй лутфи дардимнинг давоси,
Ёрутгай кўзларим ҳуснин зиёси.

Салом, эй меҳрибоним, роздорим,
Қачон оллингда бўлғуси қарорим.

Салом, эй ҳурваш, Исо сифотим,
Бўлур оё қачон ғамдин нажотим.

Салом, эй васлинга жоним фидодур,
Ғаминг тиғи била кўксум яродур.

Салом, эй лаъл кони қанду шаккар,
Қачон бўлғумдур ондин баҳра парвар.

Салом, эй ноз фанни ичра моҳир,
Висолинг бирла қил хушнуд хотир.

Салом, эй фикри ороми замирим,
Қолибмен ҳажр аро бўл дастгирим.

Салом, эй талъатинг тобанда хуршид,
Қилурман кўрмак они доим уммид.

Салом, эй коми жону роҳати дил,
Манга лутф ила бўл бир лаҳза мойил.

Лабингдин айру ичсам бодаи ноб,
Топар ондин мазоқим таъми хуноб.

Юзинг ҳижронида ўтдур манга гул,
Сочинг фикридадур ўт дуди сунбул.

Тузар базм ичра мутриб зер ила бам,
Қулоқимға келур фарёди мотам.

Агар партав солур устимга маҳтоб,
Қатон янглиғ мени ўртар ўшул тоб.

Кўрунур кўзума гул шакли ахгар,
Урар гул решаси жонимға ништар.

Насими жонфизо етса мутайяб,
Самум осо етургай жонима таб.

Кўрунса кўзума мийнойи гулранг,
Топар ул лаҳза кўнглум шишаси занг,

Етибдур жонға бас андуҳи ғамдин,
Юзум қоҳи эрур дарду аламдин.

Қилиб лутфу карам, эй шўҳи дилкаш,
Мени чеккил ўзингга қаҳрабоваш,

Иложи васл учун айлаб чу тадбир,
Манга қилдинг ишорат азми тасхир,

Қилиб лутфу иноят ҳаййи яздон,
Тамоми мушкил ишлар бўлди осон.

Вале бордур бу мушкил узра мушкил,
Ки кўрмасмен қилиб кўйингда манзил.

Кеча-кундуз бўлиб кўйунгда зойир,
Замоне бўлмадим ҳуснингга нозир,

Қилурмен жон била, эй ғайрати хур,
Яна бўлсам не янглиғ ишга маъмур,

Чу Вомиқ номаси Азроға етди,
Уқуб сирридин ўзни оғаҳ этди.

Олиб илгига Азро ҳам қаламни,
Жавобига бу навъ этти рақамни.

*Азронинг шоҳ Вомиқ номасига жавоб ёзиб Баҳром
била Бежоданинг ҳам сиёсат била қатлга
етмагин илтимос қилғони*

Не ҳуш фархунда соатдур бу айём,
Ки етди ёрдин жонбахш пайғом.

Саҳарким айлабон иқбол таъйид,
Етушмай субҳға пайғоми хуршид.

Ҳануз огоҳ бўлмай шоҳи ховар,
Ки вақт ўлдики қўйғай бошға афсар.

Етурди бас насими субҳи содиқ,
Ҳазин Азро учун пайғоми Вомиқ.

Бўлуб бу бахти хоб олуда бедор,
Манга ногаҳ етушди ваъдаи ёр.

Эрур ул номаи дилдори гулчеҳр,
Муҳаббат бар муҳаббат, меҳр бар меҳр.

Етиб ул нома қилди хотирим шод,
Қи ғам илгидин эрди хатти озод.

Оритди хотиримдин гарди кулфат,
Ҳазин кўнглумга еткурди масаррат.

Очиб кўргач саводин ошикора,
Нишоти ишратим бўлди ду бора.

Хатидин топди афзойиш нишотим,
Румузи қилди афзун инбисотим.

Манга ҳосил бўлуб бахту саодат,
Жаҳон андар, жаҳон коми муродат.

Ало, эй хисрави хуршид афсар.
Сарафрози салотин банда парвар.

Кўруб номанғни бўлди тоза жоним,
Балолардин эрур охир замоним.

Демишсанким ғами ҳижрон қилур шўр,
Балоу дарди фурқат келтурур зўр.

Нечук мен келтурай бу сўзга тоқат,
Ки менда йўқдур асло омну роҳат.

Баҳар сурат санга етсун паёмим,
Сабо бирла етушган чоғ саломим.

Салом, эй қомати сарву санубар,
Санга бормен канизи зору камтар.

Салом, эй ҳусни меҳри олам аро,
Анинг ҳажрида шомим тийра аммо.

Салом, эй мардлар фарзона марди,
Раҳи ишқ ичра ушшоқ аҳли фарди.

Салом, эй хотирим ичра нишотим,
Хаёлинг бирла бордур инбисотим.

Салом, эй ишқнинг мулкида султон,
Салом, эй зубдаи оли Сулаймон.

Салом, эй зойири даргоҳи тақдис,
Келиб сен нисбати аҳфоди Билқис.

Салом, эй нисбати покиза гавҳар,
Қачон васлинг манга бўлғай муяссар.

Салом, эй ишқ аҳлин покбози,
Жамийи покларнинг сарфарози.

Салом, эй қомати сарви равоним,
Замирим қуввати, жисм ичра жоним.

Салом, эй қуввати жисми низорим,
Ҳабибим, меҳрибоним, роздорим.

Салом, эй фазлу ҳикмат ичра якто,
Санга йўқдур жину инсонда ҳамто.

Салом, эй маҳжабини шаҳд гуфтор,
Эшитмакка каломинг бўлмишам зор.

Салом, эй ишқ ичра собит ақдом,
Висолингдин манга йўқ ўзга бир ком.

Салом, эй лутф пеша меҳр бунёд,
Мусаллам дер санга ишқ ичра Фарҳод.

Салом, эй соҳиби меҳру муҳаббат,
Эрур ошиқлигинг ҳар кимга мусбат.

Мени сендин фузундур иштиёқим,
Туташқон сарбасар ўтдур висоқим.

Менинг илгимда бўлса чораи кор,
Бўлур эрдимму мунча хастаи зор.

Сенинг бирла бўлуб пайваста ҳамбар,
Ҳамоғуш ўлмағай эрдимму яксар.

Қилур эрдим бу ишда саъй ила жаҳд,
Лабим лаълингдин ўлғай эрди пур шаҳд.

Қилиб жон жавҳарин ҳар дам нисоринг,
Кўзумга тўтиё айлаб ғуборинг.

Қилиб сарвинг била сарвимни ҳамдўш,
Ниҳолинг бирла шамшодим ҳам оғўш.

Гулу булбул каби бўлсак, чаманда,
Масарратдин бўлуб лабрис ҳанда.

Тарабгоҳ ўлса вуслат гулистони,
Нишимин бўлса вуслат ошиёни.

Топиб вахдат майидин ком пайваст,
Гар ўлсақ ғайбати базмида сармаст.

Висол ўлса аро ерда агар ком,
Ўзинг саъй айласанг топғай саранжом.

Бу дам бўл васл ишиға чора пардоз,
Висол оҳангин эмди айлагил соз.

Бу дам элга сенинг ҳукминг равондур,
Буюрмоқлиғ ҳамон бутмак ҳамондур.

Сенинг фармонингга элдур мусаххар,
Нега вуслат ишин қўйғунг муаххар.

Яна қилғум бир иш сендин таваққуъ,
Хусулидин баса қилғум тазарруъ,

Қи ул Бежодау Баҳроми наммом,
Қи қилдилар мени ишқингда бадном.

Алардин чекмишам доим тааллум,
Алам андоғ етурмас мору каждум.

Баса очдилар абвоби хусумат,
Адоват нишидин еткурди заҳмат.

Чекиб тиғи забону ханжари таън,
Ҳаволат айладилар дашнаи лаън.

Қилиб бўҳтон, уруб жонимға юз ниш,
Маломат бирла кўнглум қилдилар реш.

Анингдек қилдилар шонимда бўҳтон,
Ки қатлимға алардин бўлди фармон.

Манга ахтар олардин бўлди манҳус,
Ки мен бўлдум бало сажнида маҳбус.

Бу ҳолатда мени гар кўрса гардун,
Қотиг ҳолим учун йиғлар эди хун.

Сен эмди қил манга лутфу иноят,
Аларни қил сазовори сиёсат.

Алар кирдориға лойиқ жазо бер,
Сазовор ўлса қайси иш сазо бер.

Агар сен қилмасанг бу ишни мафқуд,
Висолимдин етушмас бўйи беҳбуд».

Чу нома шоҳ Вомиқ сори етти,
Бу ҳолатға баса афсус этди.

Таассуф айлабон беҳад аён ул,
Бу янглиғ нуқталар қилди баён ул:

«Ки ул муддатки айлаб нўш бода,
Мақомим эрди боғи дилкушода.

Чун айлаб бу хабар кўнглумни ношод,
Қасам бу иш учун қилмиш эдим ёд.

Ки гар топсам парилар мулкига даст,
Аларни қилғамен туфроқға пайваст.

Олурман интиқоми ёр алардин,
Ки кўрмиш ранжу ғам бисёр алардин,

Ниҳоли давлатимким топди болиш,
Керак душманға берсам эмди молиш».

Шоҳ Вомиқнинг малик Шаҳболға насиҳат бериб,
Баҳром била Бежоданинг сиёсат била
қатлга еткурғони

Сен, эй нафсим ситамкеши ситамкор,
Нечун мунча етургунг элга озор,

Ичиргунг элга доим жавр ила қон,
Бу ишдин бўлмағунг ҳаргиз пушаймон.

Бу савдо ҳеч санга беҳбуд қилмас,
Санга асло насиҳат суд қилмас.

Ошиқма, бир кунни бўлғунг сазогир,
Неким қилдинг келур олингға бир-бир.

Кўрурсен ҳарна берган заҳматингни,
Ўзинг ичкунг ичурган шарбатингни.

Киши ҳар ерда сочса тухми ханзал,
Тамаъ қилса шакар, бил они ажҳал.

Бўлур, бас, ул нафас Вомиқ ғазабнок,
Туруб ўз манзилидин чусту чолок.

Шаҳи Шаҳбол сори борди филҳол,
Кўруб бу ҳолин анинг шоҳ Шаҳбол.

Деди лутф ила: «Кей фарзона фарзанд,
Жабинингға нединдур қаҳр пайванд.

Анинг гар боисин қилсанг изҳор,
Менинг ҳолингдин ар қилсанг хабардор.

Неким дафъидурур қилғум тадорак,
Сўзини айлаб ўзга тожи торак».

Деди Вомиқ: «Шаҳо, олам паноҳо,
Фаридунфар. Скандар дастгоҳо,

Бу даргоҳ ичра икки шум ният—
Ки, дурлар шоҳға аркони давлат.

Алар чун марди давлатхоқ эмаслар,
Билингким лойиқи даргоҳ эмаслар.

Аларни шаҳ тутубдур гарчи маъфу,
Бу иш шаҳларга лойиқ келди асру,

Вале қилмоқ ул иккени сиёсат,
Келибдур сизга қонуни риёсат.

Бу икки ким эрурлар шаҳга бадхоҳ,
Аларни ҳуштурур қатл айласа шоҳ».

Малик Шаҳбол эшитди чун бу сўзни,
Қилиб фарқи хижолат ул ҳам ўзни,

Деди Вомиқға: «Берсанг ҳар неким панд,
Барисидин бўлурмиз биз баруманд,

Бурундин ҳам манга бу ишда Тайфур
Насихат бирла таклиф этти мавфур.

Бу ишда мен ва лекин айлаб эҳмол,
Хато бирла ўтургум моҳ ила сол»,

Дебон бу сўзни андоқ қилди фармон,
Ки қатл эттилар ул иккени ул он,

Бас ондин сўнгра Вомиқ бирла Азро
Ташаккур саждасини қилди баржо,

Кўнгулни айлабон шодону хуррам,
Шароби айш ичдилар дамодам.

*Шоҳ Вомиқ ўз мансублари бирла Чин шаҳрида
қолиб малик Шаҳболнинг Жобилсо кишвариға
мурожаат қилғони*

Чу топти тўйнинг айёми итмом,
Доғи айш ила ўтди неча айём.

Ки Вомиқ олди ҳоқондин ижозат,
Билоди Чиндин этмакка азимат.

Деди Вомиқға онда шоҳ Фағфур;
«Ки эй кўнглум висолинг бирла масрур!

Билоди Чин ажаб дилкаш макондур,
Жаҳондин ўзга бу ҳам бир жаҳондур.

Эрур онда ниҳоятсиз ажойиб,
Ажойибдин доғи кўбдур ғаройиб.

Нишоти айш эрур анда фаровон,
Жаҳон сайри эрур бир ён, бу бир ён.

Туруб қил мунда сайру ишрати базм,
Чу бир йил ўткариб сўнг айлагил азм.

Бўлоли неча кун ҳамсуҳбату ёр,
Ғаниматдур бу дам бир-бирга дийдор».

Шаҳи Вомиқ чу бу сўзни эшитди,
Қолурни шаҳри Чинда жазм этди.

Нечунким Чинни сайрию, ҳавоси,
Кўнгулда эрди доим муддаоси.

Вале Шаҳбол ила ўзга неча шоҳ,
Ҳама қилдилар ўзни озими роҳ.

Малик Шаҳбол Жобилсоға кетди,
Бори шаҳ ўз билоди сори етди.

Қолиб Чин узра Вомиқ шоду хуррам,
Чекиб базм ичра тун-кун соғари жам.

Тахайюл мужибатидин узуб қайд,
Тузуб гаҳ базму гоҳи айлабон сайд.

Гаҳи Азро била хилватда эрди,
Гаҳи аҳбоб ила ишратда эрди.

Гаҳи сайр этди боғи дилкушода,
Тузуб базм онда, ошом этди бода.

Ғараз шоҳи Наиму, шоҳ Вомиқ,
Ҳам Осафи соний — уч ёри мувофиқ.

Ҳарам аҳли била бир неча муддат,
Қилиб Чин мулки сайрин икки навбат.

Неким анда эса асбобу ашё,
Борисин қилдилар яксар тамошо.

Бу сайр ичра ажойиб кўрдилар кўб,
Тилсимоу ғаройиб кўрдилар кўб.

Худо турлук ажойиб қилди ижод,
Қою бирни кўрубдур одамизод.

Басе сайру томошо айладилар,
Топиб неким таманно айладилар.

Агар берсам олар бориға тафсил,
Етар бу нусхаға итлолу татвил.

Баногоҳ бир кунни мажлис эди гарм,
Деди Вомиқға Осаф: «Бу сифат базм,

Ки эрди марди неку Саъд тожир,
Етурди бизга турлук нафъ вофир.

Бу муддат ичраким биз комронмиз,
Топиб мақсуди хотир шодмонмиз.

Эрур вожиб ангаким ушбу айём,
Мурувват бирла қилмоқ лутфи инъом».

Шаҳи Вомиқ бу янглиғ қилди фармон,
Ки они қилдилар ҳозир ҳам ул он.

Анга айлаб муҳиббона мулоқот,
Мақомин садри мажлис қилдилар бот.

Бўлуб огоҳ мундин шоҳ Фағфур,
Анга лутфу карам кўрсатди мавфур.

Ки яъни ўз надими хоси этди,
Вазири соҳибул ихлоси этди.

Етиб чун Саъд бозиргонға давлат,
Мусаллам бўлди маншури вазорат.

Не хуш хислат эрур ахлоқи неку,
Неким қилдинг келур оллингға ўтру.

Мурувват пеша қилким ҳайи соней,
Етургай, қилмайин ажрингни зоеъ.

Кетур, соқий, шароби беҳжат анжом,
Ки қилғумдур ватан сориға қуддом.

Минал имон эмиш чун ҳуббул автон,
Бас ўлғумдур ватан сори шитобон.

*Шоҳ Вомиқ била Азро ва Осаф соний била
Шакардухтларнинг шаҳри Сабоға азимат қилиб,
шоҳ Наим била Ҳавронинг Тоҷкан шаҳрига
ружуъ этканлари*

Бу ҳодисға эди улким мубашшир,
Бўлуб турлук вақоеъға муҳаррир.

Қилиб изҳор лутф ила фасоҳат,
Бу ерда бу сифат сурди ҳикоят.

Ки чун Осаф била султон Вомиқ,
Қилиб .бир йилгача ишрат мувофиқ.

Чун ўтди бўйла бир йил гуфтугўси,
Кўнгулга тушди манзил орзуси.

Хусусан шоҳ Вомиқ субҳ ила шом,
Аносин кўрмак этди мақсади ком.

Етушди соний Осаф кўнглига ҳам,
Отосини кўрарнинг шавқи маҳкам.

Қилиб хоҳиш ватанға қилғали азм,
Кетарни ўзларига қилдилар жазм.

Муни фаҳм айлагач Саъд ила Фағфур,
Чекиб ғам йиғладилар зору ранжур.

Бўлуб охир фалак жаврига қойил,
Сафар асбобиға не бўлса қобил.

Қумошу ганжу ажноси хазойин,
Нафоис ҳам жавоҳир улча мумкин.

Буларни тевалар устига олиб,
Яна неча ғулому чўри олиб.

Чу бу лаҳза етушди шоҳ Шаҳбол,
Олиб ёнида кўб асбобу амвол.

Фараз, бўлди хазойин андоқ афзун,
Ки гўё эрди яксар ганжи Қорун.

Вале шоҳи Наим асбобин аввал,
Қилиб ул ерда тайёру мукаммал.

Бурун бўлди ҳамадин ул ягона,
Билоди Тожкан сори равона.

Маҳинбону санам ҳам ушбу муддат,
Олиб Фағфурдин кетди ижозат.

Наиму шоҳ Вомиқ лек ул он,
Бу янглиғ айладилар аҳду паймон:

Ки бир хат бир сори қилғайлар ирсол,
Қилурға бир-бировдин кошифи ҳол.

Бас ондин сўнгра Вомиқ бирла Азро,
Шакардухт ила Осаф руҳафзо.

Видоъ айлаб оларға шоҳ Шаҳбол,
Доғи Фағфуру Саъди Фаррух иқбол.

Неча фарсах бўлуб Вомиқға ҳамроҳ,
Ружуъ эттилар ондин сўнг чекиб оҳ.

Кўтариб девлар асбоб ила ганж,
Йўл айлаб қатъи бўлдилар қадам санж.

Чекиб гардун уза чатри зар андуд,
Қуёш осо эдилар роҳ паймуд.

Хиромон бўлди Азро минди ҳавдаж,
Нафоис кийдию бўлди мутаваж.

Шакардухт айлади манзил амори,
Қошида неча маҳвашлар татори.

Юриб йўл суръат ила девлар тез,
Нечукким боди сарсар қилдилар хез.

Бўлуб бори юрарда йўл сабуктоз,
Бори пайки сабодек пўя пардоз.

Қилиб суръат олар андоқки гардун,
Чекиб ҳар бири юз минг ганжи Қорун.

Амори дар амори аҳли номус,
Нечукким шамъи маҳмил қилди фонус.

Чаман янглиғ бари ғарқи тажаммул,
Бўлуб бори зарафшон ўйлаким гул.

Маалқисса юруб йўл бир неча кун,
Етушдилар Сабо наздиға бир тун.

Тушуб ул ерда маскан айладилар,
Ётиб оромни фан айладилар.

Вале шаҳр ичра мужда айлаб ирсол,
Юбордилар бировни онда ул ҳол.

Эшитди чун бу мужда Осафи пир,
Йигит бўлди гар эрди пири дилгир.

Хабар етгач бўлуб хуррам, нигорин
Тоғиб, беҳжат замири топди таскин.

Нигорин чун Зулайхои қуҳансол,
Ду бора зиндагонлиғ топди филҳол.

Тарабдин туз бўлуб сарви хамида,
Гули пажмурда бўлди навдамида.

Чу навмид эрди ондин маснади ож,
Шақойиқдек шукуфта бошида тож.

Деди, хурсанд ўлуб: тамҳиди довар,
Биҳамдуллаҳки, бўлди бахт ёвар.

Сабо шаҳрига боғлаб тоза ойин,
Етурдилар ҳама жойиға тазйин.

Бори мавзуъни қилдилар чароғон,
Эдилар мунтазир мажмуи инсон.

Бас ондин сўнг Нигорини ягона,
Истиқбол этгали бўлди равона.

Вазири Бархиё барча акобир,
Доғи шаҳр аҳлидин токим асоғир.

Ҳама айлаб истиқбол, ўлди хурсанд,
Бўлуб дийдор файзидин баруманд.

Кўруб чун шоҳ Вомиқ ҳам аносин,
Упуб ихлос бирла хоки посин.

Кўруб Осаф атосини ҳам ул он,
Қучуб бўлди баче масруру шодон.

Мақом ўлди ики Юсуфга Қанъон,
Етиб беморлар дардиға дармон.

Баҳор ўлди кетиб фасли хазони,
Ўлук танларни ўлди тоза жони.

Вазири қадди ҳам, пири куҳансол,
Алиф топди қадин бор эрди чун дол.

Бас ондин сўнг қилиб таъйини соат,
Етушди кечанинг нисфиға муддат.

Парию одамий барча ҳаводин,
Нузул этдилар атрофу сабодин.

Намоён айлабон беҳад тажаммул,
Солиб афлок уза овози ғулғул.

Ҳамул тун хўб соат ичра Вомиқ,
Хилофат маснадиға бўлди лойиқ.

Бериб Осафга аҳкоми вазорат,
Ўзи маскан этиб тахти жалолат.

Доғи ул дам Шакардухт ила Азро,
Паридўхту малика руҳ афзо.

Ҳарам ичра кириб тутдилар ором,
Бўлуб масрур ҳосил айлабон ком.

Ғараз борча эл ўлди шоду хуррам,
Жавоҳирлар қилиб ийсори мақдам.

Сипоҳи инсу жин тортиб тарона
Навозиш айладилар шодёна.

Мақом айлаб малойик хиттаи хок,
Бўлуб шаҳри Сабо бир олами пок.

Нигорин айлабон жон бирла парво,
Ано янглиғ Шакардухт ила Азро.

Қўюб хизматда хизматкор оларга,
Қилиб жон гавҳарин ийсор оларга,

Бўлуб давлат янги бошдин муяссар,
Алар васли кўзин қилди мунаввар.

Кетиб кўнглидин андуҳу ғами ранж,
Нисор этти аларга юз туман ганж.

Хуш ул соатки ҳар маҳжури бедил,
Чекиб ғурбат қилур мулкида манзил.

Кетур, соқий, шароби роҳат афзо,
Ки қилғумдур ватанда эмди маъво.

Керак кўнглимга қилсам шодлиғни,
Баляятдин топиб озодлиғни.

Адолат бирла тутғил эмди бода,
Ки адлинг келди муштоқи зиёда.

Шоҳ Вомиқ сарири салтанати шаҳри Сабода
қарор тутуб доду адл бунёд қилғони

Чу минди салтанат тахтига Вомиқ,
Анингдек айлади адли мувофиқ.

Улусни айлади адл ила масрур,
Жаҳон мулкида бўлди ўйла машҳур.

Ки ондин сўнграги хайли салотин,
Дер эрдилар анга анвои таҳсин.

Анинг адлини ёд айлар эдилар,
Стеҳсонин зиёд айлар эдилар.

Қилиб Нушравон доғи они ёд,
Билур эрди ўзига они устод.

Басе кўргузди адли ичра зоеъ,
Қилиб изҳор қонуни бадоеъ.

Эшитса ногихондин оҳи мазлум,
Берур эрди сазои золими шум.

Либосини қилиб ҳар кеча тағйир,
Қилур эрди улус ҳолига тадбир.

Чун ул бу навъ бўлди шоҳи одил,
Дуосига ҳама эл эрди шоғил.

Келибдур хуш шиори адл, ори,
Анга ворид бўлубдур амри бори.

Бил, эй соҳиб сарири мулку давлат,
Мадори салтанат келди адолат.

Шаҳи бемаъдалат зебо эмастур,
Иморат беустун барпо эмастур.

Агар етмак тиларсен ҳақдин имдод,
Раиятни карамдин айлагил шод.

Десангким қасру давлат бўлса барпой,
Сахоу адл ила бўлғил неку рой.

Эшитдим Қисри султони довар,
Деди Хурмузға, эй фархунда сарвар,

Раият беҳ эрур султон шажардур,
Шажар беҳ ила доим борвардур,

Ғаразким, Барҳиё бирла Нигорин,
Қилиб шаҳлиғ учун Вомиқни таъйин.

Ва лекин ўзлари тарки ҳукумат
Қилиб тангрига этдилар ибодат.

Нигорин топшуруб Вомиқға авранг,
Ибодатхона сори қилди оҳанг.

Топиб ҳам Барҳиёи пири рухсат,
Қилурға гўшада ҳолиқға тоат.

Этиб ўз мансабин сонийға таслим,
Анга илму вазорат берди таълим.

Тутуб, соқий, қадаҳ, кўнглумни қил шод,
Қи ҳолиқдин тиларман ўзга авлод.

Эрур ҳақ лутфи тавлиду таносул,
Замони қилмоғил ондин тағофул...

*Шоҳ Вомиқ салби ва Азронинг раҳмидин шаҳзодалар
таваллуд топиб жон кўнгли яна тозадин хуррам
бўлғони*

Хушо улким бериб эрди халафзод,
Кўзин равшан қилур дийдори авлод.

Эрур мақсуд авлод ила фарзанд,
Ики дунёда қилгучи баруманд.

Улуғлардин бу сўз бордур муқаррар,
Қи ҳар одамда фарзанд ўлмаса гар,

Анинг бўлмас замири коми ҳосил,
Бўлур балким савоби доғи зоил.

Қачон бўлғай ул одам оти фони,
Ки қолғуси халаф фарзанди оҳи.

Садаф оти қолур оламда, ори,
Ки боқий бўлса дурри шоҳвори.

Чу Вомиқ маснад узра жой тутди,
Ки бир йил муддати Азродин ўтди.

Хабар топғоч шаҳи Вомиқ ки Азро,
Ки бўлмишдур анга ҳамл ошкоро.

Шукуфта бўлди ондин шоҳ Вомиқ,
Нечукким тонг елидин субҳи содиқ.

Они бу мужда қилди шоду хурсанд,
Ки асру бор эди муштоқи фарзанд.

Чу Азро ҳамлидин ўтди неча моҳ,
Анингдек бир ўғил туғди баногоҳ.

Ки эрди ул маҳи авжи нажобат,
Юзидин барқзан нури саодат.

Нигорин айлабон ондин мубоҳот,
Онга деб Носири соний кўюб от.

Қилиб Вомиқ кўзин ул нур равшан,
Гули васлидин ўлди кўнгли гулшан.

Бас они дояға топшурди ул он,
Ки қилғай парвариш беҳадду поён.

Яна Вомиқ ёрутди чашми уммид,
Қилиб Азро неча фарзанд тавлид.

Ўғул эрди бириси, лекин они,
Юзи эрди чу меҳри осмони.

Бўлуб дийдоридин хурсанду масрур,
Кўюб онинг отин шаҳзода Мансур.

Бириси они духтар эди, аммо —
Отини қўйдилар Билқиси суғро,

Шакардухт ила Осафдин ҳамул он,
Бўлуб фарзанд тавлиди фаровон.

Алар бирла жамии шаҳзода,
Толиб тарбият анвоин зиёда.

Ўқуб мактабда асру дарси тақдис
Ки соний Носиру Мансуру Билқис.

Шаҳи Вомиқ аларға эрди устод,
Берур эрди улуму маърифат ёд.

Алар таълимиға қўб айлади жид,
Ки ҳар бир бўлди устоди Мўъбид.

Қилиб касби камолу фазлу дониш,
Бўлуб ҳар бир чароғи аҳли биниш.

Қилиб, эй соқий, алтофи иноят,
Табибийға кетургил жоми беҳжат.

Ки қилғуси насиҳатгўлик изҳор,
Жаҳон аҳволини айлаб намудор.

*Шоҳ Вомиқ ўз ўғли Носир сонийға насиҳат
бергонининг баёни*

Ҳамулким бор эди ҳикмат баёнлиғ,
Бу янглиғ қилғусидур нуктадонлиғ.

Ки чун шаҳзода майли мактаб этди,
Доғи ўн беш йилға ёши етди.

Баси касб этди осори фазойил,
Улуму фанну ирфону хасойил.

Мафавваз зотиға бўлди балоғат,
Ато айлаб анга тенгри шижоат.

Шаҳи Вомиқ онинг кўргач камолин,
Улumu фитрату жоҳу жалолин.

Хаёлиға бу бўлди ошкоро,
Қи кеча панд анга қилғуси иншо.

Русуми салтанатда токи комил,
Бўлуб қилғай талаб неку хасойил.

Эрур албатта султонларға лозим,
Қи авлодиға берса панд доим.

Доғи лойиқ хирад огоҳларға,
Қи ҳикмат ёд бергай шоҳларға.

Ҳамул важҳ ила бир тун шоҳ Вомиқ,
Насиҳатға билиб ўғлини лойиқ.

Бўлуб хилват аро осуда хотир,
Қошиға айлади Носирни ҳозир.

Анга дедики: «Эй фарзона фарзанд,
Қулоқ солғил санга бергумдурур панд».

Деди шаҳзода: «Айланг амру фармон,
Қилинг неким насихатдур намоён.

Неча вақт ўлдиким сиздан тилаб панд,
Эрурман субҳ ила шом орзуманд».

Деди Вомиқ: «Қи, эй кўнглум сурури
Эшит аввал санга будур зарури.

Қи айлаб фикр асли хилқатингни,
Кўзинг оллиға келтур тийнатингни.

Қи бир қатра сувдин халлоқи жаббор,
Сени халқ этти, лек ул доғи мурдор.

Такаббур қилма они ёдинга сол,
Худонинг бирлигин бил доим улҳол.

Ҳамиша тенгрига айлаб ибодат,
Талаб қил доимо илму фазилат.

Қачонким тузсанг ойини ҳукумат,
Риоя тут анга роҳи шариат.

Ҳарис ўлма жаҳон молиға асло,
Қарамни пеша қил ўзга мудомо.

Сипаҳ хайлиға қил инъому эҳсон,
Раоёни этиб лутф ила шодон.

Чу сиз неча ини бирла ағосиз,
Қаю бирингки гар соҳиб саҳосиз.

Қилиб ҳосил менинг ул лаҳза комим,
Бўлурсиз тахт аро қоим мақомим.

Яна бўлғил ҳамиша соҳиб инсоф,
Замони қилмағил харжингда исроф.

Чу онинг ҳаққида бор насси қотей,
Неча тадқиқ ила бурхони сотей.

Ёмонлар суҳбатидин ижтиноб эт,
Накўлар улфатига иртиқоб эт.

Улум аҳлиға қил доим муҳаббат,
Жаҳолат аҳлидин эт асру нафрат.

Шитоб этмакдин ўлсун эҳтирозинг,
Бўлуб сабру тааммул чора созинг.

Менингдек бўлма ҳаргиз моили ишқ,
Ки дарди ғусса бўлғай ҳосили ишқ.

Тузарда доғи ойини ҳукумат,
Санга бўлсун туну кун афв одат.

Қи бу шева эрур зеби салотин,
Мунинг ҳаққида ҳам кўбдур бароҳин.

Низоми мамлакатда субҳ ила шом,
Сиёсат айламакни ўзга қил ком.

Нечунким бўлмаса расми сиёсат,
Емон эл олмағуси ҳеч ибрат.

Доғи дунёга ҳаргиз бўлма мойил,
Ки ондин бўлмағай жуз ғусса ҳосил.

Анга ҳар нечаким қўйсанг кўнгилни,
Санга бошқарғуси ҳирмонга йўлни.

Санга айлаб жаҳон аҳволини изҳор,
Баён этгумдурур бир неча гуфтор.

Даҳрнома

Жаҳонким бир ажойиб гулситондур,
Назарга зийнати беҳадду сондур.

Очилмиш гулшанида юз сифат гул,
Эрур ҳар бир бўю рангидин мул.

Келиб ранги назарларга тарабхез,
Бўлуб жонларга бўйи беҳжатагез.

Эрур ҳар гулшани ишратга маъдан,
Они қилғусидур айш аҳли маскан.

Фаровон саҳнида ашжори онинг,
Бўлуб лаззатрасон асмори онинг.

Келиб анҳори ҳар сори равона,
Азубатда бўлуб таъми ягона.

Қачонким нўш қилғай ондин инсон,
Берур лаззат нечунким шарбати жон.

Ҳавоси руҳафзо борча элга,
Дилороу таносо барча элга.

Бўлуб кўзларга зоҳир сабзасори,
Етурмак нур бўлғуси шиори.

Чун ўлғай қушлариға зоҳир алҳон,
Эшитканларга бергай тозадин жон.

Эрур саҳни чаманда ҳавз пайдо,
Суи софилиғ ичра кавсар осо.

Келиб базми баси файзу сафолиғ,
Қилиб хосият ичра жонфизиолиғ,

Майи ҳайвон суи янглиғ гуворо,
Бўлуб жону кўнгулга роҳат афзо.

Тамоми жомии заррин мунаққаш,
Бўлуб шакл ичра доғи асру дилкаш.

Ҳама соқийлари маҳбубу гулчеҳр,
Жабинидин аёндур шафқату меҳр.

Қарам қилса қаю одамға бода,
Бўлур токим абад айши зиёда.

Муғанниси гар оғоз этса нағмот,
Эшитганга бериб бир ўзга ҳолот.

Замирин қилғусидур шоду хандон,
Ғаму андуҳини дафъ айлаб ул он.

Бори маҳвашлари ҳусн ичра аҳсан,
Вале бордур неча нозу адо фан.

Аён бўлса агар нозу адоси,
Бўлур кўрган киши онинг фидоси.

Бировким бўлса ишқининг дучори,
Фалакка чиққуси афғони зори.

Агар ошиққа васли бўлса ҳосил,
Нишоти жовидон топғуси комил.

Вале ҳажриға ошиқ етса ногоҳ,
Анинг ҳолиға беҳад оҳ ила воҳ.

Қусури бордурур чун қасри жаннат,
Ҳама қасри макони аҳли ишрат.

Келиб рифъат аро гардунға ҳамсар,
Бўлуб кўнгуллари пур зебу зевар.

Бори девори манқуши муқарнас,
Сутуну саҳни айвони муассас.

Очилган ҳар тарафдин боби олий,
Эмасдур файздин бир боби ҳоли.

Гараз ушбу гулистони дилоро,
Қи бор шоҳу гадо хайлиға маъво.

Мисоли йўқ сафоу нузҳат ичра.
Нишоти файзу ҳаззи беҳжат ичра.

Вале афғонки, эрмат жовидоний,
Бўлур охир ҳама ашён фоний.

Бори гулзорида бўйи бақо йўқ,
Гулида ҳаргиз алвони вафо йўқ.

Қаю гулшанки ҳоло келди зоҳир,
Хазон ошубини топғуси охир.

Тараб жомидин айлаб нўш бода,
Неча қилсанг фарах ҳосил зиёда.

Ва лекин оқибат махмур бўлғунг,
Хумори дардидин ранжур бўлғунг.

Сурудиға келибдур навҳа мудғам,
Сурури зимнида андуҳу мотам.

Ҳануз ўлмаё висоли ёрдин хаш,
Тушуб ҳижрониға бўлғунг мушавваш.

Бировким қилса қасри ичра маскан,
Макони бўлғай охир тийра мадфан.

Қиши йўқдурки онда кўрмамиш ниш,
Замири бўлмаган андуҳ ила риш.

Аруси даҳрким бордур ситамгар,
Гадоу шаҳға зулмидур баробар.

Ҳамага жавр қилмоқ одатидур,
Ҳамага шомил онинг меҳнатидур.

Неким Одам Атодин токи бу дам,
Ўтубдур даҳр аро фарзанди одам,

Бори кўрмушдурур онинг жафосин,
Чекиб ҳар лаҳза озору аносин.

Алар ёлғуз демайким, ўзга кўб шоҳ,
Қилиб бу даҳрни ўзга мақаргоҳ.

Туну кун зоҳир айлаб адл ила дод,
Жаҳонни қилдилар адл ила обод .

Бўлуб ишрат била саршори шодоб,
Йиғиб борича имкон турлук асбоб.

Неким хоҳишлари эрди жаҳонда,
Бўлуб эрди муяссар бир замонда.

Вале сўнгра ажал жомин қилиб нўш,
Бориси бўлдилар марг ила мадҳуш.

Алардин қолмади осор жуз от,
Буларнинг ҳолиға ҳайҳот, ҳайҳот.

Қани ул соҳиби илму амаллар,
Қи айлаб баҳс илм ичра жадаллар.

Жаҳонда қўйдилар таснифу осор,
Алардин қолди кўб атвори гуфтор...

Қани онларки эрдилар сухандон,
Қалом изҳор этиб борича имкон.

Қилиб бисёр назму наср таълиф,
Қутиб анвони, асру этди тасниф.

Улуми шеърда моҳир эдилар,
Ғазал демакда бас шоир эдилар.

Аларнинг сўзлари эрур равонбахш,
Маъно бирла сомеъларга жон бахш.

Дедилар нуктлар борча шакаррез,
Эшитган кимсаларга беҳжат оmez.

Вале қилди ажал борини абкам,
Сукут ила этиб охирда мудғам.

Ғараз ҳар кимки бу оламға келди,
Анга гардун бу янглиғ жавр қилди.

Тааммул айла, эй фарзона фарзанд.
Жаҳондин бўлмоғинг доим баруманд.

Сенга рўзи бўлуб гар бахти давлат,
Насибинг бўлса тун кун айшу ишрат,

Бўлуб умринг замони тули айём,
Нечукким Нуҳ тобсанг умрдин ком,

Жалолу жоҳинг Афридунча бўлса,
Зару молинг доғи Қорунча бўлса,

Қилиб гардун сенинг комингға даврон,
Ҳама мушкулларингни қилса осон,

Не матлабға тамизинг бўлса мойил,
Ҳамулдам қилса не ташвиш ҳосил,

Етушмай хотирингға занги кулфат,
Ҳусулинг бўлса айшу кому роҳат.

Вале билгинки чун паймона тўлди,
Бўлур сендин ҳама бегона бўлди.

Булар борин қўюб охир кетарсан,
Бас они орзу айлаб нетарсан...

Санга ушбу сифат айлаб насиҳат,
Бу мавзуда кетурғум бир ҳикоят.

Ҳикоят бар сабили тамсил

Эшитдим Хисрави Парвези худком,
Ки эрди ҳукмрони даври айём.

Мақом айлаб ўзига маснади ож,
Қўюб боши уза юз фахр ила тож.

Тажаммул бирла ул кишвар худованд,
Кийиб хилъат зарандуду зар оганд.

Бор эрди тожи вазни тўрт юзман,
Қуёш тожи каби масқули равшан.

Юқоридин осиб ул тож диловез,
Қўюб маснад онинг остида парвез.

Бу тож остида шоҳи меҳр сиймо,
Анга еткурди фарқи фарқадонсо.

Бузург Уммид ила ёнида Манзур,
Анга дедики: эй фархунда дастур.

Бу тож узра не ёзгум, эй ҳунарвар,
Ки мендин сўнгра бўлғай ёд овар.

Қолиб мендин бу тожи зевар обод,
Ўқуб ул лаҳза қилғайлар мени ёд.

Ки қилмай ҳеч бир соҳибқирони,
Бу янглиғ ишки, мен қилмишмен они.

Эрурмен мен сазовори ситоиш,
Ки Қисро насли мундоқ қилмади иш.

Менул Хисравки гар разм айласам ком,
Ки бўйимдин кирар гўр ичра Баҳром.

Уруб майдонда тийғи тез рўин,
Забун этдим туни Баҳроми чўбин.

Чу гулгун барши новард юрдим,
Диловарлар бошин ерга тушурдим.

Манго майдонда чун новард бўлди,
Насибам ганжи бодовар бўлди.

Чу ширин дилбари ғоратгаҳи хуш,
Бажуз мен кимга бўлмиштур ҳамоғуш.

Бузург Уммид анга дедики, эй шоҳ,
Санга бордур салотин хоки даргоҳ.

Яқин билгим эрур, эй моҳи нокост,
Бу маъниларки дерсан, барчаси рост.

Олурсан шоҳлардин тож ила бож,
Бу сўз зинҳор қилгил зевори тож.

Ки эй улким шаҳи олий гуҳар сен,
Ки мендин сўнгра бўлғунг тожвор сен.

Бу тож ила сен ўлма масту мағрур,
Ки охир бош яланг жоҳ қилғасен гўр.

Чу ман эрдим сенингдек комрони,
Ки ҳукумимда эди халқи жаҳони.

Олиб мен мулки олам қоф то қоф,
Қўтардим кўкка чархи нахвату лоф.

Паривашлар бўлуб ёру қариним.
Салотин эрдилар даргаҳ нишиним.

Қўюб базм ичра бошим узра афсар,
Бухури манқал эрди уду анбар.

Бериб комимға лаззат лаъли ширин,
Мудом эрди тараб боғида гулчин.

Асоси ҳашматим гардунча эрди,
Манолу давлатим Қорунча эрди.

Қўюб борин бугун овора бўлдим,
Қаро ер остида бечора бўлдим.

Қани ул шўҳи ширини шакар лаб,
Қани ул маҳлуқои сийм ғабаб.

Қани ул тахти заррину каёни,
Қани ул шавкати соҳибқирони.

Қани айшу нашоти базми Жамшид,
Қани жоҳу жалолу иззу тамжид.

Қани ул дастгоҳи тахти афсар,
Қани ул хашмату худдому чокар.

Назаргоҳимдин ўлмиш барча ғойиб
Анисим гўр аро дарди масойиб.

Чекарман тийра гўр ичра тааллум,
Рафиқим кеча-кундуз мору каждум.

Таним сарто қадам кирм ила машҳун,
Маи гулгун мангодур бийм ила хун.

Бўлуб маскан манга тийра мағоки,
Эрур афсар манга бир тўда хоки.

Не қилғум ганжи бодовардини ёд,
Ки бодоварда ҳам бўлғуси барбод.

Гаҳи қабрим уза бир дам гузар қил,
Менинг бу турфа ҳолимға назар қил.

Тааммул қил, кўруб ҳоли низорим,
Бўлур равшан маоли кору борим

Чу мендин қолди бу тожи зарандуд,
Санга ҳам тожи зардин бўлмағай суд.

Доғи Бузург Уммид ул ҳолат ичра,
Тил очиб асру панду ҳикмат ичра,

Скандардин ниҳон қилди падидор,
Ки ул панд Арастуға қилди изҳор.

Бу ҳам дунё учун бордур мадумат,
Ки қилғум они бу ерда ҳикоят.

Ҳикоят бар сабили тамсил

Эшитдим Хисрави олий Скандар,
Арастуға бу сўз қилди муқаррар.

Ки чун бу даҳрдин қилғум азимат,
Адам даштиға сургумдур жанибат.

Қубуристон сари бошқар йўлимни.
Чиқорғил наъшдин ул дам қўлимни.

Ки билғай зумраи мағрур сармаст,
Ки борғум даҳрдин бу дам тиҳи даст.

Олиб мағриб била машриқни яксар,
Борурман бу нафас бетожи афсар.

Эшитгач йиғлабон бу сўзни Парвез.
Деди, ёзғил бу сўзни тож уза тез.

Яна Носирга боқиб шоҳи Вомиқ,
Деди, қай панд эшитмакликка лойиқ.

Тааммул айлаким, аҳли хилофат,
Не янглиғ қилдилар, панду насиҳат.

Бу фоний дайрким дунёдур оти,
Анинг йўқдур қарор ила саботи.

Маоли коридур андишаи хом,
Эрур пасмоадаи ҳар хосу ҳар ом.

Эмасдур давлати иқболи жовид,
Кўрубдур неча Баҳром ила Жамшид.

Ҳаётин англағил, эй марди соий,
Фурури жаҳл нахватнинг матоний.

Баробардур ўлум шоҳу гадоға,
Тафовут йўқ гадоу подшоға.

Кўрибмусанки, ўлгач шоҳу дарвеш,
Олиб бормишдурурлар жуз кафан пеш.

Биров топмишдурур умри абадни,
Ки ул оромгоҳ этмай лаҳадни.

Борурсен, қолғуси фарзанди амлок,
Мақом этгунгдурур охир таҳи хок.

Улумни ёд эту фикри сафар қил,
Гурури кибру нахватдин ҳазар қил.

Қилурдин хоби ғафлат мунфарид бўл,
Кетар вақтингни чоғлаб мустаид бўл».

Шаҳи Вомиқ чу пандин қилди итмом,
Олиб шаҳзода Носир панддин ком.

Ота бирла ўғил ул икки мумтоз,
Бу аснода қилиб кўп гиря оғоз.

Деди, кей мушфиқим фарзона фарзанд,
Санга ҳар неки дедим бу сифат панд.

Они бир лаҳза ҳам қилма фаромуш,
Ки эрсанг олам ичра соҳиби ҳуш.

Бас ул пандики, бўлмиш эрди зоҳир,
Қитобат айлабон шаҳзода Носир.

Қилиб жон бўйниға таъвид они,
Уқуб ҳар лаҳза пайдоу ниҳони,

Амал мазмуниға қилди ҳамиша,
Ки то бўлди жаҳонда нек пеша.

Қарам қил, соқиё, тутғил манга май,
Ки қилғумдур фано йўлин бу дам тай.

Фано йўлиға мастона этиб азм,
Адам майхонасида тарҳ этар базм.

ДЕВОНИЙ

Д

евоний XIX аср Хоразм адабий ҳаракатчилигига шеърӣ ижоди билан катта ҳисса киритган шоирлардан биридир.

Девоний Муҳаммад Комил Исмоил девон ўғли бўлиб, ёшлигида отасидан етим қолган. Амакиси Худойберган муҳркан девон уни тарбиялаб камолга етказган.

Унинг музыкага қизиқиши зўр эди. Амакисидан у танбур, ғижжак, дутор ва сеторда ҳар хил куйлар чалишни ўрганadi. У дутор чалишга жуда ҳам уста эди. Ҳатто у дуторда ижро этиладиган куйлар учун каттакон нота китоби ҳам яратган.

Девоний қилич, пичоқ каби асбобларга олтин нуқралар билан нақш солиш ҳунарини ҳам эгаллайди. Кейинчалик у китоб ва жадвалларни нозик қалам билан безаш ишларида ўз маҳорати билан шуҳрат қозонади. Ҳар турли шеър ва тарихларни қаттиқ мрамр тошларга, темир-пўлатларга гўё варақалар саҳифасига қалам билан ёзгандек қилиб, турли безаклар билан чиройли ёзарди.

Девоний ўз даврининг уста хаттоти эди. У «Девоний» таҳаллуси билан ижод қилар эди.

Девонийнинг Ўзбекистон ССР Фанлар академияси, Беруний номидаги Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида 901, 906, 1142 инвентарь рақами билан сақланаётган девонлари бор. Булардан 901 инвентарь рақамлиги Муҳаммад Юсуф (Чоқар) томонидан, 906 инвентарь рақамлиги эса, Мулло Болта Ниёз бин Усто Қурбон Ниёз томонидан кўчирилган. 1142 инвентарь рақами билан сақланаётган девони эса шоирнинг ўз қў-

ли билан ёзилган. Девонда шоирнинг турли жанрларда ёзган шеърлари тўпланган. Бу девонлардан ташқари турли вақтларда тузилган баёзларда шоирнинг мазкур девонларга кирмаган асарлари ҳам учрайди. Девон ва баёзлардаги шеърлари Девонийнинг ўз замонасининг етук шоири бўлганлигидан далолат беради.

ҒАЗАЛЛАР

Е

* * *

Брсиз кечган куним бир тийра зиндондур манга,
Лаъл ранг май ўрнига кўнглум тўла қондур манга.

Варзишим фурқат аро оромсиз шаб то саҳар,
Ханда ўрнига надомат бирла афғондур манга.

Келмангиз теграмга эмди, эй саломат аҳли ким,
Сели ашким бирла олам турфа тўфондур манга.

Қайда борсам йиғламоқ бирла жунуним тавридин,
Олам аҳли минг кўз ила ваҳки ҳайрондур манга.

Токи ул дилдор базми васлидин бўлдум йироқ,
Айшу роҳатдин ёвуқроқ эмди ҳижрондур манга.

Дашти ваҳшат ичра кирдим айтингиз, аҳбоблар,
Бўлмоғум сизларга улфат қайда имкондур манга.

Шиддати ранжу аламдин музтариб ҳолим кўруб,
Ҳайрат ила давр эли ҳар лаҳза гирёндур манга.

Дод қилсам илкидин ҳар дамда ман эмас ажаб,
Боиси зулму ситам ул лаъли хандондур манга.

Ёр васлидин йироқ. Девонийе, ман йиғламай
Найлайнким, гардиши гардун гардондур манга.

* * *

Оҳ ким, эй дилрабо, ҳажрингда зор ўлдим санга,
Келмадинг базмим аро кўп интизор ўлдим санга.

Келгуси деб роҳинг узра ўлтуриб тонг отқуча,
Тортиб ҳижронинг ғамини ашкбор ўлдим санга.

Элга бу сирри ниҳоним фош бўлса тонг эмас,
Дарди ишқингдин ажаб мажнун шиор ўлдим санга.

Бир нафас ором топмай ҳар тарафга бош уруб,
Ўртаниб дарду ғамингдин беқарор ўлдим санга.

Топғали базми висолинг жидду жаҳд айлаб баса,
Телбалардек ун чекиб, кўйингда хор ўлдим санга.

Фурқатинг дардин чекиб, ошуфталиғдин сарбасар,
Ихтиёрим йўқ қилиб, беихтиёр ўлдим санга,

Етмайин васлингга айлаб изтироб ҳаддин фузун,
Тортғоли мунча алам қайдин дучор ўлдим санга.

Ваҳки ҳар офатни жавринг шиддати бирла чекиб,
Тиғи ҳажринг бирла охир дилфигор ўлдим санга.

Барча ушшоқингни лутфинг бирла қилдинг мўътабар,
Ваҳки ман Девонийдек безътибор ўлдим санга.

* * *

То айлади кўз меҳри жамолингни тамошо,
Жон кишвариға тушди ғаминг бирла алоло.

Ақл ила хирад бўлди жудо телба кўнгулдан,
Зулфинг сияҳи бирла тушуб бошима савдо.

Васлингга етургил мани дил хастани эмди,
Холимға тараҳҳум қилиб, эй дилбари барно.

Кўнглум аро йўқ зарра каби сабр ила тоқат,
Чун ўртаниб ишқинг ўтидин булбули шайдо.

Андуху бало чекқуси ҳижрон туни беҳад,
Ҳар кимки қилур дилбари васлини таманно.

Не бўлғуси бу кулбаи аҳзонима келсанг,
Меҳр ила вофо расмин этиб бир кеча ифшо.

Девоний каби этмас эдим бир нафас армон,
Васлинг аро бир лаҳза агар топсам эди жо.

* * *

Эй ситамгар, недурур бу навъ қилмоқлиғ жафо,
Қилмайин ушшоқи маҳзун ҳолиға меҳру вафо.

Гулъузоринг шавқида булбул каби фарёд этиб,
Айлағумдур ҳолима субҳу масо афғону во.

Қолмади орому тоқат нотавон кўнглум аро,
Бўлғали токи висолинг гулшанидин ман жудо.

Масканимга еткур ўзни интизор ўлдим базе,
Марҳамат зоҳир қилиб бир кеча, эй ширин лиқо.

Соқие, тутғил карам жомин мани лаб ташнаға,
Асру хуммор ўлмишам ранж ила бу ҳижрон аро.

Фурқати оломидин фарёд қилсам ноғиҳон,
Ўртанур оҳим ўтиға ҳар саҳар арзу само.

Еткур ўзни ком топмоқ истасанг, Девониё,
Амният оромгоҳи гўшаи фақру фано.

* * *

Фигор этган кўнгулни тийри мужгонингга салламно,
Жаҳонға фитна солди чашми фаттонингга салламно.

Саросар шавқидин қон айлаган афгор кўнглумни,
Қизил гул гунчасидек лаъли хандонингга салламно.

Тараҳхум қилмадинг дедим санга ким шарҳи ҳолимни,
Дегай ҳар кимса кўрса чиқмагон жонингга салламно.

Қилиб қатл ишқ элини зулму бедод айладинг бунёд,
Жаҳон бўстонида, эй шўх сомонингга салламно.

Кўнгулдин сабру оромим паришон айлади охир,
Тонг эрмас гар десам зулфи паришонингга салламно.

Чу аввал аҳди маъшуқ айлабон сўнг минг жафо қилди,
Манга ёлғондин этган аҳду паймонингга салламно.

Фироқи шиддати шарҳини девонингга бер тартиб,
Дегай, Девониё, назм аҳли девонингга салламно.

* * *

Кулбама кел, мақдамингга йўқ ила борим фидо,
Не йўқ ила бор, балки жони беморим фидо.

Бир кўруб то суратингни айладим сар-то бапо
Дини исломимни, эй хуршиди рухсорим, фидо.

Сўргали ҳоли харобим масканимни маскан эт,
Сарбасар бўлсун санга пинҳону изҳорим фидо.

Марҳамат зоҳир қил эмди, жону кўнглумдин асар,
Қолмайин бўлди сенга, эй чашми хунхорим, фидо.

Боғ аро кирсанг агар сарве ўзини қилғуси,
Қоматингга ҳар нафас, эй сарви рафторим, фидо.

Жонини қурбон этиб шавқинг била субҳу масо,
Қилмоғон борму ўзин даҳр ичра, эй ёрим, фидо.

Жону дилни садқанг айлаб, айладим Девонийдек,
Ҳам матон васфинга нақди ашъорим фидо.

* * *

Ёндим гамингдин сарбасар раҳм айлагил, эй дилрабо,
Ҳажринг тунидин кўзларим зулфинг каби бўлди қаро.

Недур гуноҳим, эй пари, ман нотавонинг билмадим,
Тун-кун қилурсан ҳолима раҳм айламай жавру жафо.

Ҳар неча жон қилса фидо афсуским ишқ аҳлиға
Ҳижрон аро ҳусн аҳлидин бир заррадек йўқдур вафо.

Муҳлик фироқи ичра гар фарёд қилсам не ажаб,
Ул сангдилдин бўлмади ҳаргиз мани комим раво.

Ман хастаға боқмай даме ул моҳ пайкар дам-бадам,
Кўргузгуси агёрға ҳаддин фузун лутфу ато.

Яъқубдек субҳу масо ул моҳи Қанъондин йироқ,
Байтул-аҳзанда иш манга чекмак эрур ранжу ано.

Беҳуда меҳнат чекмагил маҳзун ўлуб, Девониё,
Ҳусн аҳлидин меҳру вафо умидидур айни хато.

* * *

Ваҳ недин жавр қилурсан, дегил, эй ёр, манга,
Еткурур дарду ғаминг дам-бадам озор манга.

Фурқатинг шиддатидин ўлмакка етдим, лекин
Бўлмадинг ҳажринг аро сирдошу ғамхор манга.

Бу ҳазин ҳолима бир зарра тараҳҳум қилмай,
Дам-бадам жавру жафо айлагунг изҳор манга.

Юзларинг шавқидин ўт кўнглум аро шуъла уруб,
Ҳажр аро дарду ғаминг бўлдики бисёр манга.

Кирпикинг ханжари кўнглумни базе қилди яро,
Эмди раҳм айлагил, эй шўхи ситамкор, манга.

Қилмасанг лутфу карам ҳолима, эй шўх, агар,
Эмди жон асрамоқ ҳижрон аро душвор манга.

Ҳар саҳар оҳим ўти чархи фалакка етушур,
Базм этиб тарки ситам айлаки дилдор манга.

Зулм этиб бошим уза дарду бало еткурадур,
Бир тараф ҳажринг ўти, бир тараф ағёр манга,

Фироқинг шиддатидин англа чу Девоний каби
Айламак боис эрур мухтасар ашъор манга.

* * *

Эй пари, келмасму раҳминг чашми гирёним кўруб,
Жавру зулминг бирла ҳар дам ўтлуғ афғоним кўруб.

Йиғлашурлар дам-бадам аҳли саломат даҳр аро,
Муҳлик ҳижронинг аро бу ҳоли вайроним кўруб.

Ишқ таркин майл этибдурлар бори ишқ аҳликим,
Фурқатинг ичра менинг хотир паришоним кўруб.

Баҳри ҳайрат ичра фарқ ўлмишдурур аҳли хирад,
Шоми ҳижронинг аро аҳволи ҳайроним кўруб,

Барча олам халқи ҳар дам ҳолима таҳсин деюр,
Бу сифат ранжу аламда чиқмағон жоним кўруб.

Тонг эмас мурғи саҳар маъдум қилса ноласин,
Ҳажр аро ҳар дам мени бу ҳоли нолоним кўруб.

Ваҳки Девоний каби ошуфтадурман раҳм қил,
Васлинга етмакда қилғон қасду жавлоним кўруб.

* * *

Дедим: гирифтор айладинг анвори ҳуснинг кўрсатиб,
Дедики: куйдургум сани ҳажр ўти бирла ўртатиб.

Дедимки: тинмай васлинга фурқат ўтидин зорман,
Дедики: еткунг васлима Мажнунға ўзни ўхшатиб.

Дедимки: эй дилбар, манга жилва қилурсан не сабаб,
Деди: ҳалок эткум сани қошу кўзумни ўйнатиб,

Дедим: лабингни шарбати шавқидин ўлдим ҳажр аро,
Дедики: жон топғунгдурур васлим аро они тотиб.

Дедим: фироқинг дардидин жисмим фиғор ўлди базе,
Деди: фиғор этдим они қилдинг ғалат новак отиб.

Дедимки: жон нақдин берай бир бўса бер лаълинг
учун,
Дедики: бил жон нақдиға ҳаргиз они бўлмас сотиб.

Дедимки: етсам васлинга Девонийдек не ҳол ўлур,
Дедики: маст ўлғунгдурур то субҳи маҳшарча ётиб.

* * *

Субҳу масо гул васлини айлаб таманно андалиб,
Саҳни чаманни ўзига чун қилди маъво андалиб.

Дашти жунунга юз қўюб, фарёд этиб Мажнун киби,
Орому сабрин ғам била ҳам қилди яғмо андалиб.

Парвонадек сар-то бапо шавқи шарарга куйгали,
Ул оташин гул ишқидинким бўлди шайдо андалиб.

Тортиб туман озорлар ранжу таабдин айлади,
Олам аро юз шўру шар бошига барпо андалиб.

Ишқ ўти бирла ўртаниб, айлаб фиғону нолалар,
Боғ ичра солди шавқдин юз шўру ғавго андалиб.

Қилғоч тамошо ногихон гул оразин гулшан аро,
Ҳар дамда юз турлук наво чун қилди пайдо андалиб.

Айлаб баса оҳу фиғон Девонийдек тинмай даме,
Завқ ўти бирла ёндиким кул бўлди гўё андалиб.

* * *

Ман ҳаста ҳолин, эй сабо, хуршиди тобонимға айт,
Ўлдим ғамидин ҳажр аро яъники султонимға айт.

Бир-бир баён айлаб кўзум ашк ўрниға қон тўкконин,
Ҳам хотирим ошуфтасин зулфи паришонимға айт.

Шарҳи фироқида тилим лол ўлғонин сар то бапо,
Айлаб тараҳҳум ҳолима шўхи суҳандонимға айт.

Бир сўрмади ҳоли дилим лутфу карам изҳор қилиб,
Ёндим ғамидин сарбасар ул чашми фаттонимға айт.

Сабр этгали ҳижрониға ҳаргиз қарорим қолмади,
Дарду аламлар заҳматин ошуби давронимға айт.

Бир келмади кулбам аро бўлди пушаймон ё магар,
Ким айлаб эрди ваъдалар ул аҳди ёлғонимға айт.

Бир сори ҳажри шиддати, бир сори ҳам агёри шум,
Қилмас жафо таркин манга бир лаҳза жононимға айт.

Бу тийра кулбамга келиб меҳри жамолини очиб,
Қилсун мунаввар бир кеча шамъи шабистонимға айт.

Девонийдек қилғум дуо ҳаққингда ман субҳу масо,
Ман хаста ҳолин, эй сабо, хуршиди тобонимға айт.

* * *

Чекиб ул ой ғами ҳажридин офат,
Кўнгулда қолмади бир зарра тоқат.

Манга зулму ситамлар зоҳир айлаб,
Тонг эрмас даҳрдин қилсам шикоят.

Муродим топмадим ёр оллида ким,
Вале ағёрға айлар иноят.

Неча бедод қилса чархи золим,
Таҳаммул айламакни айла одат.

Топар албатта кому мақсадини
Кишига бўлса фан расми қаноат.

Сўранг, эй васл эли, ул дилрабодин,
Ки ҳижрониға бордурму ниҳоят.

Бало дашти аро саргаштадурман,
Кўруб Девонийдек ранжу машаққат.

* * *

Недин кўп муддат ўлди, эй паризод,
Ки ман афтодани ҳеч қилмадинг ёд.

Фироқинг ичра андуҳ шиддатидин
Ҳазин ҳолимға ишдур оҳу фарёд.

Вафоу меҳр этиб аввалда беҳад,
Қилурсан не сабабдин эмди бедод.

Жамолинг неъматидин, эй париваш,
Ҳазин ошиқларингни қилма ношод.

Вафо аҳлиға зинҳор, эй ситамгар,
Вафо қилғил, жафо ўрниға бунёд.

Қоронғу масканим ҳажр оқшомида
Висолинг шамъи бирла айла обод.

Чекиб ўтлуғ наво тун-кун ғамингдин,
Қилибман сабру оромимни барбод.

Карам зоҳир қилиб бир кеча, эй шўх,
Қил эмди ҳажр зиндонидин озод.

Етарсан васлиға, Девоний, оҳиста,
Жафосини чекиб бас қилмағил дод.

* * *

Эй пари, ишқинг ғамидин айлаб афғон ҳар саҳар,
Айладим элдин ниҳон ашкимни тўфон ҳар саҳар.

Келмадиму зарра раҳминг тоқат этмай, эй пари,
Ҳасрату оҳимға ушбу чархи гардон ҳар саҳар.

Партави ҳуснингдин ойру тийра ҳижрон ичраким,
Айлади жаври ғаминг ҳолимни вайрон ҳар саҳар.

Гўшаи ҳижронинг ичра топғали ғамдин амон,
Йиғладим аҳволима борица имкон ҳар саҳар.

Фурқатинг андуҳидин бир дам фароғат топмадим,
Чунки ҳажринг ханжари кўнглум қилиб қон ҳар саҳар.

Ранж ила меҳнатдин асру зор эрурман ўртаниб,
Қил тараҳҳум ҳолима, эй моҳитабон, ҳар саҳар.

Ҳажр аро шавқи ғаминг беҳад ситамлар еткурур,
Айлади Девонийдек кўнглум паришон ҳар саҳар.

* * *

Ул ситамгарким, жафо расмини муътод айламиш,
Ишқ эли сабр ила оромини барбод айламиш.

Заррадек меҳрини кўрмай зулму озорин чекиб,
Давр эли ҳарён кўрунгким, илкидин дод айламиш.

Қайда ором айлагум ул нозанини жаврфан,
Ким мани мажнунға беҳад зулму бедод айламиш.

Ошиқи бечораға жавр айлабон субҳу масо,
Муддаийни базми васлида вале шод айламиш.

Ул парининг ўзлариға барча маҳвашлар кўринг,
Дилраболиқ шевасин билмакда устод айламиш.

Не ажаб, Девониё, гар шиква қилсам бу фалак,
Чунки туз аҳлиға кажравликни ижод айламиш.

* * *

Жавру зулмини манга бу кун аён этди фироқ,
Қоматим хам қилдию кўнглумни қон этди фироқ.

Сабру оромим олиб ҳам бу бузуқ кўнглум аро,
Дам урорға заҳра қўймай нотавон этди фироқ.

Оҳим ўтидин шарор оламға тушса тонг эмас,
Тиғи жаврини бошим узра равон этди фироқ.

Нола қилсам ҳолима шаб то саҳар эрмас ажаб,
Оқибат ман нотавонға қасди жон этди фироқ.

Ҳар на бўлса меҳнати ранжин манга фош айлабон,
Лек жавридин рақибимни амон этди фироқ.

Улғоли етдим ҳаводис зулмидин, аҳбоблар,
Дилни хун, қоматим андоқ камон этди фироқ.

Бу ситамга чора не қилгумдурур, Девоний,
Ман ҳазинни заррадек кўздин ниҳон этди фироқ.

* * * *

Бу оқшом кулбам ичра лутф этиб, эй маҳлиқо, келгил,
Чекиб дарди фироқингни бўлубман мубтало келгил.

Билиб ҳижрон аро афтода ҳолим дарди ишқингдин,
Кўнгул мулкани вайрон айлади хайли бало келгил.

Шаби ҳижрон аро доим ёқиб уммид чироғини,
Эрурман интизоринг раҳм этиб, эй дилрабо, келгил.

Саросар жаври ҳажрингдин ҳаётим мунқатиъ бўлмиш,
Мани маҳзунга эмди қилиб тарки жафо келгил.

Етушмай жоми васлингга баса хуммор ўлубдурман,
Висолинг бодасидин қилгали комим раво келгил.

Ҳазин кўнглумни ҳижрон бандидин озод этиб лекин,
Қилиб лутфу карам беҳад тутуб расми вафо келгил.

Муяссар бўлмади мани зорингга висолинг туни ҳаргиз,
Қадим дарду ғаминг остида бўлди мисли «ё» келгил.

Фироқинг шиддати бирла баса афтода бўлмишман,
Паришон ҳолима, эй жон, қилиб лутфу ато келгил.

Балоу ғам аро Девонийдек маҳзун ўлубдурман,
Бу оқшом кулбам ичра лутф этиб, эй маҳлиқо, келгил.

* * * *

Ман санга айлай бори ҳолимни изҳор, эй ҳақим,
Сан вале фош этма бу сирримни зинҳор, эй ҳақим.

Беадад қилдинг давои ваҳ нечук суд айласун,
Ким эрурман ишқ дарди бирла бемор, эй ҳақим.

Бу маризи ишқдин сиҳҳатлиғим мумкин эмас,
Бермагил ман хастаға беҳуда озор, эй ҳақим.

Ушбу муҳлик дардима гар нола қилсам ҳар саҳар,
Андаке сокин этар фарёд ила зор, эй ҳақим.

Ўлмайин ҳаргиз халоси топмагин имкони йўқ,
Кимсаким гар бўлса бу дард ила дучор, эй ҳақим.

То лабининг шарбатин нўш айласам васли аро,
Ушбу дорулар менинг ҳаққимда бекор, эй ҳақим.

Қўйғил ўз аҳволима, жоҳиллик изҳор этма кўп,
Ким қилур доруларинг дардимни бисёр, эй ҳақим.

Ҳожатим йўқ дард учун доруларингга заррадек,
Чун менинг дардимнидур доруси тайёр, эй ҳақим.

Етмайин ҳасрат чекарман рўзу шаб Девонийдек,
Токи бўлдум бу мараз бирла гирифтор, эй ҳақим.

* * *

Кўзум қон тўкмаги ҳижрон аро ранжу машаққатдин,
Паришон бўлмоқи кўнглумни ҳам андуҳи фурқатдин.

Дамодам нотавон ҳолим кўруб айб этманг, эй аҳбоб,
Қадимни ҳамлиғи ҳижрони ичра бори меҳнатдин.

Тилаб айшу тараб юз урмангизлар суҳбатигаким,
Қасофат етгуси даврон аро нобоб улфатдин.

Қаноат пеша бўл, қилма тамаъ аҳли ҳасосатдин,
Агарчи берса бир нон ўлтурур албатта миннатдин.

Жунун дашти аро гар юз бало ҳар дам ғулув айлар,
Тиларсан айшу ишрат қочмағил албатта заҳматдин.

Десанг эмин бўлай доим гаму оломи даврондин,
Даме бош чекмағил, Девониёким, хоки узлатдин.

* * *

Бўлмаса базм ичра жонон, ўзга дилбарни нетай,
Орази меҳридин ойру моҳи анварни нетай.

Даҳр аро саъй айлабон гар жоми васлин топмасам,
Маст ўлурға жом аро гулгуна соғарни нетай.

Сарв янглиғ қоматиға қилмасам наззораким,
Гулшани олам аро сарву санубарни нетай.

Қилма, эй носих, манга жаннатда кавсар васфини,
Чун лаби шаҳдидин ойру оби кавсарни нетай.

Бўй этарга базм аро шабранг зулфидин йироқ,
Боғ аро райҳон ила ҳам сунбули тарни нетай.

Кўрмасам лаъли лабин базм ичра, эй аҳбоблар,
Айламанг таърифини ёқути аҳмарни нетай.

Даҳр аро Девонийдек гар дурри нутқин топмасам,
Инбисоти даҳр ила тахти Скандарни нетай.

* * *

Тушуб бошимға ҳажрида ул ой зулфини савдоси,
Кўзум хун тўккуси ҳардам ҳазин дил зори шайдоси.

Таним урён кўруб кўйида айб этманг мани, аҳбоб,
Басе ҳолимға қаттиғ бўлди ғам хайлини яғмоси.

Нетонг дод айласам саҳройи ғурбат ичра ҳолимға,
Ки йўқдур ман ҳазиндин ул парини зарра парвоси.

Рақибимнинг қулоғига етар кўйига гар борсам,
Қилиб итлар била жангу жадал ман телба ғавғоси.

Кел, эй соқий, қадаҳ тутғил харобот ичра эмдиким,
Ўзумни айладим ишқи ғамидин даҳр расвоси.

Кўруб девоналиғда, носихо, айб этма ҳаргизким,
Ҳазин кўнглумда бордур васли базмини таманноси.

Ажаб йўқ муддаийни айласам, Девониё, эъзоз,
Қавий бўлса, кишини даҳр аро йўқ чора, аъдоси.

* * *

Даҳр аро ман чекмаган қайғу била ғам қолмади,
Йиғламоқдин кўзларимда қатраи нам қолмади.

Бир нафас мунглуғ кўнгул сиррин десам чарх
илгидин,
Ваҳки бир даврон аро сирдошу ҳамдам қолмади.

Ғусса чекмоқда кўруб афсурда маҳзун хотирим,
Ҳасрату ғам чекмаган ҳолимға одам қолмади.

Турфа йўқдур нола қилсам сарв янглиғ қоматим
Бўлмайин ҳижрон ғами бори била хам қолмади.

Зоҳир этмакликда ҳар лаҳза манинг шонимғаким,
Не эса зулми фалак кўп бўлдию кам қолмади.

Эмди тутдум муғтанам бу фурсат умримниким,
Соқие, бергил фано жомин манга дам қолмади.

Шаҳнаи ғамға асир ўлмоқ била, Девоние,
Вой ким, маҳзун кўнгул бир лаҳза хуррам қолмади.

МУХАММАС

* * *

Жунуним шўришин айб этмагил ҳижрон балосидин,
Жаҳон бир тийра уйдир дуди оҳимнинг қаросидин,
Хабар сўрмасму ҳеч дилбар кўруб ўз мубталосидин,
Фиғонким эмин ўлмасман даме даврон жафосидин,
Ситам кўпроқ етар эркон кишига ошносидин.

Неча муддатдурур зулминг чекарман, эй пари рухсор,
Ситам тиғи била кўнглум саросар айладинг афкор,
Фироқинг дардидин ўлмишдурурман ўлгудек бемор,
Эшит додимни лутф айлаб тағофул қилмағил зинҳор,
Ҳазар қил, эй ситамгар, эмди бу қаддим дутосидин.

Ҳазину нотавонингман, маниким мунча зор этма,
Етуш кулбам сори, эй нозанин, кўп интизор этма,
Рақибни муддаийлар сўзларини эътибор этма,
Тараҳҳум зоҳир эт, девонаи кўйингман, ор этма,
Муносибдур шаҳи олий хабар тутса гадосидин.

Вафо расмин тутуб ҳажрингдин озод этмадинг
Фироқим ичра бормусан дебон ёд этмадинг ҳаргиз,
Бузуқ кулбам висолинг бирла обод этмадинг ҳаргиз,
Санга таҳсин! Хароб ҳолим кўруб шод этмадинг
Хароб ўлғусидур олам кеча оҳим садосидин.

Эшит арзим карамдин, эй парилар сарвари, охир,
Тўқар қоним мани кирпикларингнинг ханжари охир,

Фулув қилди вужудим шаҳриға ғам лашкари охир,
Нигоҳи илтифотингдин етур мақсад сари охир,
Ҳалок ўлмоқлиғим таҳқиқ эрур қошингни ёсидин.

Хаёли қоматинг сабру қароримни олур, лекин,
Дамодам жон қуши кўюнг сориға уйрулур, лекин,
Фироқ ичра ғариб ҳолим бори олам билур лекин,
Агар шарҳин қилур бўлсам тилим ожиз келур, лекин,
Кўнгулни минг китоби бордурур ғам можаросидин.

Бало дашти аро бўлдум асири дарду ғам, келгил,
Ҳазин ҳолимға тарк айлаб даме зулму ситам, келгил.
Хиромингдин қилиб зоҳир баса лутфу карам, келгил,
Бу тун кулбам аро, эй нозанини муҳташам, келгил,
Етарсан матлабингға ушбу маҳзунинг дуосидин.

Манга таъйин экан гўё азалнинг дафтари бирла,
Қи бу ёнмоқлиғим парвонадек шавқ ахгари бирла,
Кўнгулни пора айлаб ранжу меҳнат ханжари бирла,
Ўлук янглиғ йиқилдим шоми ҳижрон сарсари бирла,
Етур қувват қуёши васлингни боди сабосидин.

Жаҳон тўфон ўлубдур йиғламоқдин ашкборингға,
Тараҳҳум айлабон фурқат аро афғону зорингға,
Ажаб эрмас қуёш янглиғ етушса шоми торингға,
Бузуқ ҳолингни, Девоний, рақам то айла ёрингға,
Жафосини эса тортиб умид этгил вафосидин.

Навоий ғазалига мухаммас

Тутуб меҳру вафо расмин, манга тарки азоб айлаб,
Билиб ҳоли харобимни, мурувват беҳисоб айлаб,
Бори ушшоқ аро мен нотавонин интихоб айлаб,
Тун ақшом келди кулбам сори ул гулруҳ шитоб айлаб,
Хироми суръатидин гул уза хайдин гулоб айлаб.

Ўзига фан қилиб нозу адо расмини сар-то сар,
Юзини шамъидин ҳижрон тунини айлади анвар,
Қўзу қошидин эрди фитнау бедод иши азҳор,
Қилиб мужгонни шабравлар киби жон қасдиға
ханжар,
Белига зулфи анбарборидин мушкин таноб айлаб.

Вафо расмин тутуб кулбам аро таъжил ила кирди,
Фасоҳат риштасиға нуктаи гавҳарларин терди,
Қаломи рамзидин айшу тараб осори фош эрди,
Кулуб ўлтурдию илким чекиб, ёнида ер берди,
Такаллум бошлади ҳар лафзини дурри хушоб айлаб.

Бало даштида айлаб рўзу шаб мажнун киби маскан,
Ишим аҳволима эрди туну кун нолау шеван,
Табассум фош этиб деди манга ул дилбари пурфан,
«Ки эй зори балокаш ошиқим, менсиз нечуктурсан?»
Мен ўлдум лолу айта олмадим майли жавоб айлаб.

Қилиб лутфу карам ул нозанин, кулбамаро келди,
Ғами ишқи аро оҳу фиғоним кўзига илди,
Неча муддат фироқи ичра хуммор эрканим билди,

Чиқарди шишаи май доғи бир соғар тўла қўйди,
Ичиб, тутди манга юз навъ нозосо итоб айлаб.

Бериб майни дедиким: Айлагил ашкингни бас кўздин,
Бўлуб сармасти лояқил мени маҳзуни бу сўздин,
Таваққуф қилмайин ўлдим ҳаёни рафъ этиб юздин,
Ичиб, фарёд этиб туштум аёқиға, бориб ўздин,
Мени йўқ бодаким, лутфи анинг масти хароб айлаб.

Бировким рўзу шаб ҳажр ичра иши бўлса гом урмоқ,
Чекиб ранжу миҳан, уммид этиб комин раво бўлмоқ,
Етушса ўзни айлаб кўйида Девонийдек туфроқ,
Аниким элтқай васл уйқуси ишрат туни мундоқ,
Навоийдек нетар то субҳи маҳшар тарки хоб айлаб.

Навоний ғазалига мухаммас

Билмагай шавқ аҳли ҳолин шавқдин кўтоҳлар,
Етмагай манзилга гом урмоқ била гумроҳлар,
Ҳасрати ҳажр ила тортиб нолаи жонкоҳлар,
Улки солғай шуъла аъзосиға ўтлуғ оҳлар,
Қайда билгай куймакин зарбафт кийган шоҳлар.

Водийи ғам ичра ишқ аҳлидин ўзга билмагай,
Бўйла ҳолин ҳусн аҳли ҳаргиз кўзига илмагай,
Оҳу фарёдин кўруб чун зарра раҳми келмагай,
Бағридин қон томғучи ушшоқ заҳмин билмагай,
Тигидин қон томғучи бераҳм олий жоҳлар.

Ҳар неча гарчи балойи ишқ эрур хунрезким,
Айламай чун зарраи заҳмидин они парҳезким,
Тешасин жон қасдиға айлаб дамодам тезким,
Шиддатин Фарҳод қилғай фаҳм, йўқ Парвезким,
Дардни хокийлар англар, йўқ фалак даргоҳлар.

Равзаи дилдин фароғат гулларини юлғали,
Эйки риҳлатдин фано кўйида чун гул сўлғали,
Тарки жон айлаб жунун аҳлиға ҳамдаст ўлғали,
Жону кўнглум кирдилар ғам даштиға гум бўлғали,
Ман ҳам этдим жазм, чун азм этилар ҳамроҳлар.

Ҳар нафас тиғи ситам кўнглини юз қатла тилур,
Ҳажр аро ҳар не бало ишқ аҳли бошиға келур,
Чекмагунча то ани аҳли саломат не билур,

Бўлсалар огаҳки, бир ғамгинни ҳижрон ўлтурур,
Фикр этар ҳолиға ҳижрон дардидин огоҳлар.

Муддаийлар не билур фурқатда ҳамроҳим недур,
Шавқдин ҳар лаҳза чеккан нолау оҳим недур,
Бўйла суръатдин фано шаҳри аро жоҳим недур,
Ваҳ не билгай ҳажр занжирида дилҳоҳим недур,
Ҳалқа урғон базм айши даврида дилҳоҳлар.

Сенда, Девоний, недин шарму ҳаёни фикри йўқ,
Етгали манзил сори қасди вафони фикри йўқ,
Хотирингда ваҳки жуз журму хатони фикри йўқ,
Эй Навоий, шоҳларға чун гадони фикри йўқ,
Айлағил сен тенгри даргоҳиға шайъан лиллоҳлар.

Огаҳий ғазалига мухаммас

Норасолар жоми васлиға хумор ўлмоқ абас,
Кўйининг гарди била чашми ғубор ўлмоқ абас,
Халқи олам таъни бирла шармсор ўлмоқ абас,
Шўхлар ҳуснин кўруб безътибор ўлмоқ абас,
Бевафолар васлин истаб беқарор ўлмоқ абас.

Ҳар киши кўнглини берса шўхларға ногихон,
Меҳнату ғам остида қаддини қилса чун камон.
Истаса гар лутф топмоқни алардин ногихон,
Сўзларидур заҳри қотил они шахд айлаб гумон,
Содалиқдин заҳри қотилға дучор ўлмоқ абас,

Йиғласанг ҳар дам тилаб васлини бўлмоқ ҳамдами,
Йиғламоқдин кўзларингда қолмаса қатра нами,
Зарра лутф айлаб алар тарки жафо қилмас дами,
Йўқ аларнинг лутфидин чун шодлиғнинг марҳами,
Йўқни истаб тиғи ғамдин дилфигор ўлмоқ абас.

Кажлик ила бу фалакни кўр қарори йўқдурур,
Ғам чекар ишқ аҳли туну кун ғамгусори йўқдурур,
Шўхларға жон фидо қилсанг мадори йўқдурур,
Қилсалар ҳар ваъда онинг эътибори йўқдурур,
Алданиб ул ваъдаға безътибор ўлмоқ абас.

Хўбларнинг йўқдур ошиқларға унсу улфати,
Хор ўлуб ҳижронида чекма балоу меҳнати,
Ошиқи бечораға бўлмас муяссар вуслати,

Мумкин эрмас чун аларнинг васли базми ғурбати,
Бас они истаб алар кўйида хор ўлмоқ абас.

Сўрмағайлар раҳм этиб ушшоқ ҳолин билса ҳам,
Йиғламоқдин ишқ элининг кўзлари кўр ўлса ҳам,
Оҳу ашки ишқ элидин бу жаҳон гар тўлса ҳам,
Келмағайлар раҳм этиб ҳижронда ошиқ ўлса ҳам,
Рўзу шаб келмакларига интизор ўлмоқ абас.

Дилраболарни кўрунг раҳму вафо кўнглида йўқ,
Бўлғали ушшоқ элига ошно кўнглида йўқ,
Қилғали Девоний комини раво кўнглида йўқ,
Оғаҳий ҳусн аҳлини раҳму вафо кўнглида йўқ,
Бас алар олдида кўздин ашкбор ўлмоқ абас.

МУСАДДАС

* * *

Аввал ул шўх юзи нуру зиёсини кўрунг,
Сўнгра эл қатли учун қошлари ёсини кўрунг,
Жонға етган ғамида дарду балосини кўрунг,
Жавриға ошиқининг сабру ризосини кўрунг,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Чекмак андуҳи ситам бўлур ишим субҳу масо,
Юзланиб жони ҳазинимға туман дарду бало,
Қилғали жоми висоли била комимни раво
Айладим кўйи аро ўзни мен телба гадо,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Нетай ул шўх ўзин ғайриға ҳамроз айлар,
Арзи ҳолимни десам ғамза била ноз айлар,
Жавр расмини мени телбага оғоз айлар,
Тилаб ишқ аҳли қатлини таку тоз айлар,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Туну кун шоми фироқида ишим афғондур,
Қон тўкуб икки кўзум хаста жигар бирёндур,
Васлиға етмак ҳазин хотирима армондур,
Нечаким ваъда манга қилди бори ёлғондур,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Ногаҳон қилса бошимдин ул шўх гузар,
Айладим итларидек гўйи ҳаримида мақар.
Токи қилдим мен онинг ҳусну жамолига назар,
Қолмади кўнглум аро сабр ила тоқатдин асар,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Қоматим айлади ё шавқи қади зебоси,
Йўқдурур ҳоли харобимдин онинг парвоси,
Хаста кўнглумда эрур ишқу жунун савдоси,
Айб эмас бўлсам агар эмди жаҳон расвоси,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

Ўзни Девоний каби айламадим аҳли фунун,
Ҳолатим ишқ ғами бирла бўлуб асру забун,
Ихтиёр этдим ўзумга мени саргашта жунун,
Бу сабабдин букулуб қоматим ўлмишдур «нун»,
Ваҳки ул моҳлиқо нозу адосини кўрунг,
Жонима ҳар нафас озору жафосини кўрунг.

АНБАР ОТИН

А

анбар отин XIX асрнинг II ярми, XX аср бошларида ўтган шоирадир. У Муқимий, Фурқат ва Завқийлар билан бир даврда ва ўзаро ижодий алоқада яшади.

Анбар отиннинг ўғил-қизларининг берган маълумотига кўра, у 1870 йили Қўқон шаҳрида камбағал қосиб оиласида туғилган. Шоиранинг ҳаёти ва тақдири феодализм давридаги ўзбек аёлларининг ҳаёти ва тақдиридан деярли фарқ қилмайди, балки, унинг устига оғир жисмоний азоблар ҳам қўшилган. Шоира 30 ёшларга кирганида бой хотинларнинг тажовузи билан унинг икки оёғи синади, кейинчалик шол бўлиб, ётиб қолади. Бунинг устига ўпка хасталиги ҳам қўшилади. Бир неча йил оғир жисмоний азоб тортиб, бир жойда ётади ва шу хасталик билан 1906 йилда 36 ёшида вафот этади.

Анбар отин ўз давридаги ҳар бир йирик тарихий воқеага ўз муносабатини билдирди. Масалан, у ўз замонасидаги йирик тарихий воқеа — Ўрта Осиёнинг Россияга қўшилишига, ўз даврининг илғор фикрли кишилари сифатида ижобий муносабатда бўлди. Бу воқеага бағишланган шеърда у ўзбек халқи билан рус халқи ўртасида вужудга келаётган дўстона алоқалар ва ҳамкорликни табриклар чиқди. Бу муносабатларнинг ўзбек халқи тақдирида катта роль ўйнашини била олди. Шунинг учун ҳам халқни рус халқи билан мустаҳкам алоқа қилишга чақирди. Улуғ рус халқини, унинг илғор маданиятини улуғлаб чиқди, халқни рус илму фанини ўрганишга чақирди. Меҳрибон доктори тимсолида буюк рус халқини кўрди ва унга ўзининг самимий ҳурмат ва садоқатини ифодалаган жўшқин мисраларини бағишлади.

Бутун умри бўйи халқи ва ватани тақдирини ўйлаган ва қайғурган шоира ўзи тириклигида ўз дил сўзлари бўлган шеърларини халққа етказа олмади. Лекин замонлар

ўтиши билан унинг ижоди ўз эгасига етишига ишончи
комил эди унинг.

Шоиранинг бу орзуси ҳам рўёбга чиқди. Унинг авлод-
лари воситасида 47 шеърни ўз ичига олган девони ва
насрий «Қаролар фалсафаси» номли асари жамоатчи-
ликка маълум бўлди.

Бу ердаги шеърлар Анбар отининг ЎзССР Бадий
адабиёт нашриёти 1963 йилда чиқарган китобидан
олинди.

ҒАЗАЛЛАР

Э

* * *

Муқимий, эрлар ичра куйлангиз сиз ҳар мудом!
Негаким мандек аёлларга эрур куйлаш ҳаром.

Эрни хотундин қилиб афзал яраткан, дейдилар,
Биз учун ҳам сизни, шеърингизни этсун эҳтиром.

Бebизоатлик агар эл ичра бўлса айбингиз.
Бўйла қонун кашф этканлардин олинг интиқом.

Сиз каби ростгўйлар ҳоло хушомадға ғализ,
Вақти келгай сўзларингиз топқуси олиймақом.

Ичкарида маҳрамимдур бу қалам, қоғоз менинг,
Дафтарим топилса бир кун ўқуғисидур издиҳом.

Улмасам етмиш ёшимда кўрсам ҳам майли эди,
Анбарим ерга кўмулса, ушбудур бахти қаром.

* * *

Фурқато, Сиздин қабул илтижо қилсун ўрус!
Бу заифни илтимосини адо қилсун ўрус.

Келди, келди майлига, бир янгиликни бошласун,
Болаларга янги мактаблар бино қилсун ўрус.

Ваъда қилмишким, раият ҳолини неку қилур,
Айтингиз, ул аҳдига бир йўл вафо қилсун ўрус.

Дўхтуримдан эшитиб, хушнуд эрурман русдин,
Бистарим устида бу дардга даво қилсун ўрус.

Ҳеч ерга чиқмасумға онт берди бу оёқ,
Дўхтурим восита бўлса, бир шифо қилсун ўрус.

Баҳшилар, кинначи, лўли дастидин безорман,
Покиза аптекадин дору даво қилсун ўрус.

Сандалида кўб ётуб жонимга тегди, дўстлар!
Печкасини бу уйимга жобажо қилсун ўрус.

Қаравотда Бибихоним, Оминам, Усмонхўжам,
Яйрасун, роҳат ишини барҳаво қилсун ўрус.

Бу паранжида қарилар ёш ўлар пардоз ила,
Мушку Анбар ҳиди ёшларга мубоҳ қилсун ўрус.

* * *

Бир замонни ўйлагайман, ҳеч замонга ўхшамас,
Бу жаҳон бурчида тўртдин бир томонга ўхшамас.

Дашту саҳро бош-оёқ бўлғай тамоми бўстон,
Бу замоннинг бўстони бўстонга ўхшамас.

Тоғларидин кўп хазина мени ол деб қичқирур,
Жилғалар шаҳри азиму Кўҳистонга ўхшамас.

Бу замонда шоҳдир Искандару Доро каби,
Мен деган кунлардаги бир боғбонга ўхшамас.

Бўри қўйлар бирладур, дахл этмаса доврўғидин,
У замонда бўлғучи дориламонга ўхшамас.

Хизматида қирқта қиз хизмат қилармиш бекани,
Келгуси озод ҳур қизу жувонга ўхшамас.

Молини ҳисоби йўқдур, кўзи тўймас бойни,
Халқнинг молини боққан қўйчивонга ўхшамас.

Минг(та) шоир ёзади ёр дардини кўйлабон,
Мушк Анбар ҳид сочарлик дostonга ўхшамас.

МУСТАЗОД

На хушбахтликки фарзанди Фарғона бўлубман,
озода танним бор,
Ҳар кўчада бир шоирга хамхона бўлубман,
хушхон ватаним бор,
Афсус, ман мазлум эрурман, ҳақ йўқ манга
ҳаргиз бу унвони занним бор,
Хилватда ўзим ўзима айтарман ғамимни,—
тилсиз даҳаним бор.
Ҳеч боки эмас, ман бир неча маҳу сол бурун,
келдим бу жаҳонга,
Охир очилиб гулшанда, бўладур бу боғим —
гулгун чаманим бор.
Бўлғуси чаман ризвонлари ўтқузса ниҳол,
ҳозир тикони бордур,
Умид табласида боқишга қўюбман,—
аспи саманим бор.
Келгуси ёруғ дунёга бориш-чун оёғим
ҳозирча эрур мажруҳ,
Дод айламагим мумкин эмас бу баданимда —
қайди каманим бор.
Фарёд этиб кўз ёши ила ёзган бу абёт
турсун бу қоғазда,
Анбар ҳидини сочғуси бу жаҳонга,
уди яманим бор.

МУХАММАС

Ухламасман кечалар шамъи шабистон ўлмағач,
Етти қат ер кўксида бу ойға меҳмон ўлмағач,
Еру кўк илмини билмакка дабистон ўлмағач,
Абрлар устига лоқал бир нардбон бўлмағач,
Ул Улуғбекдек бу асримда билимдон ўлмағач.

Нега ухлай кеча-кундуз ухламоқдин чарчадим,
Кундузи ҳам кечадек кўз юммоқдин чарчадим,
Тушларимда ҳикмат ишларни кўрмоқдин чарчадим,
Уйғониб ул туш ҳақида ўйламоқдин чарчадим,
Кеча ойдин кундузи хуршеди тобон ўлмағач.

Туш кўруб сувсиз, гиёсиз чўлни, бедор ўлмишам,
Бир тушимда дашт аро ман ҳамдами мор ўлмишам,
Боз туш кўрсам аёллар ичра саркор ўлмишам,
Яхши ниятларни куйлаб соҳиб ашъор ўлмишам,
Кўзни юммасман сира туш бурди чандон ўлмағач.

Бедор ўлтирганимда ҳамдамим ушбу қалам,
Қўлларимга бу қаламни тутқазур дарду алам,
Устоз ишхонада, ёнимда ётур тўрт болам,
Юрагимдан қоғоз устига тушодур ҳажру ғам,
Қувватим ёзмоққа етгай бир қадрдон ўлмағач.

Ёзмоғимдан менга не ҳожат чиқар манга аён,
Кўнглума келган ниятни тинмайин айлай баён,
Ёзгонимдин манга йўқдур на ҳаёну, на зиён,
Аржуманд фарзандларим бахти учун бўлғай ҳаён,
Ёзгоним беҳтар гапим тингловчи инсон ўлмағач.

Ким шамолда чўлга юргай жонини қийнаб ўзи,
Хор кетгай ким бақирса шу кун ийтган сўзи,
Чангу тупроқ қилгай ифлос ёпмаса тоза юзи,
Қум кириб ёшлар тўкуб оғриғуси ўткир кўзи,
Юрмаган беҳтар юрушга кўча дархон ўлмағач.

Ухлагайман юлдузим ой олдиға борса яқин,
Ҳамма кўрган тушларим ўнгимда ҳам бўлса тагин,
Ёзган ашъорим халойиқ ичра бўлса чун оқин,
Бу шамоллар тўхтабон сайёраға бўлмай қийин,
Анбаримни ҳидлари ер ичра пинҳон ўлмағач.

ФАҚИРИЙ

А

бдураззоқ Фақирий 1884 йил Хивада туғилди. Унинг отаси Абдужаббор ҳуқуқшунос олим бўлган.

Абдураззоқ Хива мадрасасида таҳсил олди ва 1900 йилдан бошлаб шеърлар ёза бошлади. Фақирий мероси ҳали ўрганилмаган, унинг бизгача битта девони (ШИ, инв. И—7693) етиб келган. Девонда ғазал, мухаммас, мустазод, шеърий топишмоқлар ва бошқалар бор. Қўлёзма 1914 йилда кўчирилган. 1920 йилда Хива хонлиги қулатилиб, Хоразм Халқ Республикаси тузилади. Фақирий давлат идораларига ишга кирилади ва ижодий фаолиятини давом қилдиради. Фақирийнинг кейинги шеърлари 1921 йилдан чиқа бошлаган «Хоразм хабарлари», кейинчалик «Инқилоб қуёши» газеталарида босилди ва 1923 йил Хивада нашр этилган «Югурум» тўпламига ҳам киритилди.

Фақирий шеърлари содда, раван тилда чуқур мазмунли ёзилган. Улар халқчиллиги, маорифпарварликдан иборат мазмуни билан диққатга сазовордир, у ўз даврида иззат-ҳурмат кўрмади, боши ғамдан қутулмади.

Бу мени рози дилимни зор бўлганлар билур,
Дард кўрганлар билур, бемор бўлганлар билур.
Тийғи ғам бирла дили афгор бўлганлар билур,
Чун азиз боши жаҳонда хор бўлганлар билур,
Беқадр, бераҳнамо бўлган ғарибман, найлайн.

У, 1920 йили Хоразмда бўлган халқ хурриятини зўр ҳаяжон билан табриклайди, революция доҳийси Ленинга, Коммунистлар партиясига чексиз садоқатда эканини намоён қилди.

Биродарлар кетурди ўртоқ Ленин саломин,
Коммунист фирқасининг меҳру шафқат паёмин,
Элга муяссар этди озодлик низомин,
Ендурди, елга берди зулм аҳли хонумонин,
Зулмат замони, дўстлар, ғазаб ўтига ёнди.

Бу тўпламга Фақирий девони ва «Югурум» тўпламига киритилган шеърлардан танлаб олинди. Фақирий Хоразм Совет Халқ Республикаси даврининг энг пешқадам шоирларидан бири эди. У совет тузумини мустаҳкамлаш йўлида жанговар шеърлар ёзди, 1925 йил вафот этди.

ҒАЗАЛЛАР

Э

* * *

Й кўнгул, ошуфталиғдин бу на ҳижрондур сенга,
Нозанинлар васлин истаб бу на армондур сенга.

Кўргачин ҳар воҳидин кўйида куйдинг дам-бадам,
Рўзу шаб аҳбоблар ҳолингга ҳайрондур сенга.

Қадди зебосин кўруб, боқмоқ тиларсан ҳусниға,
Оҳ урарсан тинмайин, беҳуда нолондур сенга.

Кун-бакун онлар висоли гар муяссар бўлмаса,
Чашминга яхти жаҳон гўёки зиндондур сенга.

Ул жамоа суҳбатин топғач бўлурсан шоду маст.
Жумла ашёдин кечарсан, роҳати жондур сенга.

Умринг ўтди бу сифат вобасталиғ бирла мудом,
Дилраболар мажлиси чун боғу бўстондур сенга.

Бу жаҳон раънолариға мунча ҳирс ўлмоқ хато,
Содиқ эрсанг, васлиға етмаклик осондур сенга...

Хуррам ўлма бу жаҳон нақшу нигорига, Фақир,
Беш-ўн кун бу азиз жон танда меҳмондур сенга.

* * *

Ҳақиқат дўст шулдур — бўлса дўсти жониға муҳтож,
Чин ошиқ улки тун-кун бўлса ўз жонониға муҳтож.

Эмас ул ошиқ ҳар маҳвашни кўргач кўнглун олдирса,
Ҳар ошуфта булур ўз дардининг дармониға муҳтож.

Қим оқил эрса бир ёр ила умрин ўткарур дойим,
У нодонлар жаҳонни ҳар лаби хандониға муҳтож...

Неча бир содалар ҳар нозанин ишқида овора,
Берурлар дил аларнинг ваъдаи ёлғониға муҳтож.

На армондур кишининг бир вафолиғ дилбари бўлса,
Ҳамиша бўлсалар бир-бирининг фармониға муҳтож.

Ки чин дўст аямас бир-бирисидин мол ила жонин,
Агарчи бўлсалар ҳам бир-бирининг қониға муҳтож.

Меним чин эътиқодим сизга холис дўсти жондурман,
Ҳар одамким бўлур ўз кўнглун олдурғониға муҳтож.

Ҳамиша мундоғ ўлсун иккимизга аҳд ила паймон,
Яна бўлманг ғаразгўй аҳдиға паймониға муҳтож.

Эрур нокаслик ул аввалғи дўстидин жудо бўлмоқ,
Бўлурлар баъзи тоза ҳамнишин бўлғониға муҳтож.

Дуогўйи Фақиринг жонидин ортиқ ҳабибисан,
Етушсанг кулбасиға сен каби меҳмониға муҳтож.

* * *

Олам ичра топмадим бир дўсти жонон беғараз,
Олиҳимат деганим сўнг бўлди ёлғон, беғараз.

Бу замонда қадрү қиммат бўлгудек дўст қолмади,
Беҳуда бермаслар ўз хешиға ҳам нон беғараз.

Дўст бўлган дунёдин қўл ювса бир-бири учун,
Дўнмайин бир-бирига қилса фидо жон беғараз.

Илтифот эткайлар аммо баъзи жоҳил дўстлар,
Излабон борсанг изингда бўлса ўлғон беғараз.

Лойиқи иззат бўлурсен бу сифат тузсанг равиш,
Лек борсанг ҳар макон, неъмат фаровон беғараз.

Роҳи рост деб дасти холи борсангиз эшонлара,
Равнақинг йўқ, ҳеч хабаринг олмас эшон беғараз.

Ҳурмат этмаслар авом ичра улуғ олим эсанг,
Эл азизи ким кўп айлар хайру эҳсон, беғараз.

Юртимиз халқи мубоҳоти тавозуъ таъзими,
Зинҳор алданма қилмас кўрса хандон беғараз.

Меҳнат айёмида бошдош дўстларин истар мудом,
Қилмағай ишратда ёд ҳеч дўсту ёрон беғараз.

Меҳрибондур бир-бирин кўргач қилурлар эҳтиром,
Маҳи тил учи қилурлар гийла бўҳтон, беғараз.

Заррадек қавли қарорин эътибори йўқ экан,
Завқу шавқ ила чақирмас аксар инсон беғараз.

Ваъдасин чин билма ҳар ким ваъда берса, эй кўнгул
Ваъдаға қилмас вафо ҳар бир мусулмон беғараз.

* * *

Кўнгулким ғам туни ҳоли паришондур, нечук қилсун,
Иши то субҳидам фарёду афшондур, нечук қилсун.

Иложи йўқ ҳазин ўлмоқдин ўзга зор кўнглумни,
Аниси дарду ғам, андуҳи хирмондур, нечук қилсун.

Юроким таън ўқи бирла жароҳат бўлмайин нетсун.
Дамодам мубталойи тийғи ҳижрондур, нечук қилсун.

Кўран чоғда қилур юз нозу жилва нотавонларға,
Фироқингдин асиру доғи ҳижрондур, нечук қилсун.

Асири ишқу гулшан сайри бирла табъи очилмас,
Ғамингдин хаста кўнглум ғунчадек қондур, нечук қилсун.

Таҳаммул қилди жон кўнглумни шўру можаросиға,
Амири ҳусн бу мулк ичра султондур, нечук қилсун.

* * *

Булбули зорам, қўнарға бир гулистон истарам,
Бу гўзалларни на айлай, кўйи бўстон истарам.

Ошиқам, эй дўстлар, жонимға жонон топмайин,
Жона жонон бўлғали жонимға жонон истарам.

Ёрсиз жаннатға кирсам, зулмату зиндон эрур,
Нола афғон тортибон бир моҳи тобон истарам.

Ёрсиз ёйдек бўлуб қолдим, ажаб беморман,
Писта лаълидин анинг дардимға дармон истарам.

Юз ўгурдим бевафолардин баче безорман,
Бовафоу бомурувват чашми мастон истарам.

Беҳаё, бешарм маҳваш кўп, кўнгул севмас они,
Тозау тар гулбадан зулфи паришон истарам.

Гар топилса бир мувофиқ табъ нигор, эй дўстлар,
Мен Фақир тун-кун они бўлмоқға меҳмон истарам.

* * *

Ҳеч ким, ё раб, менингдек дилпаршон бўлмағай,
Даҳр аро комин тополмай дийда гирён бўлмағай.

Дўст жонлардин ҳамиша яхшилиғ айлаб умид,
Бас ёмонлиғлар кўруб, тун-кунлар ҳайрон бўлмағай.

Аксари авқот нодонларға бўлдим ҳамнишин,
Ҳеч кишининг бу жаҳонда дўсти нодон бўлмағай.

Ёки бўлса нозанинлардин бириға мубтало,
Раҳмдил бўлғай у маҳваш, номусулмон бўлмағай.

Жумла мўъмин мақсадин бергай икки олам аро.
Мен Фақир ҳам шул қаторда соҳиб армон бўлмағай.

* * *

Шифталиғдин ҳоли зоринг қилма ҳар жонона шарҳ,
Дема сирринг норасо ҳар кўдаку ўғлона шарҳ.

Ёки дўсти жон билиб, ҳар аблаҳа розинг дема,
Гар десанг доноға де, ҳеч айлама нодона шарҳ.

Дўсти жонинг бўлса ким кўп имтиҳон этмак керак,
Содалиғдин қилма аҳволингни ҳар инсона шарҳ.

Тоза дўстингга ҳама ҳолинг демак айни хато,
Бўлса бошдош баъзи ҳолинг айла дўсти жона шарҳ.

Ёру дўстингга етар-етмаслигингдин ранжима,
Рўзгоринг шиддатини этма ҳеч меҳмона шарҳ.

Дунёдин ранжу ситам етса, қутулмоқ истасанг,
Мундоғ ҳолинг эт хороботию бир мастона шарҳ.

Ёки топғил чун ўзингдек дардманд ўлғон киши,
Айлагил дарди дилинг ул соҳиби армона шарҳ.

Нотавонлиғдин дам урма нокасу номарда ҳеч,
Илтимосинг бўлса ҳарна қил сахий мардона шарҳ.

Кун-бакун етса халойиқдин сенга жабру ситам,
Ҳар кима дод этма, арзинг айлагил султона шарҳ.

Гарча султон адл ила бу додинга етмас эса,
Йиғлағил тунлар туриб, зори қилиб субҳона шарҳ.

Роҳи ҳақни топмайин бўлсанг хазину номурод,
Қил фақирлик пеша, дилдин айлагил қуръона шарҳ.

* * *

Юртимизда ибтидон рағбати хон бўлди печ,
Сўнгра кам-кам, йил-байил машҳури даврон бўлди
печ.

Шоғил ўлдилар биносиға сипоҳилар бари,
Сўнг фақиру ағниё байтида чандон бўлди печ.

Қосиб аҳли доғи қилдилар бино юз шавқ ила,
Баъдазон шуҳрат топибон қалъа-ёбон бўлди печ

Бул ажойиб мадраса, масжид бино қилдурса ким
Айш учун онларда ҳам беҳад намоён бўлди печ..

Шаҳр халқи ҳар йил айларлар иморатлар баса,
Бир-бирисидин кўруб, кўнглида армон бўлди печ.

Аксари халқ тоза жойин йиқдурурлар печ учун,
Биткариб олгонлара чун боғу бўстон бўлди печ.

Рашк ила кўп нотавонлар қарз этиб айлар бино,
Лек сипоҳи-ю тавонгарларга арзон бўлди печ.

Қосибу мулло, авом, фақру гино, шоҳу гадо,
Хоҳиши кофир, жуҳуд, жумла мусулмон бўлди печ.

Бил муҳол эрди қадимғиларға лой тандурча ҳам.
Энди жўмард аксара инсонға осон бўлди печ.

Бу сифат таърифа лойиқдурки, роғибдур ҳама,
Айшу ишрат истағанлар роҳати жон бўлди печ.

Эҳтироз эткан киши камдур жаҳон айвонида,
Бал хусусан қаррилар дардига дармон бўлди печ.

Етса қудрат, кошки қилсанг, бино зийнат била,
Нозу неъмат бешумор бўлса, ободон бўлди печ.

Келса бетаклиф маҳбубул-қулублар субҳу шом,
Бўлса бу янглиғ ҳамиша чун гулистон бўлди печ.

Нозанинлар гул юзидин етса равшанлиғ анга,
Бас на армон, йўқса базм аҳлиға зиндон бўлди печ.

Мунча тавсиф этдинг, аммо йўқ ўзингда, эй Фақир,
Қил бино бирин сенам, беҳадду поён бўлди печ.

* * *

Бонг урди инқилобот, мазлум эли уёнди,
Гўстарди қудратини, дарё киби тўлонди,
Зулм аҳли хаста бўлди, ўз қониға бўлонди,
Амри қудурат итти, жонлар жонға улонди,
Зулмат замони, дўстлар, ғазаб ўтиға ёнди.

Биродарлар, кетурди ўртоқ Ленин саломин,
Коммунист фирқасининг меҳру шафқат паёмин,
Элға муяссар этти озодлиғ низомин,
Ёндурди, елға берди зулм аҳли хонумонин,
Зулмат замони, дўстлар, ғазаб ўтиға ёнди.

Ўртоқ Ленин демушким: бас, энди қўзғолинглар!
Бу тахту салтанатни йиқинг, гўрга тиқинглар!
Обод этинглар элни, дадил олға юринглар!
Эл майлиға иш айлаб, бахт амсолин қуринглар!
Ваҳшат замони, дўстлар, ғазаб ўтиға ёнди!¹

---

¹ Хоразм инқилобидан кейин ёзилган шеърларидан. «Югурум» тўплами, Хива, 1923, 60-бет.

* * *

Қозию муфти, аълам,
Бир-бирга бўлди ҳамдам.

Кесар мазлум бошини,
Тўкар қонин дамо-дам.

Адлу инсоф йўқолди,
Дорларга тўлди олам,

Хор ўлди ит, пишакдин,
Бечора насли одам.

Тийри ситам ёғилмиш,
Мардум бошига ҳар дам.

Фатво берибдур аълам,
Эл моли бўлди ғорат.

Қозиға қилса арз эл,
Қолур доғи қиёмат.

Ғавғони муфти қилғай,
Сўнг солғуси аломат.

Гар сенда бўлса юз жон,
Қолмас бири саломат.

Тийри ситам ёғилмиш,
Мардум бошиға ҳар дам.

* * *

Жоҳилу фосиқ шарорат аҳлининг сардафтари,
Феълу атворинда мундиндур бaсе адно эшон.

Гоҳ мактабдор, гаҳи ҳофиз, гаҳи сўфидур ул,
Гоҳ қавмин йиғибон, жаҳр айлаюр ғавғо эшон.

Гоҳ чекар сурат, гаҳи эллар кезар,
Топса мухлис масхарабозлик қилур ифшо эшон.

Гарчи дерлар, катта мулло, асли Иблисдур ўзи,
Сурати бўлса нуроний, сифати расво эшон.

* * *

Билингким, тоза даврон жарчисидур янги мактаблар,
Жаҳолат қасрини ҳам бузғусидур янги мактаблар.

Агарчи мадрасалар фисқу бидъатга макон эрди,
Вале илму ҳунарлар партавидур янги мактаблар.

Ўн-ўн беш йил ўқубон ҳам ёзолмас эрди исмини,
Ўн ойда бас саводхон этгусидур янги мактаблар.

Башар иқболу бахти манзилига етказур, албат,
Ўқусоқ сидқи дилдин, элткусидур янги мактаблар.

МАСНАВИЙ

Кичикликдин тушуб бошимға кулфат,
Замоне бўлмадим беранжу меҳнат.

Ишим бекаслик ичра бўлди мушкил,
Муродим бўлмади ҳеч ишда ҳосил.

Кўнгулда кун-бакун ҳар турли қайғу,
Мудом яхти жаҳон кўпга қоронғу.

Неча йил ғамға бўлдим мубталолиқ,
Фароғу айшу роҳатдин жудолиғ.

Гаҳи ҳижрон ғами бошимдин ошди,
Фиғонимдин фалакка ўт тутошди.

Ки йўқ мен ютмаған хуноби ҳижрон,
Гараз, йўқ эрди мендек дил паришон.

Чекиб ҳар турли ҳасрат эртау кеч,
Маломатдин саломат бўлмадим ҳеч.

Менга хос эрди дойим дарду ғамлар,
Етиб даҳр аҳлидин ранжу ситамлар.

Ҳар ишдин истадим нафъ, кўрдум ашрор,
Кими дўст билдим, андин етди озор.

На хешу ақраболардин етиб суд,
Ахилар бал адулиғ қилди мавжуд.

Кима қилсам зиёфат, яхши хизмат,
Чиқиб кулбамдин этдилар мазаммат.

Бўлолмай, умр ўгуб, ҳеч ишга лойиқ.
Замон аҳлига не бўлдим мувофиқ.

Мен айлардим ҳама мўъминга ихлос,
Мени ўйнар эдилар ом ила хос.

Эдим бир нотавон аднои қори,
Бу ёронларни балки хоксори.

Десам бошдин аёқ, қиссам узунроқ,
Қи шарҳи «Шоҳнома»дин фузунроқ.

МУХАММАСЛАР

* * *

Дўстлар, бир мосиво бўлган ғарибман, найлайн,
Уртаниб, ёниб адо бўлган ғарибман, найлайн,
Юз аламга ошно бўлган ғарибман, найлайн,
Бекасу бемуттако бўлган ғарибман, найлайн,
Мисли мен бедаступо бўлган ғарибман, найлайн.

Телмуруб қолдим нетай модар, падардин айрилиб,
Йўл адошиб, ғамда қолдим роҳбардин айрилиб,
Кетдилар хешу табор бори назардин айрилиб,
Лек мен қолдим бу ерда, яхшилардин айрилиб,
Дарду ғамга ошно бўлган ғарибман, найлайн...

Утди аҳволим ҳазинлиғ бирла кун-кундин батар,
Ғамни саҳросида қолдим, бўлмишам бир муштифар,
Кўрса бедардлар бу ҳолимни кўруб айлар ҳазар,
Йиғлаюрман ҳолима, ҳардам куяр жону жигар,
Минг алам бирла адо бўлган ғарибман, найлайн.

Бу мени рози дилимни зор бўлганлар билур,
Дард кўрганлар билур, бемор бўлганлар билур,
Тийғи ғам бирла дили афгор бўлганлар билур,
Чун азиз боши жаҳонда хор бўлганлар билур,
Беқадр, бераҳнамо бўлган ғарибман, найлайн.

Мисли қақнусдек бу оташ ошёним куйдурур,
Оҳу ноламни ўти бешак забоним куйдурур,
Ҳам ёқиб жисмим юроким, устухоним куйдурур,

Балки жоним кул қилиб, руҳи равоним куйдурур,
Бас куйиб ҳам кам баҳо бўлган ғарибман, найлайин.

Тинмайин бир неча йил, куйдим бу ҳасратлар била,
Сўргали йўқтур кишим ҳеч меҳру шафқатлар била,
Ҳақ таоло ёрлиқагай аҳли тоатлар била,
Қўймагай токай мени бу жаври меҳнатлар била,
Ранги рўйим каҳрабо бўлган ғарибман, найлайин.

Гуссадин афсурдаман, бағримда қоним қолмади,
Бўлди хокистар вужудим, устухоним қолмади,
Бўлмишам эмди фано, ному нишоним қолмади,
Бу жаҳонда кўргали роҳат гумоним қолмади,
Энди дунёдин фано бўлган ғарибман, найлайин.

Ҳеч мусулмон мен каби кўнгли паришон бўлмагай,
Етмайин мақсудиға, бағри тўла қон бўлмагай,
Элга афсона бўлиб, ҳайрону нолон бўлмагай,
Телбалардек кеча-кундуз дийда гирён бўлмагай,
Ақлу ҳушидин жудо бўлган ғарибман, найлайин.

Сирри пинҳоним десам, бир ёри жоним йўқ менинг,
Дегали ҳолинг нечук, бир меҳрибоним йўқ менинг,
Найлайин девонадек, балли маконим йўқ менинг,
Чун қуши беболупарман, ошёним йўқ менинг,
Нотавон қаддим дуто бўлган ғарибман, найлайин.

Чун азалда бахту иқболим бу янглиғ бандаман,
Ношукрлик бўлмагай ҳақ қошида шармандаман,
Солим аъзоман, шукр, халқ ичра альён зиндаман,
Не юрак бирла бу дунёда қилойин ханда ман,
Тангри лутфиға гадо бўлган ғарибман, найлайин.

Эй худоё, икки оламда ўзинг пушту паноҳ,
Афв қил фазлинг била, қилган эсам ҳар бир гуноҳ,
Ушбу дунёда ҳамиша бўлди аҳволим табоҳ,
Раҳм қил мендек фақирларға, эурсан подшоҳ,
Айласанг ҳарна ризо бўлган ғарибман, найлайин.

* * *

Эй ёронлар, тийра диллārнинг зиёси чойдур,
Мажлис аҳли ишрати, завқу сафоси чойдур,
Балки меҳмонхонанинг зийнат мазоси чойдур,
Ҳар киши меҳмон чақирса ибтидоси чойдур,
Бу замона халқинингким муддаоси чойдур.

Рост фаҳм айланг бу сўзни, эл аро манқул эмас.
Ҳар сабо чой ичмайин, эл корига машғул эмас,
Чойсиз берган зиёфат эл аро мақбул эмас,
Қоса чойинг ўрта ерда турмаса, маъқул эмас,
Ижтимолар ибтидоси, интиҳоси чойдур.

Ҳар гиёи топса шуҳрат бу анинг беҳроқидур,
Ҳар азиз этмиш гиёлар саййиди офоқидур,
Йўқса нечун одам ўғли ҳар сабо муштоқидур,
Бедирам бечоралар бу чойнинг қашшоқидур.
Кеча-кундуз қайғу айлаб бенавоси чойдур.

Чойни солиб берурга бўлса бир нозик бадан,
Хўблиғ важҳидаким бошдин оёқи сиймтан,
Тишлари инжу масаллик, лаблари лаъли Яман,
Сарв қаддиға анинг қилсам фидо жон бирла тан,
Минг туман ҳар донаси, арзон баҳоси чойдур...

Бу замонлар хаста бўлса бенавоу бевалар,
Еқмағай қанду наботу шира-шарбат мевалар,
Ҳеч нима ичмас, емас чой берсангиз беҳад ичар,

Эй табиблар, бўлдингиз бекор, қилинг касбу ҳунар,
Ўлгудек бемор-касалларнинг шифоси чойдур.

Гар улуғлардин дуо олмоқ тиларсан чоқириб,
Келсалар олдига, ҳар турлук таом ҳозир қилиб,
Иззатин айлаб бажо, қўй сўйдуриб, қанд синдуруб,
Қўймасанг олдига бир кирвонка чойни келтириб,
Бу зиёфат мақсади эрмас, ризоси чойдур.

Ижтимо бермак учун қилсанг тараддуд неча кун,
Ўрта ерда аввало қилмоқ керак чойни угун,
Қоса чойнаку самовар, кўп топиб кўмур, ўтун,
Ўзга харжингни булардин сўнгра қил ҳаддим фузун,
Бу замоннинг иззати ҳам ижтимоси чойдур.

Нечалар дерлар бу чойни ижтимолар гулшани,
Қилгай истеъмол ҳама халқ — тожику, турк, армани,
Чой сотиб, бир неча қашшоқлар бўлубдурлар ғани,
Нечалар дерлар, бу чой ўлтурса ўлтурсун мани,
Мевалар, обу таомлар хушҳавоси чойдур.

Боқмас ишга киши, турғоч сабо чой қайнатур,
Ичса аззоси бўшаб, беҳол ўлуб, ёнбош ёгур,
Бил бу ёнглиғ бўлганин ўзига беҳад ҳаз билур,
Ҳар нечук бўлса зарур иш, чой ичиб сўнгра қилур,
Жумла олам фикри-зикри, мубталоси чойдур.

Бир нечалар кайф этарлар тарёку кўкнору банг,
Бил они кайфияти ҳеч бўлмағай чой бирла танг,
Ичмаса вақти хумор бўлгай киши бемору ланг,
Бўлди машҳур Балх, Бухор, Тошканд, Самарқанд,
Рум, Фаранг,
Чой деб ёниб, куйиб барча адоси чойдур.

Келса кулбангга биров оч-тўқлиқин билмас эсанг,
Нон чиқориб, синаб они, чой ичармусиз десанг,
Ё қилай нори тараддуд, десангиз, анга ясанг,
Норинин қилмай қабул, шод ўлса ул, чой дамласанг,
Тўқлиғи бас бўлди маълум, бил гувоси чойдур.

ҚИТЪАЛАР

* * *

Йиғлатиб мазлум элини кўп замонлар қон-қон,
Қон ёшидин ичди ҳаз этибон бода хон,

Меҳнат аҳли зору саргардону топмай бурда нон,
Кўп гуноҳсиз қиз, ўғиллар минг азобда берди жон,

Сиз аларга фош этибон ҳар ситамни беомон,
Оч бўридек энди увларсиз чекиб оҳу фиғон,
Навбат эмди сизга етди, йиғлангиз, қон йиғлангиз!

* * *

Эй сипоҳи, феълибад, коринг мудом озор эрур,
Чорасиз, бечора халқ сиз наҳсдин безор эрур.

Зулм тийғин тез этиб, бедод этарсиз дам-бадам,
Кечалар жон ваҳмидан қўрқиб ҳама бедор эрур.

Қайси бир манзилға етса ул қудуми наҳсингиз,
Эл тўзубон ҳар тараф бечорау бемор эрур.

ЧОКАР

Муҳаммад Юсуф Муҳаммад Ёқуб ўғли Чокар 1889 йил Хива шаҳрида туғилди ва ўша ернинг мактаб ва мадрасаларида таҳсил олди. Чокарнинг дадаси Муҳаммад Ёқуб Харрот Хоразмда жуда машҳур машшоқ бўлган. Айниқса классик куйларни ғоят мароқли ижро қилган. У, адабиёт билан ҳам қизиқиб, бўлажак шоир, композитор ўғли Юсуфнинг тарбиясига алоҳида аҳамият берди. Натижада Чокар жуда ёшлиқдан санъат ва адабиёт билан қизиқади. Ўзбек ва шарқ классик шоирлари ижодини ҳавас билан ўрганади ва ёш вақтидан бошлаб ижод қила бошлайди.

Чокар ўзбек классик адабиёти намояндаларининг илғор фикр-туйғуларини давом қилдирди. У, демократ шоир Аваз Утар билан замондош ва яқин дўст бўлган. Шу сабабдан Чокарнинг революцияга қадар бўлган ижодига мақсад ва ғоя томонидан Аваз ижодига яқин бўлган анча намуналарни кўрамиз.

Хоразм халқ революциясини Чокар хурсандлик билан кутиб олади. Совет давлати ва Ленин партияси ғояларини тарғиб қилғувчи жўшқин шеърлар ёзади. Революциянинг дастлабки йилларида Чокар айниқса маориф соҳасида актив ишлайди. Революция натижасида Чокарнинг ижоди, айниқса, санъат соҳасида жуда ҳам ривож топади. Чокарнинг ташаббуси билан Хивада музика техникуми — интернат ташкил этилади. Чокар унинг директори бўлади ва дарс беради. Ўша йиллари Чокар Хоразм халқ музыкаси ва классик куйлар асосида иккита асар ёзади. Унинг «Қисқача Хоразм музика тарихи» асари 1925 йилда Москвада нашр этилди. Кейин Чокар Самарқанд ва Тошкентда ишлайди. Музика соҳасида миллий кадрларни етиштиришда унинг хизмати алоҳида эътиборга сазовор. Ҳозирги машҳур ўзбек совет композиторларининг анчагинаси Чокарнинг шогирди бўлиб,

унинг бой билими ва тажрибасидан фойдаланганлар. Чокар давримиз меҳнаткашларини социализм қурилиши вазифаларига сафарбар қилувчи юздан ортиқ қувноқ, жўшқин куйлар яратган. Уларнинг кўпи бу кунга қадар радио ва телевидение программаларида ижро этилади. Чокарнинг хизматларини тақдир этиб Ўзбекистон ҳукумати унга «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби» фахрий унвонини берди. Чокар 1952 йилда Тошкентда вафот этди.

Қуйида келтирилган намуналар Шарқшунослик институтидаги Чокарнинг ўзи томонидан ёзилган девонидан ва «Юғурум» тўпламидан олинди.

Уртадин унган пул бузуқ ўғлон, ҳарамлар масрифи,
Бор аларда шул сабабдин ҳовли, боғ неча таноб.

Жаҳлу ғафлат кечасида ўткусидур умримиз,
Маърифат нурунгни сол бизларга ҳам, эй офтоб.

Мулку миллат, ваҳ, нечук тапғай тараққий, Чокаро,
Бўлсалар иш бошида зулм аҳли ошуби давоб.

* * *

Зоҳидки, ўзи либоси малла,
Ўғриға шерикү ғара далла.

Доим қилур ишқ элин шикоят,
Лек эғнида малла, бошда салла.

Қайд эткали барча олам аҳлин,
Макри тузоқин қурар чу жалла.

Йўқдур юзи узра қатра қони,
Ким совуқ эмасдур ўйла чилла.

Ғавғосидин они бошлар оғрийдур,
Йўқ даҳр аро андоғ эчку калла.

Жоним совумаски они қилсам
Чопиб қилич ила икки палла.

Фосиқ ишин айлагуси, Чокар,
Зоҳидки, ўзи либоси малла.

* * *

Насихат манга берма, эй лода шайх,
Қилиб беҳуда сўзлар, омода шайх.

Риё бирла оздурғали халқни
Езарсен сув устига сажжода шайх.

Тамаъ ағниё ҳолидин қилғали,
Неча ҳийла кўргузгунг, эй сода шайх.

Маломат қилурсан мудом ишқ элин,
Агарчи ўзинг хумсаи мода шайх.

Эмас салла бошингда ушбу лечак,
Муаннас каби суратинг, мода шайх.

Дуо айлагунг макр ила қўл очиб,
Ҳар одамни кўрсанг, ҳаромзода шайх.

Бу феълингни кўрган киши, сўрғуси
Чу Чокар кетингга босиб хода шайх.

* * *

Кўбдур ушбу жаҳон ичра фузало,
Ҳайфким, бўлмиш алардин вале авло жуҳало.

Жуҳало хайли агар топса бу янглиғ иззат,
Ваҳ, нечук кечгусидур даҳр аро ҳоли уқало.

Уқало хизматиға боғла белингни маҳкам,
Хосил ўлғай сенга бу йўл аро касби кумало.

Кумало хайлиға лозим қилибон юрта дуо,
Билса даҳр аро не дур вузароу вуқало.

Вукалоу вузароларға муносибдур бу,
Айламай зулм раоёғаки бўлмоқ удало.

Удало бўлса киши, рози бўлуб ондин ҳақ,
Келмагай чархдин ҳаргиз они бошиға бало.

Амният жойи эмасдур бу жаҳон, эй Чокар,
Эртароқ айласанг эмди хуш эрур азми жало.

* * *

Оҳким, ҳардам насибамни фиरोқ этди фалак,
Зулм ила ул нозанинимдин йироқ этди фалак.

Бир париваш ишқиға мафтуни зор айлаб мани,
Фурқат ўтиға бу жоним ихтироқ этди фалак.

Ишқ элига гўйё қилмоқда жавр ила ситам,
Ёр ила, ваҳ, кеча-кундуз иттифоқ этди фалак.

Не ёмонлиғ айлаб эрдуқ ҳаққиға, оё, анинг
Мунча бизга, дўстлар, кийну нифоқ этди фалак.

Хаста кўнглум коми мақсудини вермай бир нафас,
Гирядин кўз ёшими андоғ булоқ этди фалак.

Кўйида ағёри бадкирдордин, ваҳ, найлайн,
Доимо емак насибамни таёқ этди фалак.

Ёр оллиға бориб Чокар нечук арзин десун,
Тешаи зулм илаким, пойин чўлоқ этди фалак.

* * *

Дариғо, бұлмайин олам тарийқи зиндағониға,
Бад ишлардин халал еткурдим айёми ҳавониға.

Чекиб дунёи дун изида беҳад ранж ила меҳнат,
Вафо қилмоқ йўқ эркан, билмадим, дунёи фонийға.

Ўзимдин ғофил айш асбобини бир умр қилдим жамъ,
Ки барҳам урди гардун сўнг бисоти комрониға.

Бино қилмоқ хатодур қасру айвон, сўнг бўлур
вайрон,
Не лозим рахт ташлаб бу маҳалли корвониға.

Жаҳоннинг шаҳлиғиға ҳасрат этма, эй кўнгул,
таҳқиқ
Ки шаҳлиғ одидин йўқ ўзга бу шуғле шабониға.

Неким аввалда қисмат бўлса бўлмасдур зиёду кам,
Ало эй нафс, қониъ бўл қазойи осмониға.

Бу гулшанда вафо йўқ, шаҳд этиб булбул киби
Чокар,
Қафасни синдиру элт ўзни боғи беҳазониға.

* * *

Менга раҳм этгил, эй ёри ягона,
Ки ҳажринг шиддати еткурди жона.

Қачон десам сенга ҳоли харобим,
Қулоқ солмай, қилурсен юз баҳона.

Фароғат бўлмадим бир лаҳза ғамдин,
Илоҳи келмагай эрдим жаҳона.

Вафо йўқдур жаҳон дилбарларида,
Анга дил берманг, эй аҳли замона.

Тузуб созингни, кел базм ичра мутриб,
Уқуб гоҳи ғазаллар ошиқона.

Насими субҳ, борсанг кўйи сори,
Менга ул ёрдин еткур нишона.

Юзинг шавқи кетурди фурқат ичра,
Ҳазин Чокарни булбулдек фиғона.

* * *

Дилбарлар айлаб жилвалар ҳуснига ҳайрон қилдило,
Шавқида булбулдек ишим фарёду афғон қилдило.

Муҳлик фироқи даштида чун ўлгудек беморман,
Доруш-шифойи васлидин не анга дармон қилдило.

Ёқмоқ учун рашк ўтиға мен зору маҳзун бағрини,
Бўса дамо-дам лаълидин ғайриға эҳсон қилдило.

Гулдек юзини ёшуруб мушкин сочини остида,
Ёғду жаҳонни сарбасар кўзимга зиндон қилдило.

Лутф ила боқмай бир нафас ошиқларининг ҳолиға,
Ҳижрон қаронғу шомида чашмини гирён қилдило.

Зулфини печин тарқатиб, ораз уза юз ноз ила,
Фурқатда Мажнундек баса ҳолим паришон қилдило.

Дилдордин айру эди чун масканим байтул-ҳазан,
Чокар, бу тун базмим келиб, рашки гулистон қилдило.

* * *

Ул ёрима иш жафо бўлубдур,
Ағёр элига вафо бўлубдур.

Юз дўндуруб ишқ элидин ҳар дам,
Ғайр аҳлига ошно бўлубдур.

Зоҳидни насиҳатини тутманг-
Ким, анинг иши риё бўлубдур.

Тарк эткум они не янглиғ ишқин,
Кўнглим аро меҳри жо бўлубдур.

Тўймас кўзинг ичмак ила қоним,
Билмон анга не бало бўлубдур.

Қошинг қиличи била саросар,
Бағру юрагим яро бўлубдур.

Чокар сари боқғач олди ҳушин,
Кўзинг не бало қаро бўлубдур.

* * *

Қалтирарман совуқдин ўйла қамиш,
Не бало бўлди совуқ ушбу қиш.

Сарвдек қоматимни қилди хам,
Ман эмас якка, барча мандек эмиш.

Бош чиқормай ҳама ўз уйидин,
Эл аро бўлди қатъ бориш-келиш.

Кору борини тарк этиб барча,
Ўт бошида исинмоқ бўлди иш.

Яхши бу қишда қўй гўштидин
Пишуруб есалар кабоб неча чиш.

Бир-биров бирла гаҳ калом этса,
Оғзида тил бўлур тўнгуб чун тиш.

Ўт бошида муқим ўлуб доим,
Зинҳор чиқмағил, Чокар, тиш.

* * *

Қиш ичра оташхонада бўлғуси, ваҳ, не хуш, олов,
Тенги насиб этса анинг ёнида гар ёғли палов.

Ул ойни ҳажри даштида олди мени ғам лашкари,
Қуршаб бори атрофими ҳар дам ғирев айлаб чу ёв.

Вуслат кунининг ишрати ёдимға тушгач, айлагум
Фарёду афғон, кўрса гар булбул ани бўлғай соқов.

Таъриф этарсизлар менга, эй ким семуз қўй гўштини,
Комимға андин ҳам лазиз ўлғуси, бўлса гўшти ов.

Чун оқ соқол ўлдинг, келиб ҳушингға, эмди тоат эт,
Бу ким хазондиндур асар тушса гиёҳ узра қиров.

Раҳшингни сўрдинг қасд этиб қатлимға, эй зебо
санам,
То етмагунча бошими устиға, ҳеч чекма жилов.

Ишқинг ўтидин ёнмасун Чокар дилу жони нечук,
Ким тоб келтурмай ёнар, тушса шарор, албатта, қов.

* * *

Ноз отини ўйнатиб чобуксуворим бу кеча,
Келди кулбам сори англаб изтиробим бу кеча.

Не хуш ул бахту саодат меҳр ойини била,
Келса мумтоз эткали ишқ ичра ёрим бу кеча,

Асрайолмон зор кўнглум ичра ишқин келмаса,
Маҳрами рози ниҳону ошкорим бу кеча.

Муддати нўш этмайин махмур эрурман, соқие,
Сен бериб бир коса май, тарқат хуморим бу кеча.

Ўлғон эркан не анга мониьки билмон келмади,
Ваъда айлаб эрди борғум деб нигорим бу кеча.

Булбулосо оҳу афғон айлагум субҳу масо,
Ҳолима раҳм айлагай деб гулғузорим бу кеча.

Ўйнатиб қошу кўзин нозу тағофуллар била,
Ақлим олди қўймайин сабру қарорим бу кеча.

Келса пинҳон ғайр элидин базмима ул нозанин,
Сарф этар эрдим йўлиға йўқу борим бу кеча.

Оразидин айлабон Чокар ҳижобин муртафе
Ул париму равшан эткан шомин торим бу кеча.

* * *

Жисм ичра жонни мен нетай, бу кеча жоно бўлмаса,
Илмас кўзимга ҳеч нима ул моҳи сиймо бўлмаса.

Яксар қоронғу бўлғуси кўзима бу ёруғ жаҳон,
Базм ичра бир дам юзи хуршиди осо бўлмаса.

Хушдур базе аҳбоб ила базм айламас субҳу масо,
Онлар дилида ёрдин ўзга таманно бўлмаса.

Мажлисга дохил айламанг ул кимсаким олам аро,
Бир гулбаданни ишқига мафтунни шайдо бўлмаса.

Чин ошиқ эрсанг ул киши зоҳид сўзига алданиб,
Ишқ аҳли бирла базмаро гар бода паймо бўлмаса.

Гам хайли бошимдин мени, ваҳ, не сифат бўлғуси
Базм ичра май бермакка бир моҳи дилоро бўлмаса.

Йўл бермади васл ичра, эй Чокар, неча жаҳд
Яхши эди гар даҳр аро ағёр пайдо бўлмаса.

* * *

Ул пари ҳажридадурман зору ҳайрон, эй табиб,
Не бўлур қилсанг мени дардимға дармон, эй табиб.

Тинмайин ул ой висолиға туну кун кўзларим,
Фурқат ичра тўккуси ёш ўрниға қон, эй табиб.

Бир замон меҳри вафо расмини бунёд айлабон,
Холи зорим сўрса қолмас эрди армон, эй табиб.

Шўхларда йўқдурур ишқ аҳлиға раҳм айламак,
Қимки раҳм айлар деса, албатта, ёлғон, эй табиб.

Истабон ул ой висолин кеча-кундуз даҳр аро,
Айларам булбул каби фарёду афғон, эй табиб.

Ҳажр водиси аро ўлмакка етдим, оҳким,
Лутф этиб келмас эса кулбамға жоно, эй табиб.

Ҳар замон юз минг туман жавру жафо изҳор этиб,
Айлаган қаддин дуто Чокарни ҳижрон, эй табиб.

* * *

Қилмас тараҳҳум ҳолима, ваҳ найлайн, ул гунча
лаб,
Кун-кундин афзун айлабон мен хастаға қаҳру ғазаб.

Лайливашимни ишқида, эй дўстлар, олам аро—
Қолса, ажаб эрмас, агар мен телбага мажнун лақаб.

Ушшоқ элига, зоҳидо, қилғунг насиҳат дам-бадам,
Ургангин онлардин келиб сен доғи панд ила адаб.

Жонбахш лаъли бергуси ўлган танимға тоза жон,
Гар кўзларидин бир қиё эрса мамотимға сабаб.

Ҳижрон қаро шоми аро айлаб фиғону нолалар.
Бу зори маҳзун қилғуси базми висолингни талаб.

Қилсам тазарруъ ҳар неча боқмас даме аҳволима,
Бўлмиш азалда қисматим чекмак баса ранжу тааб.

Заҳри фироқин нўш этиб юргум дамодам, Чокаро,
Базми васлида ичар ағёр эли жоми тараб.

* * *

Нигорим бўлғоли оламда пайдо,
Бўлубман ҳуснига мафтуну шайдо.

Жафо чекмак ишимиздур туну кун,
Қилиб беҳуда ёр ишқин таманно.

Басе лаб ташнаман, қилсанг лабингдин—
На бўлғай мен ҳазинға бўса эъто.

Юз очиб, қил қаро кулбамни равшан,
Вафо расми била, эй моҳ сиймо.

Танимдин жоними олмоққа, эй гул,
Эрур киприкларинг ўқ, қошларинг ё.

Рақиб аҳлига раҳм этма, кул ўлди.
Ёниб рашк ўтиға жисмим саропо.

Фироқинг даштида ўлғуси Чокар,
Қарам қилмас эсанг ҳолиға, жоно.

* * *

Кўзларингни кофирига кофиристон бандадур,
Лаъли жонбахшинг сўзига шаккаристон бандадур.

Оразингни ламъасига, эй парилар сарвари,
Даҳрга берган зиё хуршиди рахшон бандадур.

Маҳвашим лаълига ҳар дам тинглангиз, аҳбобким,
Юз туман тортиб хижолат оби ҳайвон бандадур.

Бошида бўлгон паришон кокули мушкинига,
Даҳр боғи ичра яксар сумбулистон бандадур.

Бўйла наққоши азал халқ айлаган рухсорингга,
Қасри жаннат ичра бўлгон ҳуру филмон бандадур.

Чокаро, субҳу масо қилгон фиғону нолангга,
Мунфаиллиғдин бари қумрии нолон бандадур.

* * *

Соқиё, тутғил менга мажлисда жон оро қадаҳ,
Токи махмуридин этди волау шайдо қадаҳ.

Ҳар замон мен телбага юзлангуси кўп дарду ғам,
Бўлмаса гар базм ичида ўйлаким ҳамто қадаҳ.

Не қилай мен зори маҳзун ёрни, эй дўстлар,
Маҳфил ичра бўлмаса токим сипеҳр осо қадаҳ.

Ичмагумдир ўзгадин ҳаргиз мани маҳзунким,
Дайр аро гар бўлмаса, ул дилбари тарсо, қадаҳ.

Манъ қилма бу жунун ичра мениким, зоҳидо,
Жоними олғусидур маъшуқ охир ё қадаҳ.

Фурқат ичра қолмишам, на бўлгуси, эй муғбача.
Раҳм этиб мен хастаға, берсанг даме аъло қадаҳ.

Чокаро, тинмай бу ёнглиғ оҳу фарёд айлама,
Қилгуси охир сени даҳр аҳлиға расво қадаҳ.

* * *

Жаҳонда яшай олмас ҳеч миллат илму урфонсиз,
Анингдекким туралмас ҳаётда жисм ила жонсиз.

Маорифдур жаҳолат дардининг дармони, фаҳм айланг,
Фанолиқ ётгонидур бўлса ҳар бир дард дармонсиз.

Илмсиз кимса бойларга бўлуб қул, ўткарур умрин,
Илм аҳли кишига бўлмағай муҳтож ҳам нонсиз.

Биза бўйла эзилмоқ қайғу ғамлар жаҳлимиздандур,
Ўқусак илм олур эрдук, биз ҳам оламда армонсиз.

Нега бизда эмас мактаб, товонгар аҳли роҳатда,
Олар хоҳиш илмдин бизга қайғу юзланиб сонсиз.

Беринг фарзандингиз мактабга, Чокарни сўзин
тинглаб,
Жаҳонда яшай олмас ҳеч миллат илму урфонсиз.

* * *

Билинг қадрин ташаккур бирла роҳат жона ҳуррият,
Башарликда муносиб бўлмоқ ҳар инсона ҳуррият.

Халос айлаб бу золим мустабидлар зулми бандидин,
Бизи ўткарди маҳбусхонадин бўстона ҳуррият.

Қачонга тегри юргунг мустабидлардин бўлуб хавф,
Алардин қўрқмайин кўнгул мардона ҳуррият.

Бу ҳурриятга барча қаҳрамонлар жон фидо қилди.
Алардин келди биз зулм остида қолғона ҳуррият.

Йўқ эмди бир-бировга зўрлик аввалгидек ҳаргиз,
Кетурди мустабидлар хайлини афғона ҳуррият.

Совет аскарларин етқач қудуми шаҳри Хивақга,
Асар қолмади ғамдин, тарқади ҳарёна ҳуррият.

Биродарлар, сизни қутқорди Чокар ҳам асирликдин.
Билинг қадрин ташаккур бирла роҳат жона ҳуррият.

МУХАММАСЛАР

Навоий ғазалига мухаммас

Биҳамдиллаҳ, мени ошиқ қаторидин ҳисоб айлаб,
Ерутмоқға кўзум рухсоридин рафъи ниқоб айлаб,
Кўнгулда не эса комим берурга иртиқоб айлаб,
Тун ақшом келди кулбам сори ул гулрух элитоб
айлаб.

Хироми суръатидин гул юза хайдин гулоб айлаб.

Олуб сабру қарорим нозир ўлғач кўзга ул дилбар,
Қуёшосо юзи шавқида қилди заррадек музтар.
Сабоҳат авжида эрди узори чун маҳи анвар,
Қилиб мужгонни шабравлар киби жон қасдиға
ханжар,

Белиға зулфи анбарборидин мушкин таноб айлаб.

Олиб бурқаъ узоридин, юз очиб базмима кирди,
Мани ишқ аҳлидин сийлаб муҳаббат силкига терди,
Муродим рўзу шаб, юз шукур, онинг вуслати эрди,
Қулуб ўлтурдию илгим чекиб, ёнида ер берди,
Такаллум бошлади, ҳар лафзини дурри хушоб айлаб.

Манга ҳижрон аро бўлғон эди байтул-ҳазан маскан,
Кўзумға тийра эрди сарбасар бу олами равшан,
Деди сўргач бу ҳолим лутф ила ул орази гулшан,
«Ки эй зори балокаш ошиқим, менсиз нечуктурсан?»
Мен ўлдум лолу айта олмадим майли жавоб айлаб.

Хуморим фаҳм этиб ҳижрони ичра ул пари билди,
Аён айлаб вафо расмини бу дам, кўзига илди,

Қуёш осо хиром айлаб чу қаршу ёнима келди,
Чиқарди шишаи май доғи бир соғар тўла қўйди,
Ичиб тутди менга юз навъ ноз осо итоб айлаб.

Деди, эй зор, қилмасман сени бирдам йироқ кўздин,
Бериб васл ичра сансиз бўсалар лаъли лабу юздин,
Манга ҳосил бўлуб айши тараб беҳад ҳамул юздин
Ичиб, фарёд этиб туштум аёқиға, боруб ўздин,
Мени йўқ бодаким, лутфи анинг масти хароб айлаб.

Бўлуб васли муяссар, Чокаро, ул ёрни ботроқ,
Тараб жомини доғи базм аро нўш айлаб ўлтурмоқ,
Гаҳи ўздин кетиб беҳуд тушуб ер узра чун туфроқ,
Аниким элтқай васл уйқуси ишрат туни мундоқ,
Навоийдек нетар то субҳи маҳшар тарки хоб айлаб.

Навойй ғазалига мухаммас

Фарқ қилмаслар шарият йўлини гумроҳлар,
Айлабон журму гунаҳ тинмай куну бегоҳлар,
Тутмас ҳеч парво алардин зуҳду тоатхоҳлар,
Улки солғай шуъла аъзосига ўтлуғ оҳлар,
Қайда билгай куймакин зарбафт кийган шоҳлар.

Токи ошиқ бўлмайин ошиқни кўзга илмагай,
Дилбарини кўйнда мажнун мисоли елмагай,
Ғаҳ-ғаҳи лайливашим чашмини ашқин селмагай,
Бағридин қон томғучи ушшоқ захмин билмагай,
Тигидин қон томғучи бераҳм олий жоҳлар.

Бидъат ишлардин тун-кун айладим парҳезким,
Восил ўлғайман дебон васлиға ёрим тезким,
Чун ул ой ҳажрида чекдим ғам ҳалокангизким,
Шиддатин Фарҳод қилгай фаҳм, йўқ Парвезким
Дардни хокийлар англар, йўқ фалак даргоҳлар.

Оз қолибдур зиндалик паймонаси ваҳм тўлғали,
Етди чун умрим гули ғам сарсаридин сўлғали
Зор жисмимдин ётиб ҳажр ичра жон айрилғали,
Жону кўнглум кирдилар ғам даштиға гум бўлғали,
Ман ҳам эттим азм, чун азм эттилар ҳамроҳлар.

Фоқаларға ағниёлар қилмай ихсон ўлтурур,
Қайда ихсон, балки жавр айлаб фаровон ўлтурур,
Нечани қашшоқлик бирла ғами нон ўлтурур,

Бўлсалар оғаҳки, бир ғамгинни ҳижрон ўлтурур,
Фикр этар ҳолиға ҳижрон дардидин огоҳлар.

Ёр ҳижронида тинмай нолаи оҳим недур,
Ғайр элидин васлиға етмоқда кўтоҳим недур,
Андин айру дарду меҳнат унсу ҳамроҳим недур,
Ваҳ, не билғай ҳажр занжирида дилхоҳим недур,
Халқа урғон-базм айши даврида дилхоҳлар.

Ҳусн элиға фурқат ичра мубталолар фикри йўқ,
Ҳам расо аҳлиға, Чокар, норасолар фикри йўқ,
Порсоу зуҳд элиға ашқиёлар фикри йўқ,
Эй Навоий, шоҳларға чун гадони фикри йўқ,
Айлагил сен тенгри даргоҳига шайъанлиллоҳлар.

МУТРИБА

Саломат Парда қизи Мутриба 1894 йилнинг 20 августида Каттақўрғоннинг Қаландархона маҳалласида мактабдор мулла оиласида туғилди. 12 ёшида қизлар мактабини битиргач, мустақил мутолаага берилди. Адабиётга меҳр-иштиёқи зўр бўлган ёш Саломат Навоий, Ҳофиз, Бедил каби улуғ шоирлар ижодини ўрганди. 14—15 ёшидан бошлаб, устози Ҳакима ёрдамида шеър ёзишга киришди. 16 ёшида уни мусофир бир муллага узатдилар. Биринчи жаҳон уруши бошланиши биланоқ юртга вабо тарқалди. У Мулла Парда оиласига ҳам оғир кулфат ва мусибатлар келтирди. Болалигидаёқ онадан етим қолган Саломат 1915 йилнинг икки-уч ойи давомида вабо ва очлик туфайли бувиси, отаси, сингиси, ниҳоят, эридан ажралиб, уч гўдағи билан ёлғиз қолди. У эрта саҳардан кеч оқшомгача бировларнинг хизматини қилиб қаноат ва машаққат билан кун кечирди.

Жаҳон уруши туфайли келган офат ва касалликлар, қимматчилик ва мусибатлар халқнинг кўзини очди, уни золимларга қарши курашга отлантирди. Уруш машаққатларини бошидан кечирган шоира ҳам ундан кимлар манфаатдор эканлигини зийраклик билан сеза олди:

Аввалда отни олди, кейин мардикор солди,
Қим қилмади қабули, не-не балога қолди...
Тушти эл ичра ғавго, жамъ бўлди шаҳру саҳро,
Ёғдурди ўқ ҳаводин, бир неча ўлди андо...
Қамалди қанча одам, минг-минг десам эрур кам,
Кетди шу кетганича, бедому бедарак ҳам.
Ҳар кимда бўлса пўл кўп, қолди алар қутулуб,
Бечора камбағаллар кетти бари сотилуб.

(«Эй дўстлар, на бўлди»).

Умуман оғир шароит Мутрибани ҳаётга танқидий муносабатда бўлишга ўргатди.

Халқни биринчи жаҳон урушининг машаққатларидан, феодал-колониал тузумнинг азоб-уқубатларидан озод этган Улуғ Октябрь барча меҳнаткашлар қатори Саломат опа оиласига ҳам бахт ва шодлик келтирди. Энди унинг ижодида янги оҳанглар жаранглай бошлайди.

Инсоний муҳаббатни улуғловчи асарлари билан адабиёт майдонига кириб келган шоира ижодида кейинчалик ғоят катта социал-сиёсий масалалар асосий ўринни эгаллайди. Давримиз билан ҳамнафас бўлиб ижод қилиб келган кекса санъаткор Мутрибанинг шеърлари жўшқинлиги, замонавийлиги, халқ оғзаки адабиётига яқин содда ва маънодор услуби билан диққатга сазовордир.

Мутриба 1964 йил 7 февралда вафот этган.

УСТОЗИМ ҲАКИМА ТАЪРИФИДА

Киши билгайму йўл бир раҳнамосиз,
Очилмас ғунча булбулсиз, навосиз.

Тутуб илкимни бир пири камолий,
Киритди боғи ашъор ичра олий.

Ёғар қалбимга кўп мазмуни ашъор,
Терар завқим дури ашъори шаҳвор.

Менга назм гуллари шўх-шўх боқарди,
Шеър мазмунига маъно тақарди.

Безаб мазмун вазну қофиялар,
Тўлуб илҳом ила кўнглум қучалар.

У пири шоира—устоз Ҳакима,
Анга шогирди содиқман камина.

Анидек кўрмадим бир нуктадони,
Эди гўёки донишманд юноний.

Ёши саксонга етган олим эрди,
Менга кўп илму фанлар ёд берди.

Ёзиб бир шеър менга ул яхши атвор,
Васият айлади такрор бисёр:

— Аё жоним қизим, бўлгил саломат,
Жаҳонда кўрмагил бир зарра офат.

Умидим бул эрур, эй роҳати жон,
Давомат ёд этгайсиз бу хизмат.

Ишончим йўқ дигар, эй нуктадоним,
Анисим, мунисим ҳам роздоним.

Унутманг ҳеч бир вақт, эй намоён,
Будур матлаб, аё фарзанди жоним.

Эрурман сизга доим дўсти жоний,
Туролмасман сизи кўрмасдан оне.

Болам, ҳолим энди сизга аёндур,
Ҳамиша сиз эдингиз меҳрибоне,

Болам деб жон фидо қилдим туну кун,
Бериб таълим рамузу илм ҳамчун.

Суханвар олимим, эй қадди райҳон,
Илм бобида тенг сизга Фалотун.

Болам, кўнглиз эрур хуршеди ховар.
Жаҳон моли тасаддуқ садқаи сар.

Яшанг оламда кўп, эй моҳи тобон
Рамузманди ақлли тоза гавҳар.

Мени дилхастани кўнглум қилиб шод,
Қилурсиз ҳар замон хонамни обод.

Ажойиб хулқи хуш дўсту анисим,
Ҳакима рози сиздин, эй паризод,—

Дебон ул пиразоли яхши кирдор,
Васиятлар қилибон менга бисёр.

Юмуб кўз кетди оламдин хиромон,
Ёши саксонга етган нек атвор.

МУХАММАСЛАР

* * *

Бир кун бориб эрдим басабаб кулбаи дилбар,
Ногоҳ фалак шеваси тушди менга яксар .
Тонг пайти эди, ҳар ён очилган гули анбар,
Шўх-шўх боқишиб, ер юзини этди муаттар,
Гул олдида сайр айлади ул шўхи суманбар.

Гулзор сари боргач ўшал дурри ягона,
Мендин эшитингиз яна бир тарзи фасона,
Узди неча гул шохидин ул шўхи замона,
Гул-гул ёнибон уй сариға бўлди равона,
Гулзор юзи акси била бўлди мунаввар.

Ногоҳ кўзум тушди парирўға ўшал дам,
Бошимга бало — ишқ ғами солди туман ғам,
Оҳ урдуму кўнглумга тўлуб қайғу дамо-дам,
Ҳасрат била жисмимни тутуб ҳар дами мотам,
Гул ғунчасидек бўлди бу кўнглум базе абтар.

Ким ишқ балосиға агар бўлса гирифтор,
Хоҳ ўлса ва ё қуйса, на парвойи сари бор,
Бир золими бераҳм, анга ким бўлса агар ёр,
Бир кўрмак ила бой бериб кўнглини, бўлур зор,
Бўлди бир ажаб хислат анга вожиби акбар.

Кўрмаклиги мумкин эмас ул чеҳра парини,
Юз мартаба ҳам сўз деб киши олмас маони,
Тушса ҳавас бул сўз била кўрмоққаки они,
Мутрибани бул ғамга дучор айлади яъни,
Жонимға жафо берди, сўзум айлангиз бовар.

1914 йил.

* * *

Кўруб жонон жамолини бўлубман ошиқи зори,
Кўнгулни титратур ул нозанини зулфи зуннори,
Кўзумга заррача илмам жаҳонни молу динори,
Менидек бўлмасун ҳеч ким бировни маҳви дийдори,
Хаёлимдан нари кетмас ўшал барнони кирдори.

Жамолин кўрса ҳар ким бўлғуси, албатта, девона,
Тушуб кўкдин, бўлур чўлпон унинг ҳуснига парвона,
Туролмай рўбарўсида, қамар бўлғуси ҳайрона,
Агар чиқса, хиром айлаб, боқиб мастона-мастона,
Муқаррар солғуси хуршидни кўп ташвиша рухсори.

Жаҳонда кўрмади ҳеч кимса ул ҳурилиқо янглиғ,
Ва лекин кўрса ҳам бўлган эмасдур муддао янглиғ,
Дегайлар ҳур пайкарлар:— Бу дурри бебаҳо янглиғ,
Юзи гул, сочи сунбул, қомати зеварнамо янглиғ,
Латофатда баробар келмас анга даҳр гулзори.

Сиёсат тийғи бирла қатл этарга айласа фармон,
Шаҳид айларга ҳозирдур ики жоду кўзи ҳар он,
Ики шамширдур ушшоқ элини қилғали қурбон —
Қоши бир-бирига пайваста, қаламдек қайрилиб
тушгон,
Ваё райҳони жаннат раста-раста эйни осори.

Қани Лайли билан Ширин, кўрубон лофи чашм этса,
Паридек саф чекиб оллида, ногаҳ лофи чашм этса,
Хижолатдин боқолмас ҳеч бириси, лофи чашм этса,

Хўтан оҳулари шарманда бўлғай, лофи чашм этса,
Қародур ҳажр шомидин муқаррар чашми хуммори.

Сочар нур зарра-зарра ҳар тарафга ул маҳи тобон,
Кими бошига тушса зарраси, бўлғай у саргардон,
На мушкулдур, эшитмас, ишқ эли гар йиғласа
чандон,

Тузуб атрофида саф-саф, мисоли лашкари хоқон,
Қилурға қатли мужғони, чекиб тиг чашми хунхори.

Насиб этгаймукин менга ўшал дилдор зулфини,
Кўнгул сайдини ром этган ўшал айёр зулфини,
Ўқур зоҳид эли кофир ики зуннор зулфини,
Сабо тарқатса ногаҳ субҳи дамда ёр зулфини,
Муаттар айлагай рўйи заминни мушки тотори.

Ниқоб очиб чиқар бўлса чаман сори саёҳатда,
Туролмас ҳеч киши тоқат этиб, албатта, роҳатда,
Қизил гул бош эгиб ҳайрон ўлур айни малоҳатда,
Хижолат айлагай тўтию қумрини фасоҳатда,
Такаллумда ўтар қанду асалдин шаҳди гуфтори.

Гўзаллар подшоси муниси мендек гадо бўлмас,
Кўрунғлар, лаълу зумрад қайда бўлса, бебаҳо
бўлмас,
Кими гавҳаршунос ўлса, бу гавҳардин жудо бўлмас,
Фалотун таъбдурким, васфини айтсам адо бўлмас,
Расодур зеҳни-ю, одобда хуш ҳар феълу атвори.

Бўлуб ҳижрон чўлида тинмайин овора Мажнундек,
Куюб рашк оташига кўзларим гирёна Мажнундек,
Магар фурқат аро тўлгаймукин паймона Мажнундек,
Тирикман тоқи онинг ишқида девона Мажнундек,
Эрурман ҳолатим етгунча Лайлони харидори.

Кўнгулни ҳозир этсун, шеърими дилдор ўқуғанда,
Менинг ҳолимни ёзганму, дебон ҳар ён ўқуғанда,
Фидо қил ёр учун жон, ул кўзи хуммор, ўқуғанда,
Мени ҳам ёд этиб, шод айла, бир такрор ўқуғанда,
Агар лаззатли бўлса, Мутрибанинг ёзган ашъори.

1914 йил.

(МАРСИЯ)

Шод бўлмай бул жаҳондин минг алам кўрган бошим,
Зор йиғлаб, ҳасрату армон билан тўлган бошим,
Ҳар замон юз минг балога мубтало бўлган бошим,
Марсия айтиб, ёзиб, ғам бирла кўмулган бошим,
Ўлмагимга ҳар куни юз минг ризо берган бошим.

Ғунчадек боғи жаҳонда лаҳза дам очилмайин,
Қумридек йиғлаб мудом, бир дам фароғат қилмайин,
Мен нечук бундай балога эмди рози бўлмайин,
Қуйдиму ёндим, кабоб ўлдум, вале шод ўлмайин,
Тақдиримга тан бериб, ғам бирла кўз юмган бошим.

Бул жаҳони бевафодин кўрмадим ҳеч роҳате,
Йиғлабон келдим анодин қайси кун, қай соате,
Ғуссаи кулфат била мотамда ўтдим муддате,
Очмадим ёруқ жаҳондин кўз, кўролмай фурсате,
Келди-кетди бир ғариб жоним фано бўлган бошим.

Қавму қардошим ва бир ғамхор ёрим йўқ мени,
Арзу аҳволим сўрар пушту паноҳим йўқ мени,
Мунисим, сирдош рози меҳрибоним йўқ мени,
Мисли бир девонадурман ҳеч хаёлим йўқ мени,
Уч гўдакнинг ҳолидин ҳайрону саргардон бошим.

Турмуш этдим ул азиз дилдору ғамхорим билан,
Неча вақт даврон сурубон юрмадим ёрим билан,
Зору нолон ёш қолдим неча сағирим билан.

Энг азиз арзандалардин айрилибман ғам билан,
Минг туман ҳасратда соғлиқдин жудо бўлган бошим.

Во, мани ҳасратларим асло жаҳонға сиғмагай,
Оқ урсам дуд димоғимдин самоға сиғмагай,
Нолишимдин нола айлаб, най навоға сиғмагай,
Лоладек бағрим қаро қондур, ёзувга сиғмагай,
Зор йиғлаб ўлмайн, марсиялар ёзган бошим.

Бердилар таълим менга мен билмаган ҳар кордин,
Илму одобу ҳунар, фаҳм этмаган асрордин,
Ҳар улуг олим ва комил шоири аҳрордин,
Хушсуханлик, хушқаламлик ҳамда хушатвордин,
Ҳеч бири бахтимга ёри бермади, нолон бошим.

Ул отам бирла онам фарзандга беҳад зор бўлуб,
Мен туғулганда азиз жонларидин беҳроқ кўруб,
Неча орзулар била тарбият айлаб, еткуруб,
Доимо бўлсун саломат, деб Саломат от қўуб,
Ҳар ҳунардин бохабар, бахтдин йироқ қолган бошим.

Қани ул ота-онам, аҳволим кўрса бул замон,
Ғамдин_озод айласа, қандоқ ўтар ҳолинг, дебон,
Зор йиғлаб, арзи ҳолим айласам бир-бир баён,
Шунча арзанда азизлардин қолибман бағри қон,
Ғурбат ичра нотавон, дилхаста қон ютган бошим.

Вой, юз минг войким, ўтсам бу оламдин бадард,
Ушбу фоний дунёдин ғам-ғусса тортиб беадад,
Келмагай асло анодин Мутрибадек зору фард,
Мунча ҳасратлар, ғаму кулфатлар ўткардим беҳад,
Шоира ночор айтур, бир ғариб нолон бошим.

1915 йил.

* * *

Ранжимак беҳудадур дунё ғамидин, эй кўнгул,
Ҳар нечук дардлар билан сен бўлмагил хотир малул.

Рутбан олийда эрдингмуки олмишдур магар,
Гийна қилмоқ бахт ишига оқила лозим дагул.

Қайси гулшанни кўрурсан: очилур—бўлғай хазон,
Турмағай очилди ғунча, доимо ҳеч қайси гул.

Уйлама вайронаю ҳар манзили ободни,
Сел ўтуб, обод манзиллар бўлур бирпасда чўл.

Қайда шунча одамийлар йўқ алардин бир асар,
Қим бу фоний дунёдин кетди тутубон ҳамма йўл.

Умр бир гавҳар эрур, ҳар дам ғанимат бил ани,
Мутриба, ғамлар абасдур, асли сўз маъноси бул.

1916 йил.

* * *

Эй дўстлар, на бўлди аҳволи Каттақўрғон,
Тирқираб жумла халқи, ҳар қайда бўлди сарсон.

Зулм айлабон Николай, тарқатди элга фармон,
Шаҳар ва қишлоқ қолмай, йиғдурди отни чандон.

Аввалда отни олди, кейин мардикор солди,
Қим қилмади қабули, не-не балога қолди...

Тўлланди эл бариси, қолмай ёшу қариси,
Бермоқчи бўлди қайси, қилмай қабул нечаси.

Тушди эл ичра ғавғо, жамъ бўлди шаҳру саҳро,
Ёғдурди ўқ ҳаводин, бир неча ўлди андо.

Қамалда қанча одам, минг-минг десам эрур кам,
Кетди, шу кетганича, бедому бедарак ҳам.

Ҳар кимда бўлса пул кўп, қолди алар қутулуб,
Бечора камбағаллар кетди бари сотилуб.

Бирни отасин олди, бирни боласин олди,
Ўдақлари хору зор, йиглаб онаси қолди.

Менман деган амалдор, қўрғондадур ҳукмдор,
Кетганларни асрагин, ўзинг, эй парвардигор.

Мутриба бўлди ношод, эл дардини этиб ёд,
Қачон келур бахтли кун, қачон бўлармиз озод?!

1916 йил.

БИБИ ХАЛИФАЛАРГА

Аё эй, каттақўрғонлик «азизлар»,
Ҳама «аҳли илм», эй «ёру дўстлар»,

Ёзай мен «офарин, таҳсин» этибон,
Сизларни кирдикорингиз битибон.

Ажаб расму ажаб оиндасизлар,
Ажаб феълу ажаб қонундасизлар.

Азо ё тўй, мавруд бўлса қайда,
Китобларни олиб борурсиз анда.

На бир сўз маънисин, лафзини билмай,
Уқурсизлар хато, маъзини билмай.

Азо бўлса гўяндалик қилурсиз,
Мусибатни яна чандон этурсиз.

Борурсиз, айтди, деб маврудга бирдан,
Қи хоҳи саккизу ўн жамъ бирлан.

Бўлур мавруд эгаси турфа ҳайрон,
Нечук туҳфа топай, деб фикр этибон.

Бирига берса гар, бириси қолиб,
Бечора соҳиби хайр кўп уёлиб.

Агар кўйлак дока бўлса-да, боҳам
Қувониб, нафъимиз, деб шоду хуррам,

Дебон, оллоҳу акбар, кўтарурсиз,
Неча зилла билан хушнуд борурсиз,

Уёлмай ҳаммадин анда ўтуруб,
Санаб тақсим этарсиз, пулни қўюб.

Яна сизлар эмиш биби халифа,
Авомга раҳбар ўлмоқмиш вазифа!..

Аё Мутриба, чўзма, бас қил энди,
Кетар лаззат, узолса сўз, бил энди.

1917 йил.

МАРДИ МАЙДОН БЎЛ, БОЛАМ?

(Уғлим Абдулла Умаровга)

Эй, ҳаёт бўстонига битган бало—офат фашист!
Соф кўнгулларга ғам, дарду алам, кулфат фашист!

Барча инсонларни йўқ қилмоқчимусан, нобакор,
Қайт бу феълингдан, ажал етмасдан, эй бадбахт
фашист!

Оч бўрилар қилмагай оламда ҳеч бир бўйла иш,
Қилмагаймиз энди сенга раҳму ҳеч шафқат, фашист!

Қалблар нафратга тўлди, барча қўзғалди бугун,
Ер юзида қолмагай энди вабо муртад фашист!

Мақсудим, Мутриба, ёвлар қолмасун оламда ҳеч,
Токи қайта солмасун дунё аро ваҳшат фашист!

Уғлум Абдулла, ҳамиша марди майдон бўл, болам,
Мардсан, мардона юр, ур то кўтармай қад фашист!

ДАВРИМИЗ БАХТЛИ ЭРУР

(Каттақўрғон шарафига)

Каттақўрғон, дилда армонлар билан ётган эдинг,
Қайғу ботқоғида то тиззангача ботган эдинг,
Сувсаган, сув ичмаган гуллар каби сўлган эдинг,
Барча илму ҳам саноатдин кейин қолган эдинг,
Қул каби сармоядорлар сени пулга сотдилар.
Мустабидлар хор этиб, кулфат, азобга отдилар.

Бошингга юз минг бало ёмғур каби ёғар эди,
Қўзларингни ёшидин қонли ариқ оқар эди,
Ул чаёнлар ҳар томондин заҳр уруб чоқар эди,
Ушбу аҳволинг кўруб, ҳеч ким сенга боқармуди?
Хотирингдин чиқмасун, бир ким сенга боққан эмас,
Доду фарёдингга золимлар қулоқ осган эмас.

Каттақўрғон, кўрмадингму бегу хонлар найлади,
Камбағал бечораларни кўзга асло илмади,
Эртадин то кечгача ишлатди, раҳми келмади,
Қўп ситамларни қилиб, инсоф қилишни билмади,
Кел, бугун ҳушёр бўл, вақтни қўлингдин бермагил,
Нозу неъмат, шону шавкатни ўзингдин узмагил.

Бор эди мингларча гектар ер экишни кўрмаган,
Қанча конлар бор эди, ҳеч ким уларни билмаган;
Айшу ишратдин бўлакни муттаҳамлар қилмаган,
Қанча меҳнат қилса эл ҳеч-бир сафосин сурмаган,
Қўз очиб, халқлар, бу ерларни гулистон айлади,
Ўрни оқ олгун экибон, боғу бўстон айлади.

Бу совет даври қоронғу кечани ойдин қилиб,
Илму урфон нури бирла еримизни яшнатиб,
Халқимизнинг довуғи мазлум элларга етиб,
Орзу айлаб, бахтли турмуш бўлса, деб, бизга насиб,
Офарин, партиямиз, сен халқимизнинг раҳбари,
Олқиш айлар, бўл омон, деб ҳаққинга ёшу қари.

Мутриба, ханжар қаламлар бирла шеър ёзгил мудом,
Кимки виждонсиз эрур, қилма аларни эҳтиром,
Тузни қадрин билмаган хонларга йўқдур таом,
Халқимиз — олижаноб, меҳнаткашу, олий мақом,
Партия, ҳар бир ишинг ҳақ, дилга марғуб, жонажон,
Чеҳрамиз шундан мусаффо. бор бўл, эй зўр посбон.

1959 йил.

Х О Т И М А

Ёзиб бир неча хуш ашъори рангин,
Берибман анга турфа зеб оин.

Ёзибман билганимча неча ашъор,
Билишсин токи ёшлар дилда не бор.

Ўтубдур орзу айлаб яхши онлар,
Халойиқ ҳам забардаст нуктадонлар.

Улуғ Ленин-ла етдук бу замона,
Кетиб шуҳратимиз барча жаҳона.

Яшамоқ, давр сурмоқ эрди орзу,
Етушдук орзуга, йўқ бўлди қайғу.

Яшасун энди Шўромиз замонлар,
Яшасун бехатар, тинч барча жонлар.

Ҳамиша давр суруб адл ила одам,
Яшар Ленин замони шоду хуррам.

Борур партиямиз Ленин йўлидин,
У доводур, келар ҳар иш қўлидин.

Ҳамадин тинчликдур унга мақсуд,
Жаҳон обод бўлсун, жумла беҳбуд.

Яшанглар, дўстларим, бахтли замонда,
Мени ҳам ёд этинглар ҳар замонда.

Етушдук биз ажойиб бир замона,
Қолур Мутрибадин ашъор нишона.

1961 йил.

АБУ АЛИ ибн СИНО

А

бу Али ибн Сино—(980—1037) буюк табобат олими, файласуф, тилшунос бўлиш билан бирга, забардаст адиб ҳам эди.

Ибн Синонинг адабий ижоди унинг кечмишини ва орзу-умидларини тасвир этади.

Ибн Сино ўз шоирлик санъатидан халқ ўртасида маърифат ёйиш, ҳаёт учун зарур бўлган ғояларни кенг тарқатиш учун фойдаланади. Унинг баъзи бадий асарлари ўзининг таржимаи ҳоли ва дунёқараши ҳақидаги маълумотларимизни кенгайтиради, тўлдиради.

Ибн Синонинг «Саломон ва Ибсол», «Тайр», «Ҳайй ибн Яқзон», «Юсуф» каби насрий асарлари X—XI асрлардаги Урта Осиё прозасининг ажойиб ёдгорликларидир.

Асарнинг аввали дўстлик, ҳақиқатга эришиш ҳақида насиҳатлардан иборат. Буларда мутафаккир инсонларни бир-бири билан аҳил, дўст бўлиб яшашга, дўстликнинг қадрига етишга, унинг тўла маъносини яхшилаб тушуниб, уқиб олишга чақиради. Шунингдек, кишиларни камтар, яхши хулқли, тили билан дили бир бўлишга, икки юзламачи бўлмасликка даъват этади.

Бу ерда Ибн Синонинг арабча ёзилган адабий мероси таржимасидан намуна тарзида «Тайр» ҳамда «Саломон ва Ибсол» қиссалари берилди.

ТАЙР ҚИССАСИ

Дилимдаги қайғуларимнинг бир озини эшитадиган биродар топилармикин?! У меҳрибонлик қилиб, ҳасратимни тингласа, оғиримни енгиллаштирган, дардимга малҳам топган бўларди...

Агар дўстлик савдо-сотиққа ўхшаб, эҳтиёжга қараб ахтарилса, зарурат туғилмаган чоғда дўстни назарга илмай, ташлаб кетилса, бу қандай дўстлик бўлди энди!

Дўстинг бошингга мушкул тушгандагина ҳолингдан хабар олгани келиб, бошқа вақтда бегонадай юрса, зарурат туғилгандагина эслаб, бошқа маҳалда сира эсламаса, ўйлаб кўр, шу ҳам дўстлик бўладими ахир!

Ахир, худонинг ўзи яқинлаштирган меҳр-шафқатли дўстлар ҳам бор-ку! Улар ҳақиқатга мулоҳаза билан қарайдилар; дилларида шак-шубҳа ғубори бўлмайди. Уларнинг ҳаммаси бир-бирига ҳолисанлиллоҳ дўст, аҳил, уларни шундай олижаноб дўстлик бирлаштирган.

Эй, биродарлар! Ҳақиқатни очинглар, тўғри йўлдан юринглар. Бир-бирингиздан билим ўрганиб, камол топишингиз учун дил пардасини очиб ташланглар.

Эй, биродарлар! Қирпилар бошини ичига тортгани каби, сиз ҳам бошингизни ичингизга тортинг. Ботинингизни юзага чиқаринг, зоҳирингизни эса, ичингизга олинг. Худо ҳаққи, ботинингиз равшан кўриниб турибди-ю, лекин зоҳирингиз яширин.

Эй, биродарлар! Илонга ўхшаб пўст ташлаб, қуртлар сингари судралиб юринглар. Қуроли думида бўлган чаёндек, ҳушёр бўлиб турунглар, чунки, шайтон одамни орқадан келиб алдай олмаса, ҳеч бир алдай олмайди.

Ажал захрини ютинглар, яшаяжаксиз, ўлимни се-
винглар, тирик бўлажаксиз. Қўнадиган уя тутмай учиб
юринглар, чунки қушларнинг овладидиган жойлари уя-
лардир. Агар қанот йўқлиги учишингизга монелик қилса,
қанот ўғирланглар, мақсадга етасиз. Энг катта фазилат
учишга моҳир бўлишдир.

Қизитилган тошларни ютадиган туяқуш бўлинглар,
катта-катта суякларни ютиб юборадиган илондек, олов
ичида дадил юрадиган самандардек, кундузи ёруғликка
чиқмайдиган кўршапалакдек бўлинглар. Паррандалар-
нинг энг яхшиси кўршапалаклардир.

Эй, биродарлар! Одамларнинг ботири мушкулотдан
қўрқмайди. Қамолот ҳосил қилишдан бош тортган киши
одамларнинг энг қўрқоғидир.

Биродарлар! Фаришта ёмонлик билан машғул бўлса
ёки ҳайвонлар хунук иш қилса, бунга ажабланиш керак
эмас. Балки инсон вужуди ақл билан мунаввар бўла
туриб, шаҳватга берилса-ю, инсонлигини йўқотиб, виж-
дондан кечса, бунга ажабланиш керак бўлади. Қасамёд
қилиб айтаманки, одамнинг фариштаси шаҳватни даф
қилишда шак-шубҳасиз собит қадамдир. Унинг оёқлари
жимога юрмайди. Агар кишидаги инсонийлик, ёмонлик
оҳанрабоси бўлмиш шаҳватни қайтаришга ожизлик
қилса, ундай одам ҳайвондан ҳам паст туради.

* * *

Энди сўз бошига қайтаман. (Буни) мен (Ибн Сино)
айтяпман:

Бир гуруҳ овчилар тузоқлар қўйиб, тўрлар ёйдилар.
Кейин дон сешиб, ўзлари кўкатлар орасига яшириндилар.
Бу вақтда мен паррандалар галаси орасида эдим. Шунда
овчилар бизни кўриб, қушларга ўхшаб сайраб чақирди-
лар. Бундай қарасак, у ерда жуда кўп дон ва ўзимизга
ўхшаш қушлар бор экан. Буни кўрганда кўнглимизда
ҳеч қандай шубҳа тувилмади.

Апил-тапил шў қушлар томонга боришга шошилдик
ва боришимиз билан ҳаммамиз тузоққа илиндик. Шу
пайтда бўйнимизни ҳалқа бўғди, қанотларимизни тўрлар
ўради, оёқларимизга эса, тузоқ тушди. Қутулишга қанча
уринмайлик, ҳаракатимиз зое кетди, қайтага тўрға бат-
тарроқ ўралиб, ҳалок бўлишимизга кўзимиз етди.

Ҳаммамиз ўзимиз билан ўзимиз овора бўлиб, биро-

дарларимизга мадад беришгина эмас, уларга қайрилиб қарашни ҳам унутибмиз. Кейин ҳаммамиз қутулиш чорасини топиш ҳақида бош қотирдик. Шу қадар ўйга чўмиб кетибмизки, ҳатто тузоққа илинганимиз ҳам ёдимиздан кўтарилибди. Шу алфозда бир оз кўникиб, тўрқафас ичида қолиб кетдик.

Бир маҳал қарасам, бир гала қушлар кўринди. Улар бошу қанотларини тўрдан халос қилиб, учиб келишар, аммо оёқларида эса ҳамон тузоқ осилиб турар эди. Бу тузоқ учиб қочишга халал бермас, шунга қарамай, учиб қутулиш осон ҳам эмасди, осуда ҳаёт кечириш ҳам мушкул эди. Ана шу ҳол унутган нарсамни ёдимга туширди. Шу билан бирга, кўникиб қолган нарсанинг ёмонлигини ҳам кўз олдимда намоён қилди. Тузоқдан бўшайман, деб уринавериб, тавбамга таяндим, ҳатто ҳасрат-надоматдан куйиб ўлаёздим.

Кейин, зора, ўша қушлар менга яқинроқ келиб, бу фалокатдан халос бўлиш йўлини кўрсатсалар, деган умидда тўрқафас ичида туриб, уларни чақирдим.

Улар овчиларнинг ҳийлаларини билишиб, яқин келишга ботинмай қочдилар. Кейин мен уларга қадимги дўстлигимиз ва ҳаммамиз бир гуруҳданлигимизни айтиб ёлвордим; бир маҳалги аҳду паймонимизни эслатдим. Шундан кейингина, улар менинг олдимга келишди.

Улардан ҳол-аҳвол сўрадим. Улар ҳам мен дучор бўлган фалокатга гирифтор бўлганликларини, кейин қутулишдан умид узиб, шу азоб-уқубатга кўникиб қолганликларини гапириб беришди. Кейин улар менга ёрдам кўрсатдилар; бўйнимдан тузоқ, қанотларимдан тўр олиниб, қафас эшиги ланг очилди.

Шунда улар менга:

— Қани, қочиб қол,— дейишди.

Мен бошу қанотимни қутқариб, сўнг улардан оёқларимдан тузоқни олиб ташлашларини илтимос қилдим. Улар: «Агар биз шундай ишга қодир бўлганимизда, аввал, ўз оёғимиздаги тузоқни олиб ташлаган бўлардик, касал табиб касални даволай олармиди!»— дейишди.

Мен оёғимдаги тузоқ билан учмоқчи бўлдим. Улар менга шундай дейишди:

— Олдинда жуда кўп буқъалар бор. Агар биз улардан тез-тез учиб ўтмасак, балойй азимдан қутулолмаймиз. Бизнинг кетимиздан уч, сени қутқарамиз ва сенга тўғри йўлни кўрсатиб юборамиз.

Серўт, серҳосил водий, йўғ-э, аксинча, қурғоқ, хароб водийдаги юксак тоғ оралиғидан учдик. Водий орқамизда қолиб, ҳалиги тоғ чўққисига етдик. Бирдан олдинга қарасак, яна саккизта баланд тоғ намоён бўлди, уларнинг чўққилари кўз илғамас эди..

Шунда орамиздагилардан бири: «Бу тоғлардан жадал ўтиб олмасак балога гирифтор бўламиз»,— деди.

Шундан кейин биз тез учиб, олти чўққидан ўтиб, етинчисига етдик. Бу тоғ чегарасидан ўткач, баъзи қушлар: «Эвоҳ, ҳеч тоқат қилиб бўлмаёпти, дам оласизларми, йўқми?! Учавериб тинка-мадоримиз қуриди. Душман олисда қолиб кетди: бир оз дам олсак, яхши бўларди. Ахир, тўхтовсиз учгандан кўра дам олиб учсак, тезроқ нажот топамиз-ку»,— дейишди.

Шундай қилиб, ўша тоғ чўққисига бориб қўндик. Бундай қарасак, кўз олдимизда ям-яшил мевазор, сувга сероб, обод боғлар турибди. Қулоқларимизга ашула, мунгли нағмалар эшитилди; мушку анбардан кўра хушбўйроқ ислар димоғимизга урилди.

Биз боғнинг меваларидан едик, сувларидан ичдик ва то дармонга киргунимизча шу ерда қолдик. Шунда бир қуш деди: «Жадаллаб қолайлик, чунки хотиржамлик ғафлатда қолдирса, эҳтиёткорлик халос этади. Ундан сўнг, мен сизларга айтсам, шубҳадек мустаҳкам қўрғон йўқ. Ғафлат босиб, бу жойда узоқ туриб қолдик. Душманимиз орқамиздан ахтариб келяпти. Гарчи бу жойда туриш биз учун қулай бўлса-да, лекин саломат қолишимиз мушкул. Шунинг учун, келинглар, бу букъани ташлаб, тезроқ кетайлик».

Шундай қилиб, ҳаммамиз учишга чоғландик. У ердан учиб, саккизинчи тоққа етиб бордик. Бундай қарасам, чўққиси осмон бағрини ёриб кирган баланд тоғ, унинг теварагида қушлар учиб юрибди. Мен умримда бундай хушнаво, гўзал, дилкаш қушларни учратмаган эдим.

Уларнинг ёнига қўнганимиздан кейин, биз илгари ҳеч қаерда кўрмаган ва ҳатто эшитмаган лутф-эҳсон ва меҳрибончиликни кўрдик, улар бизга самимий ёрдам кўрсатишди. Биз умр бўйи уринсак ҳам, боринги, умримизга неча бор умр қўшиб берилган тақдирда ҳам, улар бизга қилган ёрдамнинг кичик бир улушини эплай олмасдик. Улар билан танишгач, бошимизга тушган фалокатларни сўзлаб бердик. Улардан бири деди:

— Мана шу тоғнинг орқасида бир шаҳар бор. Уша ерда буюк подшо истиқомат қилади. Ҳар бир зулмдийда унга сиғинса, муножот қилса, унинг қудрат ва мадади билан мушкули осон бўлади, дарду фалокатлардан қутулади.

Биз буюк подшо шаҳрига йўл олдик. Ниҳоят, қасри олдига етиб, ижозатига мунтазир бўлиб турдик. Киришга рухсат берилди. Бизни саройга олиб кирдилар.

Биз кирган саройнинг кенглиги-ю, гўзаллигини тавсифлаб бериш қийин. У саройдан ўтганимиздан кейин, кенг ва ярақлаган бир сарой дарвозаси очилди. Бунга кўзимиз тушганида, олдинги кўрган саройимиз анча тор, кичкина туюлди. Ниҳоят, подшо ҳузурига етдик. Парда кўтарилиб, подшо жамолини кўриб, ҳаммамиз беҳуш бўлиб қолдик. Ҳайтовур, унинг ўзи дардимиздан огоҳ бўлиб, ўз лутфи билан ҳушимизга келтирди. Ниҳоят, у билан гаплашишга журъат этдик ўз саргузаштимизни гапириб бердик. Саргузаштимизни тинглагач, у деди:

— Оёқларингиздаги тузоқни қўйган кишидан бўлак ҳеч ким еча олмайди. Мен унга бир элчи юбораман. Элчи сизларни тузоқдан қутқаришни овчидан илтимос қилади. Гап тамом, хотиржам бўлиб қайтаверинглар.

Ана шундан сўнг биз элчи билан бирга йўлга тушдик. Биродарларимиз подшонинг ҳусну жамоли ва унинг даргоҳи ҳақида ҳикоя қилиб беришимни талаб қилдилар. Мен унинг жамолини қисқача таърифлаб бераман: у шундай бир подшоки, қачон сен кўнглингга заволсиз жамолни, нуқсонсиз камолни келтирсанг, унинг жамолу камолини кўрган бўласан. Ҳақиқатан ҳам ҳар бир камолат унда зоҳир, ҳар бир нуқсон, ҳатто мажозий маънода бўлса ҳам, ундан йироқ. Кимки унга хизмат қилса, у энг олий бахтга эга бўлади. Кимки ундан узоқлашса, дунё ва охиратда зиён кўради.

Ҳикоямни эшитиб биродарларим менга шундай дедилар:

— Сен ақлдан озиб қолибсан. Худо ҳаққи, сен эмас, балки ақлинг учган экан, сен овланмаган, ақлу ҳушинг овланган экан. Кишилар қачон учгану қуш қачон гапирган! Худди мижозингда сафро ғалаба қилганга ўхшайди. Энди девпечакни қайнатиб ич, тез-тез сучук сувли ҳаммомга тушиб тур, нилуфар ёғини ҳидла. Кейин лазиз таомлар егин, жинсий алоқа ҳамда уйқусизликдан сақлан, камроқ фикр юрит. Илгари оқиллигингни кўрганмиз,

ақл-идроқ ва заковатингга қойил бўлганмиз. Энди бу аҳволингни кўриб, биз сендан ранжидик. Сенинг аҳволингга нуқсон етганини кўриб, кўнглимиз паришон бўлди.

Уларнинг гаплари қанча кўп бўлса, фойдаси шунча оз эди. Сўзнинг энг ёмони амалга ошмай, зое кетгандир. Тангридан мадад, одамлардан узр сўрайман. Золимлар келгусида қандай жазога учрашлари маълум.

САЛОМОН ВА ИБСОЛ

Қадим замонда бир ака-ука бўлиб, каттасининг исми Саломон, кичигиники Ибсол эди. Саломон укасини ўз фарзандидай тарбиялади. Боланинг хатти-ҳаракати унга маъқул тушиб, барча фанлардан таълим берди. Бола ба-лоғатга етгач, шайтон Саломоннинг хотинини Ибсолга хуштор қилиб қўйди; ишқ ўтида ўртанган янга тоқат қила олмади. Ниҳоят, Саломонга деди:

— Уканг Ибсол жуда олижаноб бола, у сенга фар-зандингдек яқин. Ғоятда хушфеъл, одобли бола бўлиб етишди. Уни болаларимизга қўшиб қўйсақ, уларга одоб ва яхши хулқ ўргатса...

Саломонга хотинининг гапи маъқул тушди:

— Хўп, сен айтгандек бўлсин,— деди у. Кейин Иб-солни чақириб:

— Ҳар пайшанба ва жума кунлари қасримизга ке-либ тур,— деб тайинлади.

Ибсол бунда бирор шумлик бўлса керак деб, чўчиди ва акасига шундай деди:

— Эй, ака, мен қаёқда-ю, бола тарбиялаш қаёқда? Мен бу ишни эплай олмайман. Болаларингга ўзинг бош бўлиб, тарбиясига назорат қилиб турсанг, яхшироқ бў-ларди. Жуда зарур бўлганда, уларнинг ҳолидан хабар олиб турсам бошқа гап.

Саломон укасининг бу гапини эшитиб, унга:

— Гапларинг дурустку-я, лекин янганг сени кўрса хурсанд бўлади,— деди,— очик чеҳра билан қасрга ки-риб юрсанг, қўлидан келганча яхшилиқ қилади: сенга кийим-кечак, яхши-яхши совғалар беради. Ўзинг ҳам

ўлгудай тортинчоқ, бағритош бола экансан-да. Ахир, янганг меҳр қўйиб, сени ўз бағрида катта қилди, ёшлигингдан ўз боласидай тарбиялади. Сен ҳам энди қўлингдан келадиган ёрдамингни аямай, уни хурсанд қилгин-да.

Ибсол қасрга киришга мажбур бўлди. Янгаси унинг бошидан тилла сочиб кутиб олди ва навозишлар кўрсатиб, Ибсолга гавҳар ва дурлар қадалган, қават-қават ипакли либослар кийдирди. Шундан сўнг шайтон хотиннинг болага муҳаббатини янада алангалатиб юборди.

Хотин ўзини Ибсолга яхши кўрсатиб, самимийлигига уни ишонтирмоқчи бўлди, ҳирсини яширди, зўрма-зўраки бўлса ҳам, ўзини вазмин тутишга уринди. У кўнглида шубҳа уйғонмасин, уйимда бемалол юрсин, деган мақсадда шундай қилди.

Хотин Ибсолни бир неча марта синаб кўрди, кўнгли бир оз таскин топгач, унга:

— Эй, Ибсол!— деди,— тангрининг тақдир қилгани бўлади, мен сени севишим тақдири азалдан маълум. Тақдирдан қочиб қутуладиган одам ёки қочадиган жой борми ўзи?

Ибсол бу гапларни эшитиб, ҳайрон бўлиб бош чайқади. Нима қилишини билмай, хоҳишим нимага жазм қиларкин, деб бошини қуйи солиб турди, қўлини тангри чиройли қилиб яратган ва шундай ташвишга тушишига сабаб бўлган юзига қўйиб, хаёл сурди.

Кейин деди: «Агар бунинг талабига бўйсунмасам, хотинлар мендан бурунги ростгўйларга макр қилгандек, бу хотин ҳам менга макр қилиши мумкин, борди-ю, тангрим ва акам раъйига қарши иш қилиб, бу хотиннинг айтганига кўнсам ва унга ширин сўзлар десам, одамлик қиёфам қолармикан? Эй, тангрим, ўзинг йўл кўрсат, ишимга ўзинг кушойиш бер!»

Ноиложликдан Ибсол янгаси ҳузурига киришга рози бўлди. «Тақдир шу экан, энди пешанамга нима ёзилган бўлса, шу бўлади,— деди ўзича Ибсол.— Зора тангрим, тасалли берса, ёки дардимга кўмаклашса, эй тангрим, сен хотинларнинг устимдан ҳукмронлик қилишига йўл қўйма!»— деб илтижо қилди.

Ибсолнинг кириб-чиқиб юришга рози бўлиши хотин макрининг тугунини янада маҳкамроқ боғлади. Жимгина турган янга севинчдан ёшланган кўзларини ундан олди. Хотиннинг бу ҳолати Ибсолга таъсир этди. Лекин у

буни ҳеч кимга айтмай, ичига ютди. Шундан кейин Ибсол хотин хузурига бир неча марта кириб юрди. Лекин хотин анча вақтгача сабр қилди, сабр косаси тўлса ҳам дами ичида юрди. Бу билан хотин гўё тасалли топгандай бўлар, Ибсол бўлса, унинг индамай юрганига шукур қиларди.

Кўп ўтмай хотиннинг қалби ўртаниб, Ибсолга тушган ишқи бутун вужудини қамраб олди. Кейин хотин пайт пойлаб, Ибсолнинг бўйнига қўл ташлади. Ибсол эса хотинни жеркиб, тескари қараб олди. Йигитнинг бу қилигидан чўчиган хотин, ўзини оқламоқчи бўлиб, қасам ича бошлади:

— Мақсадим сени синаш эди, йигитликда ўзингни қандай тутишингни билмоқчи эдим. Жуда ҳам ориятли эканингга ишондим. Тангрим номига қасам ичиб айтаманки, бундан кейин сени сира хафа қилмайман, мендан ноҳўя гап эшитмайсан.

Хотин шундай дерди-ю, лекин у ўз қасамини бузишини ва алдамоқчи эканини яширарди.

Кейин хотин Саломон олдига бориб:

— Мен укангни яхшилаб синаб кўрдим,— деди.— Унинг ор-номусли эканига амин бўлсам, синглимни бериб, куёв қилмоқчи, жуда кўп сеп ҳам бермоқчи эдим. Уни синаб, маъқул топдим, энди хўп десанг, синглимни унга никоҳлаб берсам, зора, бу ишим тангримга ҳам хуш келса!..

Хотин синглиси ёнига бориб, у билан кенгашди:

— Ибсол сени яхши кўриб қолса, гоҳо ундан баҳраманд бўлиб туришимга рухсат берасанми? Мен буни айтмайман, ўзи ҳам мени сезмайди. Ростини айтсам, уни яхши кўраман, шунинг учун сени унга бериб, муродимга етмоқчиман. Агар хоҳласанг, шунга рози бўласан, хоҳламансанг, ёпиқлигича қолавереди.

Саломоннинг хотини синглиси билан маслаҳатни пиширди ва унинг ёнидан оғзи қулоғига етиб чиқди-да, қайниси Ибсол олдига бориб:

— Синглим жуда уятчан, эркак нималигини билмайди,— деди,— шунинг учун тун қоронғусида унинг ёнига киришинг керак. Силаб-сийпаб кўнглини овла, то кўникиб кетмагунча, яъни бир ойгача гапга солма, жавоб ҳам кутма, чунки у бегонасирайди, гапиришга шарм-ҳаёси йўл бермайди.— Хотин Ибсолга шундай деди-ю, (тўйдан сўнг) ўзи синглиси ётоғига бориб ётди.

Ибсол янгасининг гапига ҳайрон қолди. Қўнглида шубҳа туғилди ва дарҳол қаллиғи ёнига кирди. «Қаллиғи» ўзини тўхтата олмай уни бағрига босди.

Ибсол ҳангу манг бўлиб:

— Ҳой!— деб бақирди, кейин оҳиста гап қотди:— Ҳаёли бўлсанг мендан бурун ҳаракатга тушмасдинг, сен бегона хотин бўлсанг керак.

Шу маҳал осмонни қора булут қоплаган эди. Бирдан кетма-кет чақмоқ чақилди, Ибсол хотиннинг юзини кўрди. Қараса, қучоқлаган қаллиғи эмас, янгаси экан; у дарҳол уйдан қочиб, чиқиб кетди.

* * *

Ибсол довюрак йигит эди. У ҳеч кимнинг ақли етмайдиган илмлардан хабардор эди. Душман-қўшинига ҳужум қилгудек бўлса уни ер билан яксон қилмай қўймасди.

Ибсол, янгам зора мени унутса, деган хаёлда бу даргоҳни ташлаб кетмоқчи бўлиб, акасига маслаҳат солди.

— Мағрибдан машриққача бўлган барча ўлкаларни сенга фатҳ этиб берсам, тангри динини у ердаги халқларга ёйсам деган ниятдаман, шунга нима дейсан? Оллоҳ ёр бўлиб, зора ишим ўнгидан келса...— деди.

Ибсолнинг гапи акасига маъқул тушиб, унга лашкар тўплаб берди ва жангга рухсат этди.

Ибсол қутб томондаги ўлкаларга юриш қилди. Кейин шарқ томондаги ўлкаларни босиб олмоқчи бўлди. У энг кучли халқлар устидан ҳукмронлик ўрнатмоқчи эди. Сўнгра Қай ўлкасига, кейин Синнинг нариги томонидаги ва Ҳиндистонга ёндош ўлкаларга юриш қилди. Шуларни фатҳ этиб, ниҳоят, акасининг юрти чегарасига етиб келди, у то Рофидаингача забт этди. Ниҳоят, жўнаган жойи йўлга чиққанида отининг туёғидан пайдо бўлган чуқурчага қайтиб келди. У ўзича: «Эҳтимол, янгам мени унутаёзгандир...»— деб ўйлади.

Шундай қилиб, Ҳофиқайн ҳукмронларидан бўлмиш Зийқарнайнинг энг аввалгиси шу Ибсол бўлди ва ниҳоят, акасининг олдига қайтди ва Саломонга:

— Эй, ака, фатҳ қилган ўлкаларим сеники, уларнинг менга кераги йўқ,— деди,— бу ўлкаларни мендан олдин

забт қилганларни ҳам биламан; улар ҳам дунёдаги нар-саларни назар-писанд қилмасдилар.

Янгаси Ибсолнинг сафардан қайтиб келганини эшитди ва уни қучоқлаш ниятида қулоч ёзиб, унга пешвоз чиқди. Хотин бу макри билан қайнисига бўлган ишқини яширмоқчи эди; назарида Ибсол бунинг фарқига бор-майдигандек эди. Ибсол янгасига:

— Ассалому алайкум, илойим домонинг пок бўлсин, менга яқинлашма! Мен ўша билганинг Ибсолман,— деди.

* * *

Бобил мамлакатидан душман чиқиб, Саломон аскарларини тору мор этди. Шунда Саломон душманнинг жазосини бериш учун Ибсолни юборишга қарор қилиб, унга аскар тўплаб берди.

Шундан кейин янгаси Ибсолдан бутунлай умидини узди ва уни макр тузоғига илинтира олмаслигига кўзи етгач, Саломоннинг лашкарбошиларига мол-дунё бериб, уларни қўлга олди. Улар Ибсолни жангда мушкул аҳволда қолдириб кетмоқчи ва душман қўлида ҳалок қилмоқчи бўлишди. Лашкарбошилар Саломоннинг хотини буюрганича иш қилдилар. Ҳайрият, худо бир асраб қолди. Бўлмаса, Ибсол душман қиличи остида қиймаланган бўларди. Разил лашкарбошилар Ибсолни жанг майдонига ташлаб қочишди. Лекин улар гафлатда қолишди; шу қилганларига не-не балоларни кўришмади.

Беҳуш ётган Ибсолнинг олдига ёввойи ҳайвонларнинг энг ғамхўри, оқ кийик келиб қолди. Ибсолга унинг меҳри тушиб, жароҳатини ялади, оғзига эмчак солиб эмизди...

* * *

Ибсолнинг акаси Саломон душман қуршовида қолган эди. Унинг ҳокимияти заифлашган, ўзи эса, укаси Ибсолни ўйлайвериб, қайғу-ҳасратда ранги сомон бўлган эди. Ибсол ўзига келгач, ҳар бир одамдан юз берган воқеани, уруш майдонида ўзини ташлаб қочган аскарбошиларни суриштирди. Аҳволни билиб, уларга қаттиқ ачинди.

... Шундан кейин у, акаси юртига йўл олди, ниҳоят, унга етиб ҳам борди. Ўлка харобага айланаёзган бир пайтда қўққисдан Ибсол келиб қолди. У акаси ёнига кириб деди:

— Мен уканг Ибсол бўламан. Тангрим мени сени фалокатдан қутқариш ва ҳар қандай бало-қазоларни даф қилиш учун, сенга кўмак бергани юборди.

Саломон пароканда бўлган аскарларини йиғди, уларни қурол-яроғ, озиқ-овқат, кийим-кечаклар билан таъминлади. Ибсол акаси шаҳар чеккасига тўплаган аскарлари олдига чиқиб, хитоб қилди:

— Мана мен, хизматингизга тайёр, ўша Ибсол бўламан, худойим асраб, омон қолдим.

Одамлар Ибсолни кўриб дадиллашдилар, душман билан жанг қилишга тўплана бошладилар ва душманни янчиб ташладилар...

Ибсол жангга қаттиқ киришиб, энг катта ва хавфли душман тўдаларининг улуғ подшосини асир туширди. Кейин Бобилга юриш қилди. Ибсол Бобилни осонгина забт этди. Унинг барча хазиналарини ўлжа олди. Ибсолнинг овозаси оламни тутди.

Ниҳоят, Ибсол акаси қошига қайтиб келди. Келса, янгаси ҳали ҳам ўз макру ҳийласи билан машғул экан. У энди Ибсолни рўйирост алдаш пайига тушди. Қўлидан ҳеч нарса келмагач, ошпаз билан дастёрини чақириб уларга «Энди ҳинд сунбули дорисидан ёки кўкимтир асалдан бир амаллаб Ибсолга ичирасиз»,— деб буюрди. Ошпаз билан дастёр унинг буйруғини бажо келтирдилар. Улар Ибсолга заҳарли дорини ҳатто керагидан ортиқроқ ичириб юборишди.

Бу иш сабр булоғидан қонган кишиларни ҳам мусибатга туширди. Бундан ерлар титради, ундаги ҳар бир жон эгаси Ибсолнинг ҳалок бўлишига ачиниб, хотинга ғазоби келди. Ҳатто Ибсолнинг қиличи билан эгалланган юртлардаги одамлар ҳам ҳасрат чекиб, хотиндан нафратландилар. Ростдан ҳам Ибсол ҳар бир инсон назарида яхши насабли, асилзода, илму маърифатли зот эди.

Шундан сўнг, акаси бутун қулларини озод қилди. Уларни худди ўз қариндош-уруғларидек ҳисоблади...

Шундай қилиб, тангри Саломонга бир иш билан хотин макрини ошкор қилди: хотин, ошпаз, дастёр қилган кирдикорлар маълум бўлиб қолди. Улар учалови зулм қилган кишига нисбатан қандай азобу уқубатлар борлигини билмас эканлар.

Улар укасига нима ичиришган бўлишса, Саломон ҳам уларга шуни ичирди. Хотин, ошпаз, дастёр учалови ўша заҳотиёқ тил тортмай ўлдилар.

АРАБ ТИЛИДАГИ
ПОЭЗИЯДАН
НАМУНАЛАР

АРАБ ТИЛИДАГИ ПОЭЗИЯДАН НАМУНАЛАР

X асрда Шарқнинг муҳим илмий ва маданий ўчоғи бўлган Бухорода форс-тожик тилидаги адабиёт билан бир қаторда, араб тилидаги адабиёт ҳам ривожланган эди. Қўпгина шоирлар ўз шеърларини араб тилида ёздилар. Машҳур нишопурлик олим Абу Мансур ас-Саолибийнинг (961—1038) «Йатимат ад-даҳр» («Замонасининг ягона дурдонаси») номли тазкирасида X асрда яшаган 47 та бухоролик шоир ҳақида қисқача маълумот ва шеърларидан айрим парчалар келтирилган. Бу шоирлар ўз ижодий фаолиятлари билан ўша давр форс-тожик адабиёти ва умуман Урта Осиё халқлари адабиётида муҳим роль ўйнаганлар. Шунинг учун араб тилида ижод этган шоирларни ўрганиш ўзбек адабиёти тарихи учун ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Ҳозиргача бу шоирлар ҳақида ҳеч қандай маълумот берилган эмас. Мазкур китобда ас-Саолибийнинг «Йатимат ад-даҳр» тазкираси асосида, X асрда Бухорода яшаб, араб тилида ижод этган шоирларнинг айримлари ҳақида қисқача маълумот бериш ва шеърларидан парчалар келтириш лозим топилди.

АБУ АҲМАД АЛ-КОТИБ

Абу Аҳмад ибн Абу Бакр ал-Котиб Бухорода туғилган. Отаси Абу Бакр ибн Ҳамид сомонийлар амири Исмоил ибн Аҳмад (900—907) саройида котиблик қилиб, кейинчалик амир Аҳмад ибн Исмоилнинг (907—914) вазири бўлган. Абу Аҳмад амир саройида тарбияланади ва замонасининг энг маълумотли кишиларидан бўлиб ети-

шади. Узининг илк шеърларини сомонийлар вазири Абу Абдуллоҳ ал-Жайҳоний (914—922) ва Абул Фазл ал-Балъамийга (922—938) қарши йўналтиради. Бу оқибатда шоир ҳаётини таҳлика остида қолдиради. Абу Аҳмад Маккага ҳаж қилиш баҳонаси остида Бухородан кетади. Бир қанча вақт Бағдодда қолиб кетади. Кейинчалик шоир ўз ватанига қайтиб келади. Лекин унинг бутун молмулки талон-торож қилинган, ўзи ҳамма лавозимлардан четлатилган эди. Ҳаётнинг машаққатларига бардош беролмаган шоир заҳар ичиб ўлади. Бу ҳодиса, тахминан 940—950 йиллар ўртасида юз берган бўлиши керак.

ВАЗИР АЛ-ЖАЙҲОНИЙГА ҚАРШИ ЕЗИЛГАН ҲАЖВЛАР

Кўп онт ичиб айтаман, эшит, эй, Ибн Жайҳон!
Эсиз-эсиз бу давлат, сенга бу тахтиравон.
Эшитиб сўзим, майли, сочларинг бўлсин тикка,
Муҳтож эмас эди халқ сендай махлуқ — бошлиққа.
Адолат ҳукм юритса, этилмас эдинг тайин,
Шаҳар супуришга ҳам ярамассан бетайин.¹

СОЛИҚ ЙИГУВЧИЛАРГА ҚАРШИ

Хирож ёзган девонбеклар доимо «бўлсин омон»,
Шилиб ҳамёнларимизни, этибдур рангимиз сомон.
Никоҳ ҳаққин тўлолмасдан ожиз қолган бу танг онда,
Талаб қилгай яна биздан, падар лаънат, боқимонда.

КИТОБ ВА ДУСТЛИК ҲАҚИДА

Доимо ахтар ўзингга дилкаш дўст-ёр,
Йўқса ёринг айлагил китоб ихтиёр.
Яхши дўстлик қайтарур ёмон ишдин,
Яхши иш бўлур ҳосил яхши эшдин.
Бир дўстинг сўзласа илму ҳайъатдин,
Бошқаси хушнуд этур ширин суҳбатдин.
Ҳамсуҳбат топмасанг, адаб боғин топ,
Баҳри-дилинг очади ширин сўз китоб.
Шеър билан дўст бўлсанг фикринг уйғотар,

¹ Шеърин таржималар А. Ирисовники.

Маъно гулобидин май-қадаҳ тутар.
Шунда татийсан дўстлик шарбатин,
Билурсан қаҳқаҳа шодлик хислатин.
Жиддийлик боғида кайфинг чоғ бўлур,
Фароғат сурури нур, чироғ бўлур.
Йигитлик умрининг сози ва нақши
Одоблик, шод-хуррам бирладир яхши.
Китобга дўст бўлсанг илм-одоб келур,
Дўстликдан фароғат, лаззату сурур.

АБУ-Л-ҲУСАЙН МУҲАММАД АЛ-МУРОДИЙ

Абу-л-Ҳусайн ал-Муродий ўз замонасининг энг машҳур ва фозил кишиларидан бири ва Бухоронинг атоқли шоирларидан бўлиб, тожик адабиёти асосчиси Рудакийнинг яқин дўсти ва суҳбатдоши бўлган.

Ал-Муродийнинг туғилган ва ўлган йиллари маълум эмас. Аммо у X асрнинг 20-йилларида кўзга кўринган шоир бўлгани маълум. Унинг 921—922 йилларда вафот этган ҳарбий қўмондон ас-Суълукийга қарши ёзган ҳажвияси бундан далолат беради.

Абу-л-Ҳусайн асосан Бухорода ҳаёт кечиради, аммо қандай лавозимни ўтагани номаълум. У Рудакий ва ал-Мусъабий каби машҳур шоирлар билан яқин ва дўстлик муносабатида бўлган. Унинг ўлимига қаттиқ қайғурган Рудакий ўзининг машҳур марсиясини ёзади. Марсиядан 20 байт бизгача етиб келган. Бу ал-Муродийнинг ўз замдошлари бўлмиш шоирлар орасида ва ўша давр адабий муҳитида қандай муҳим роль ўйнаганини тасвирлаб берувчи асосий манбадир. Шу марсиядан парча келтирамыз:

Мурд Муроди на ҳамоно кимурд,
Марги чунон хожа на корест хурд.
Жони гиروми ба падар боз дод,
Колбади тира ба модар супурд.

Таржимаси:

Муродий ўлди, йўқ у ҳали ҳаёт—
Бундай хожанинг вафоти кичик иш эмас.

Қимматли жонини ўз отаси (осмон)га
қайтариб берди,
Тира жасадини эса она (ер)га¹ топширди.

Яна:

Қаҳ набуд ў, ки ба боде парид,
Об набуд ў, ки ба сармо фусурд,
Шона набуд ў, ки ба мўй шикаст
Дона набуд ў, ки базамин фушурд
Ганжи заре буд дар ин хокдон,
К-ў ду жаҳонро ба жаве мешмурд.

Таржимаси:

У сомон эмаски шамолга учиб кетса,
У сув эмаски совуқда музлаб қолса,
У тароқ эмаски соч (тараганда) синиб кетса,
У дон эмаски ер остида чириб кетса,
У бу дунёда олтин тўла хазина эди,
Унинг олдида икки олам бир тариқчадир.

Ал-Муродий икки тилда (араб ва форс-тожик тилларида) ижод этган «зуллисонайн» шоир эди. Ас-Саолибий берган маълумотларга қараганда, у жуда кўп шеърлар ёзган ва унинг асарлари девонга тўпланган. Афсуски, бизгача унинг 27 байт араб тилида ва икки байт форс-тожик тилида ёзган шеъри етиб келган, холос.

Лашкарбоши ас-Суълукий ўлими сабабли ёзган ҳажвиясидан:²

Унинг қабиҳ жони ҳалок бўлди ахир,
У ўлимга энг муносиб киши эди.
Асли туғилиши хатолик бўлган,
Кишини ҳалок этиб, ўлим (ҳеч) хато
қилгани йўқ.

¹ Рудакий исмоилӣлар мазҳабига эргашиб, ер ва осмон ҳақида бутпарастлар каби фикр юритган, яъни осмонни ота, ерни она деб атаган.

² Одатда ўлган кишига бағишлаб марсия ёзилар эди, ал-Муродий эса ҳажвия ёзган.

Шаробхор киши устидан кулиб ёзган мисраълар:

Худди сўфитўрғай (сув), ичгандай
ичаётган (анави) текинхўр сизларга
хуш келадими?
Агар ўз ёнидаги саноч (оғзи боғланган)
ипга кўзи тушса, у шунга ҳам маст бўлади.

АБУ ТАЙИИБ АЛ-МУСЪАБИЙ

Абу Таййиб Муҳаммад ибн Ҳотим ал-Мусъабий Бухорининг X аср биринчи ярмидаги кўзга кўринган шоирларидан ва давлат арбобларидан бири, Рудакийнинг яқин дўсти ва суҳбатдоши эди. Шоир ҳаётига оид жуда қисқа маълумот сақланиб қолган.

Ал-Мусъабий машҳур котиб бўлиб, узоқ вақт Наср ибн Аҳмад саройида муншийлар девонининг бошлиғи лавозимида ишлайди. 938 йилда вазирлик мартабасига кўтарилди, лекин бир неча ойдан кейин амир томонидан қатл эттирилади. Бунга, шубҳасиз, шоир билан амир Наср ибн Аҳмад ўртасидаги келишмовчилик сабаб бўлиши керак.

Ал-Мусъабий «зуллисонайн» шоир бўлган. Унинг араб тилидаги шеърларидан бир неча байт «Йатимат ад-даҳр»да ва тожик тилидаги бир шеъри Байҳақийнинг «Масъуд тарихи» китобида сақланиб қолган:

Ўз вақтида халос қил бахтинг тақдир қўлидан,
Айшингни тез суриб қол, ўтган кунинг ғанимат,
Сендан бўлсин мурувват яхши билан ёмонга,
Қайтиб келур не қилсанг, шудир асли ҳақиқат.

Байҳақий китобидан олинган шеър: таржимаси:

Дунё, сен фисқу фасод ва қаллоблик дўконисан,
Адолатсиз, вафосизсан, беомонлик имконисан.
Кўринишда мисоли ой, эшитмакка қуёш янглиғ,
Ўғирлик бобида бургуту шунқорнинг ёмонисан.
Таъмда сен заҳар янглиғ, эшитмакда ажойиб куй,
Елиб қолсанг шамолдай, чун тифнинг олмоссимонисан.
Қиморнинг хуш сабурисан, Тибетнинг¹ мушкисан дилкаш,

¹ Қимор, Тибет — жой номлари.

Насимда мисли анбарсан — ҳижозийсан, яманийсан.
 Сиртдан хушрўй, гўзал чеҳра берилган бир ажиб зийнат,
 Ичдан боқса мегажинсан, палидликнинг қобонисан.
 Бировга яхши боққайсан, бировга бор қабоқ-қошинг,
 Бировга жаннат, ўзгага жаҳаннамнинг хумдонисан.
 Сен ўзингсан Эрам боғи нозу неъмат тўлиб-тошган,
 Бировларни раво кўрмай, бировларнинг жон-жонисан.
 Мусибатсан чунон оғир, фужурлар ҳам тўлиб-тошган,
 Турган-битганларинг ёлгон, каззобликларнинг конисан.
 Сен туфайли-ку шатранжда шоҳу мотлар, кетиб дона,
 Вазифасин бажармай йўқ қилиб келган жаҳонийсан.
 Закийлар камбағал недин, нечун бой аблаҳий одам?
 Товус, даррож яшар қисқа, калхат, илон замонисан.
 Нечунким ғалча бир одам умр кўргай ошиқ юздин?
 Ўшал бир мард арабга олтмиш уч берган подонисан¹.
 Нечун сен тарбият этдинг, агар бўлса киши нокас,
 Ажаб, нокас билан бадхулқ кишиларнинг майдонисан.
 Ҳама бефарқ қарашларга айб бизда аввал бошдан,
 Хасислик бобининг танҳо ажаб товура маконисан.

АБУ-Л-ФАЗЛ АС-СУКҚАРИЙ АЛ-МАРВАЗИЙ

Абу-л-Фазл Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Зайд ал-Марвазий марвлик бўлиб, бу шаҳарнинг машҳур шоир ва зариф кишиларидан бири эди. Унинг таржимаи ҳолига онд маълумотларга эга эмасмиз. Ас-Саолибий бу шоирнинг шеърлари жонга ором берувчи, ҳикматли сўз ва мақолларга бой бўлганини ёзади. «Йатимат ад-даҳр»даги парчалар орасида ал-Марвазийнинг бир маснавийси диққатга сазовордир. Унда ўша вақтдаги форс-тожик тилида ёзилган халқ мақоллари араб тилига таржима қилинган. Бу мақолларнинг кўпчилиги ҳозир ҳам Ўрта Осиё ва эрон халқлари орасида кенг қўлланади. Шу шеърни келтирамиз:

Кимки қуёшни жаҳл билан бекитмоқчи
 бўлса, хато қилади,
 «Қуёшни чойшаб билан ёпиб бўлмайди».
 Кечанинг энг яхши сифати шуки,

¹ Бу ерда 63 ёшида вафот этган Муҳаммад пайғамбар кўзда тутиляпти.

«Кеча ҳомиладор, (аммо) нима туғишини
билмайди»¹

Сезгир кишилар ҳақидаги форс мақолларидан:

«Кийим бўёқчи қўлида гаровдадир».
Туя ҳашаротларни ёқтирмайди,
Аммо (туя) тирик экан,
Улар барибир унинг бурнида (яшайверади).
Эшак балчиққа юмалаб истаган нарчасига
эришди ва меҳнатдан халос бўлди.
Биз қадимги шартлашган шартларда турамыз:
«Йиртилган саноч ҳам, йиқилган карвон ҳам
бўлмайди»...

Эчки фақат овқат билан семиради,
Эчки мулойим гап билан семирмайди.
Денгиз суви тошиб ётгани кўриниб турса ҳам,
Ит ундан тили билан ичади².
Менинг насиҳатларимдан шубҳаланма,
Сенга «мушукни қопга солиб сотаётганим йўқ»³.
Қимнинг уйида таоми бўлмаса,
Унинг одамлар орасида ҳурмати бўлмайди.
Айтишларича: «кимки таклиф қилинмай
дастурхонга келса, у ўзини камситган бўлади».

АБУ МУҲАММАД АЛ-МАТРОНИЙ

Шоирнинг тўла номи Абу Муҳаммад ал-Ҳасан ибн Али ибн Матрон ал-Матронийдир. Бу шоир шошлик (тошкентлик) бўлиб, X асрнинг бизгача етиб келган ягона тошкентлик шоиридир.

Ал-Матроний таржимаи ҳолига оид тўлароқ маълумотга эга эмасмиз. «Йатимат ад-даҳр» тазкирасида берилган маълумотларга қараганда, «Ибн Матрон саховатли (киши) ва гўзал мартаба эгаси эди, марказга (Бухорога) мақтовлар билан келар ва яхши инъомлар билан қайтиб кетар эди. У алоқа ходими вазифасини адо этиб.

¹ Яъни эрталаб нима бўлишини билмайди.

² Денгиз суви туганмас бўлса ҳам, ит хасислик қилиб ундан тили билан ичади.

³ «Мушукни қопга солиб сотаётганим йўқ», мақоли бировни алдамаётганини исботлаш учун ишлатилади.

шу иши билан қаноатланар ва ўз тирикчилигини ўтказар эди. Унинг шеърлари девонга тўпланган бўлиб, улар латиф сўзларга бойдир»... «У ўзида насиҳатгўйлик, жонга ором бериш ва хушмуомалалик санъатларини мужас-самлаштирган киши эди. Ўз шеърлари билан кишини қандай завқлантирса, насрий асарлари билан ҳам шундай завқлантирар эди. Ўзининг жиддийлиги билан қандай хурсанд қилса, ҳазиллари билан ҳам шундай хурсанд қиларди».

Бизгача ал-Матронийнинг фақат 112 байт шеъри етиб келган. Булар қасида ва ҳажвий шеърлардан олинган парчалар, турли темалардаги васфий, ишқий ва май ҳақида ёзилган шеърлардир.

ҚАРИЛИКДАН ШИКОЯТ

Бошимда (қариликдан) хабар берувчи оқ мўйлар пайдо бўлди ва ҳаётимдаги гуллаган ёшлик ўтиб кетди.

Мўйсафидликнинг эрта тонги шуъласи (оқ соч) ёшлигим қарғаларига (қора сочга) учиб кетиш жойи бўлиб қолди.

Бу худди эрта тонг шуъласи порлаганда Қора қушлар ўз уясини ташлаб кетишига ўхшаш нарсадир.

Бу соч оқининг кўриниши нурли бўлса ҳам, у қарилик бўлгани учун, келтирадиган хабари зулматдир.

-Илгари унинг (сочнинг) қораси кўзни равшан қилар ва дилга даво бўлар эди.

Ажабки, қора ранг нур сочиб туради, оқ ранг эса нур сочишдан бош тортади.

Кўзлари оғриқдан қизариб қолган гўзаллар менинг икки чаккамдаги осилиб турган нурга назар ташласалар,

Тўсатдан қарилик нурига

рўбарў бўладилар ва бу нурни (табийй) нур гумон қиладилар.

Улар табийй рангга дуч келсалар, бу қалбаки рангдан юз ўгирадилар.

* * *

Ошиқ уйқусизлиги туфайли кечани узун.
деб фараз қилади, кеча эса ўзининг маълум
меъёрдаги узунлигида ҳаракат этади.
(Маъшуқадан) жудоликда ўтган муҳаббат
кечаси бир йилга тенгдир, аммо (маҳбубга)
етишганда унинг қисқалиги бир мудрашга
тенгдир.

* * *

У шундай хипчаки, унинг ярми бон дарахти
новдаси каби ингичка, қолган ярми эса
тўла сағр ва гўштли сондир.
У мулойимликни, (чиройли) рангни, келишган
қоматни, (кишини) ҳалок этувчи қарашларни
ва ўқ бўлиб отилувчи найзани эслатади.

* * *

Ваҳший бугулар ўзини унга қурбон
қилган ва одамлар орасидан чиққан
бир кийик менинг танамни қуритди
ва узоқ даволашдан бош тортди.
(Агар) у кийик боласи қора кўзлари
билан менга назар ташласа, менинг
қалбим қорачиғида ўтлаб юради.
Ёшлик унда гўзаллик ўтини ёқиб
туради, бу ўт эса чирой шуъласи
билан баробардир.

БИР ОЧКЎЗ ҲАҚИДА

Бизнинг Абу Толибнинг ошқозон каби оғзи бор.
У нимани чайнаса — ютмай ҳазм қилади.

КАНДАЙДИР ИШЕҚМАС ДАНГАСА ҲАҚИДА

Абу Ҳотим ўз вақтини ишга эмас, балки
ишдан ишга ўтишга сарфлайди.
Агар у бирор ерда тўхтаса, у ердан
жилиши яқин, биров: у бир

ерда тўхтади деса, сен унинг йўлга тушишини кутавер.
У шундай бир йигитки, кечани ҳеч вақт қорни тўқ ҳолда ўтказмайди ва ўз нонини сиркага ботирмаса емайди.
У ҳамма ишни осон деб билади, аммо (ҳеч) бирининг уддасидан чиқмайди.
Унинг тадбирлари эса кучли ва бош эгмайдиган ҳоким бўлишидан далолат беради.

АБУ-Л-ҲАСАН АЛ-ЛАҲҲОМ

Бухоронинг араб тилида ижод этган шоирлари орасида энг машҳури, сатирик шоир Абу-л-Ҳасан ибн Али ибн ал-Ҳасан ал-Лаҳҳомдир.

Ас-Саолибий тазкирасида ал-Лаҳҳом учун анча ўрин ажратилган бўлса ҳам, шоирнинг таржимаи ҳоли ҳақида етарли маълумот йўқ.

Ал-Лаҳҳом сомонийлар амири Нуҳ ибн Наср (943—954) замонида Бухорога келиб қолади ва амир Мансур ибн Нуҳ (961—976) подшоҳлигининг охиригача, 30 йилга яқин бу ерда яшайди. Шоирнинг баъзи бир шеърларидан маълум бўлишича, у Хоразм ва Термизда ҳам бўлган. Вазирларга қарши ёзган ҳажвий шеърлари туфайли Буст шаҳрига сургун ҳам қилинган. Тахминан 980 йилларда вафот этган.

Ал-Лаҳҳом сатирасидан бирорта давлат арбоби омон қолмаган. X асрдаги шоирлар орасида сатира жанрида ал-Лаҳҳомга тенглашадиган шоир бўлмаган. Француз шарқшунос олими Барбье де Менар ал-Лаҳҳомни «Сомонийлар даврида Мовароуннаҳрдан чиққан Ювенал» деб атаган эди. Ал-Лаҳҳом билан шоир ал-Матроний ўртасида кучли шеърый рақобат бўлгани маълум. Бу икки шоир бир-бирларини жуда ўтқир сатирик шеърлари билан ҳажв қилганлар.

ВАЗИР ҲОКИМ АЛ-ЖАЛИЛ ҲАҚИДА

Бекорчиликдан сўнг (подшоҳ) атрофида айланиб юрувчи мулозимларга бошлиқ бўлиб олдинг ва кибрликдан (чопонинг)

этагини судраб юра бошладинг.
Эй одамларни оёқ ости қилиб юрувчи
зот, ал-Мусъабийнинг¹ бўшаб қолган
уйига назар солсанг-чи!

ВАЗИР ИБН УЗАЙР ҲАҚИДА

Муҳаммад ибн Узайр таоми (шундайки), у
бузилган меъдани тузатади:
Букротнинг гиёҳи ва у билан қўшилган
оддий дорилари
Келган кишилар ададига қараб майда
қилиб ушатишган озгина юмалоқ нон,
(Майда) нонлар ҳам кишилар ададига
қараб (бурдаланган), бир луқма ҳам
ортиқча (нон) кўрмайсан.
Бу (одам) юртига қадам қўйган ёшлар
учун энг фойдали (иш) рўза тутиш деб
ўйлайман.

ВАЗИР АБУ ЖАЪФАР АЛ-УТБИ ҲАҚИДА

Бу ал-Утбийнинг ахлоқи ўзгариб,
сўкишдан бошқани билмайдиган
бўлиб қолди.
Доимо калтаклаш ва ҳақоратлашдан
бошқа (нарсани билмайди), ичади-да
айниққа айланиб кетади.
Унга раббимдан минг лаънатлар (ёғилсин).

ЯНА ВАЗИР ИБН УЗАЙР ҲАҚИДА

Мен энг шум бир қушни учратдим ва
(шундан кейин) энг оғир ҳаёт кечира бошладим,
Тамом офатларга гирифтор бўлдим ва ҳамма
хайрли
ишлардан четлашдим.
Энг шум қушлар олиб келадиган наҳсликлар
сенинг тепангда учсин!

---

¹ Юқорида маълумот берилган шоир ва вазир Абу Таййиб ал-Мусъабий.

Сен яратилишда чўчқа эдинг, ахлоқинг
билан эшакка айландинг.
Кўйлагинг (ичида) нима олиб юрганингни
фақат менгина биламан...¹

Абу-л-Фазл ал-Қошоний деган бир давлат арбоби ҳашаматли уй қуради ва мағрурланиб, уйни кўрсатиш учун ал-Лаҳҳомни олиб боради. Шунда шоир қуйидаги шеърни айтади:

Қачон кўраман бунда бойўғли сайрашини,
Хотин-халажнинг додин, йиғисин-ҳўнграшини?
Қачон мотом тутилгай тентак чолга бу уйда,
Одамсиз бўш кўрарман уйнинг ичи-тошини?
Яхши гапга қулоғинг бермай келдинг, Абу-л-Фазл,
Эшит, эй ит, эй маймун, тўнғиз, бойқуш сўзимни.

ФАҚИРЛИКДАН ШИКОЯТ

Уч кун бўлди ноним йўқ, ўхшаб қолдим меровга,
Жулдур чопондин ўзга нарсам йўқдир гаровга.

* * *

АБУЛ ҚОСИМ АБДУЛЛОҲ ИБН АБДУРАҲМОН АД-ДИНАВАРИЙ

Ас-Саолибий бу шоирни «Хуросоннинг кўзга кўринган адиб, бош котиб ва машҳур кишиларидан бири эди» деб ёзади.

У адабиётга оид ўттиздан ортиқ асарнинг муаллифи ва жуда кўп шеърлар ёзган шоирдир.

Ад-Динаварий келиб чиқиши жиҳатдан Динавар шаҳридан бўлиб, X асрнинг 80-йилларида ўзига бошпана истаб, Бухорога келиб қолади ва умрининг охиригача шу ерда яшайди. Бу шоир ҳақида ал-Кутубийнинг «Фавот ал-вафаёт» номли китобида ҳам қисман маълумот бор.

«Йатимат ад-даҳр»га ад-Динаварийнинг қасида, сатира ва васфий шеърлардан иборат 93 байт шеъри киритилган.

¹ Охирги байтда шоир вазирни пардасиз сўзлар билан сўқкани учун тушириб қолдирдик.

Меҳржонда саҳар чоғи юбордим меваю гуллар,
 Анинг атрини искаб, ошиқ ўлсин, яйрасин диллар,
 Муаттар, кўк ипак парда ичида сақламиш курра,
 Алар келганда қошингга ёрилгай шул замон тиллар.
 Балоғат боғидан чиқмиш ечиб ул эски кўйлакни,
 Очиб зарпардаи шохин гўзал кўкси-ла бир хиллар.¹
 Раъно юзли, сариқ холли², ичи гавҳарга лиқ тўлган³
 Аламлар боғида чиқмас ани кўрса асал боллар.
 Қарамли қўли бирла мушк-анбар тўлдириб андоқ,
 Қуёш тутмиш қадаҳларни сочиб атрофга бўй еллар.
 Қабул эт тортигим дарҳол, кўп ўрнида кўр оз бўлса,
 Аларни лаззатин тотгач, тушар ёдингга манзиллар.
 Май ич, кайфингни чоғ этгил, муғаннилар томон
 шошгил,
 Қувват йиғ то қиёмат кун давом этсин умр йиллар.

КИТОБ ҲАҚИДА⁴

Азизим айладинг маҳрум мени жонона дилдордин,
 Йўқолди шодлигим бирдан аюргил нолаи зордин.
 Ажойиб қиссалар айтиб оларди қайғу ҳасратни,
 Муҳибимни кўролмасдан ўлиб бўлдим-ку, хуммордин.
 Бирор чоғ гар Абу Хотим⁵, Язидий⁶ ҳам Қурайб⁷ ўғли
 Агар аҳволидин сўрсам, такаллум айлар афкордин.
 Шикоят айламиш ҳар гал сенинг бедод дастингдин,
 «Қачон етгай халос вақти?»— садо чиққай у ночордин
 Туну кун менга ҳамдарду овунчоғим эди дилкаш,
 Худо хайрингни берсинким, юбор тезда бирор ёрдин.

БУРГА ҲАҚИДА ВАСФ

Қитиқлайдиган оёқлари ва букри беллари билан
 улар бирдан менинг кўрпамга ҳужум қилдилар.

¹ Бу ерда беҳини айтмоқчи.

² Олмани айтмоқчи.

³ Бу ерда анор назарда тугилади.

⁴ Шоир бу шеърни китобини сўраб олиб, қайтариб бермаган бир дўстига ёзган.

⁵ Абу Хотим ас-Сижистоний (864 йилда ўлган) — араб олим ва машҳур филологи.

⁶ Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ал-Язидий (922—923 йилда ўлган) — адабиётшунос ва шоир.

⁷ Абу Саид Абдулмалик ибн Қурайб (740—825 ёки 831) — араб филологи.

Ўз хартумлари билан менинг баданимда худди китоблардаги қизил нуқталар каби нуқталар қолдирдилар.

АБУ-Л-ҲАСАН АЛ-ИФРИҚИЙ

Абу-л-Ҳасан Муҳаммад ибн Аҳмад ал-Ифриқий ал-Мутаййим замонасининг машҳур олими ва шоири бўлган. Ас-Саолибий маълумотларига кўра, ал-Ифриқий «Китоб аш-шеър ан-нудамо» («Сухбатдошлар шеърлари тўплами»), «Китоб ал-интисоф лил Мутанаббий» («Ал-Мутанаббий ғалабалари китоби») каби асарларнинг муаллифидир. У табобат ва астрономия илмлари билан ҳам шуғулланган. Жуда катта шеърлар тўплами ҳам бўлган. Шоир X аср иккинчи ярмида яшаган, (992—993 йили) Бухорода ас-Саолибий у билан учрашган).

Ал-Ифриқийнинг илмий асарлари ва девони бизгача етиб келмаган, фақат айрим шеърларигина сақланиб қолган. Бу парчаларда шоир ўзининг Бухорода ниҳоятда оғир ҳаёт кечирганини тасвирлайди ва амир, вазир ҳамда бошқа амалдорларни қаттиқ ҳажв қилади, уларнинг афт-башарасини очиб ташлайди, динга қарши очикдан-очик фикрлар айтади.

Завжам мени койишди намоз тарк этгонимга,
«Йўқол кўздан, талоқсан», дедим дарҳол хонимга,
Худонинг номи бирла қасам ичгумки андоқ,
Фақир бўлиб ибодат қилмасман раҳмонимга.
Шайх ал-Жалилу¹, Фоиқ², Тош, Бектошу ҳам
Кунбош,

Наср ибн Молик³ этсин ибодат раббонимга.
Дунёларга кўмилган, олтинларга чўмилган,
Соҳиби иқлим ўлган сиғинсин айтгонимга.
Машриқ итоат этган қасри бўлгандан Нуҳда⁴,
Ҳайрон қолма тиловоёт этса гар яздонимга.
Нечун намоз ўқирман, бўлмаса менда давлат,
Манзил, улов, либослар бу йўлни тутганимда.
Олтин камар йўқ менда, на бир гўзал чўри, қул,
Қарич ерим бўлмаса шунча қон ютганимга.

¹ Шайх ал-Жалил — Сомонийлар вазири Абу-л-Ҳусайн ал-Утбий (977—986).

² Фоиқ — йирик феодал, Хуросон ноиб.

³ Тош, Бектош, Кунбош ва Наср ибн Молик — X аср иккинчи ярмидаги йирик феодал ва лашкарбошилар.

⁴ Нуҳ ибн Мансур — сомонийлар амири (976—997).

Мунофиқлик қиларман ибодат этсам анга,
Бердим намозларимни ҳў айтиб ўтганимга.
Ким қилса менга таъна, койиса ўзи аҳмоқ,
Айтганларим кифоя намоздан қайтганимга.
Ўлгунимча тангрининг ибодатин қилардим,
Аҳволим енгил этса, қийноқ солмай жонимга.
Фақир киши намози-ниёзи бўлмаган гап,
Таги пуч, асли ёлғон ўхшайди битгонимга.

АБУ МАНСУР АЛ-БУШАНЖИЙ

Шоир таржимаи ҳолига оид ҳеч қандай маълумотга эга эмасмиз. Унинг нисбаси кўрсатишича, асли бушанжлик бўлиб, бошпана қидириб Бухорога келиб қолган. «Иатимат ад-дахр» туфайли бизгача етиб келган шеърларининг ҳаммаси Х асрнинг иккинчи ярмидаги сомоний вазирлари ва бошқа амалдорларга қарши қаратилган ҳажвий парчалардир.

Абу Али, Абу Жаъфар ва кеча ҳалок бўлган Юсуф¹,
Бу уч (зотки), улардан менга бир динор ҳам,
бир фақир ҳам фойда йўқ.
Шунинг учун мен улардан тупроқ остида ётган
(киши) ҳалокати учун қайғурмайман.

* * *

Авваллари нодонлик қилиб Юсуф,
Ал-Балъамий ва бошқалар учун
замондан нолиб юрган эканмиз.
У энди бизга ўзининг ал-Гифорини юборди
ва ўз қули ҳамда Узайраси учун биз билан
душманлик қила бошлади.
Мана у ўз Ибн Исоси ва унинг қатъияти
билан нодон Ибн Абу Зайд² ва унинг хулқи
билан бизга ғамхўрлик қилмоқда.
Биз улар даврида тақдирдан норози эдик,
энди эса бизга (қандайдир) чўлоқ ва
кўрлар ҳокимлик қилмоқда.

¹ Абу Али ал-Балъамий (960—974), Абу Жаъфар ал-Утбий (956—959), Абу Мансур Юсуф (959—960)— вазирлар.

² Абдуллоҳ ибн Узайр (986—987), Абу Али ибн Исо ад-Домғочий (987—992), Абу Аҳмад ибн Абу Зайд (987)— вазирлар.

МУНДАРИЖА

Ҳакима	7
Нодим	21
Ниёзий	53
Рожий	93
Мутриб Хонахароб	113
Сиддиқий	129
Табибий	145
Девоний	191
Анбар отин	229
Фақирий	239
Чокар	267
Мутриба	297
Ибн Сино	319
Араб тилидаги поэзиядан намуналар	335

На узбекском языке

УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

ТОМ V

Книга вторая

Редактор *Ҳабиб Пулатов*

Рассом *А. Ошейко*. Расмлар редактори *П. Хапилин*

Техн. редакторлар *Л. Парпихўжаев* ва *М. Мирқосимов*

Корректор *Ш. Зухриддинов*

Босмахонага берилди 7/VI 1967 й. Босишга рухсат этилди 20/I 1968 й. Формати 84×108¹/₃₂. Босма л. 11,0. Шартли босма л. 18,48. Нашр. 9,32 л. Тиражи 15 000. Рафур Ғулум номидаги бадий адабиёт нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 34-67.

Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Матбуот Давлат комитетининг 3-босмахонасида босилди. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. 1968 йил. Заказ № 532. Баҳоси 73 т.